

Ӧйвыв кодзув

7
ИЮЛЬ
1979

Июнь 26—29 лунъясӧ Сыктывкарын муніс финно-угроведъяслӧн дас квайтӧд Ставсоюзса научнӧй конференция.

Снимок вылын: конференция нуӧдан залын.

Снимайтіс В. Вежев.

Войвыв кодзув

ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННӦЙ ДА ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКӦЙ ЖУРНАЛ

ЛЭДЗӦ КОМИ АССР-са ПИСАТЕЛЬЯСЛӦН СОЮЗ

ПЕТӦ 1926 ВОСЯНЬ

7

ИЮЛЬ

1979

СЫКТЫВКАР

ТАЙӦ НОМЕРЫН

А. Ф. СЮТКИН. Иван Куратов да ӧнія кад . 3
Виктор НАПАЛКОВ. Выль кывбуръяс . . . 8

Алексей ПОПОВ. Небыд гын сапӧг (висьт) 10
Анатолий ПАЛЬШИН. Тӧла лун (висьт) . 15
Евгений УЛЯШЕВ. Пашкыр пожӧм да чукчи (висьт) 22
Вячеслав ТРЕТЬЯКОВ. Радейтчан сьӧлӧма (висьт) 24
Александр НЕКРАСОВ. Кӧть и этша на ола. Видасны кӧ менӧ. Век вӧча тадз. Тэнӧ колльӧді (кывбуръяс) 26
Жигмонд МОРИЦ. Кӧть ӧтчыд пӧттӧдз сёйны (висьт) 28

Публицистика

Дмитрий СТАХОРСКИЙ. Иван Давыдович да мукӧдъяс 35
Иван ИЗЪЮРОВ. Важкуръясянь — Керӧсӧдз 39
Л. Т. РОССОХИН. Сикт талун да аски . . . 47

Челядьлы

Алексей ОДИНЦОВ. Вӧр-ва йылысь висьтъяс 49

Любовь АГОШКОВА. Войвывлӧн рӧмъяс . 53

«Войвыв кодзувлӧн» почта

Г. ТУРЬЕВ. Письмӧяс висьталӧны. Е. ИГУШЕВ. Исаковыс коми ов? Ф. ПЛЕСОВСКИЙ. Мыйла тадзи шуӧны? А. РАКИН. Гут-гагъяслӧн нимъяс 57

СЕВЕРНАЯ ЗВЕЗДА

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ
ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И
ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ
ЖУРНАЛ

ОРГАН
СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ
КОМИ АССР

Главный редактор ***П. Шахов***

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

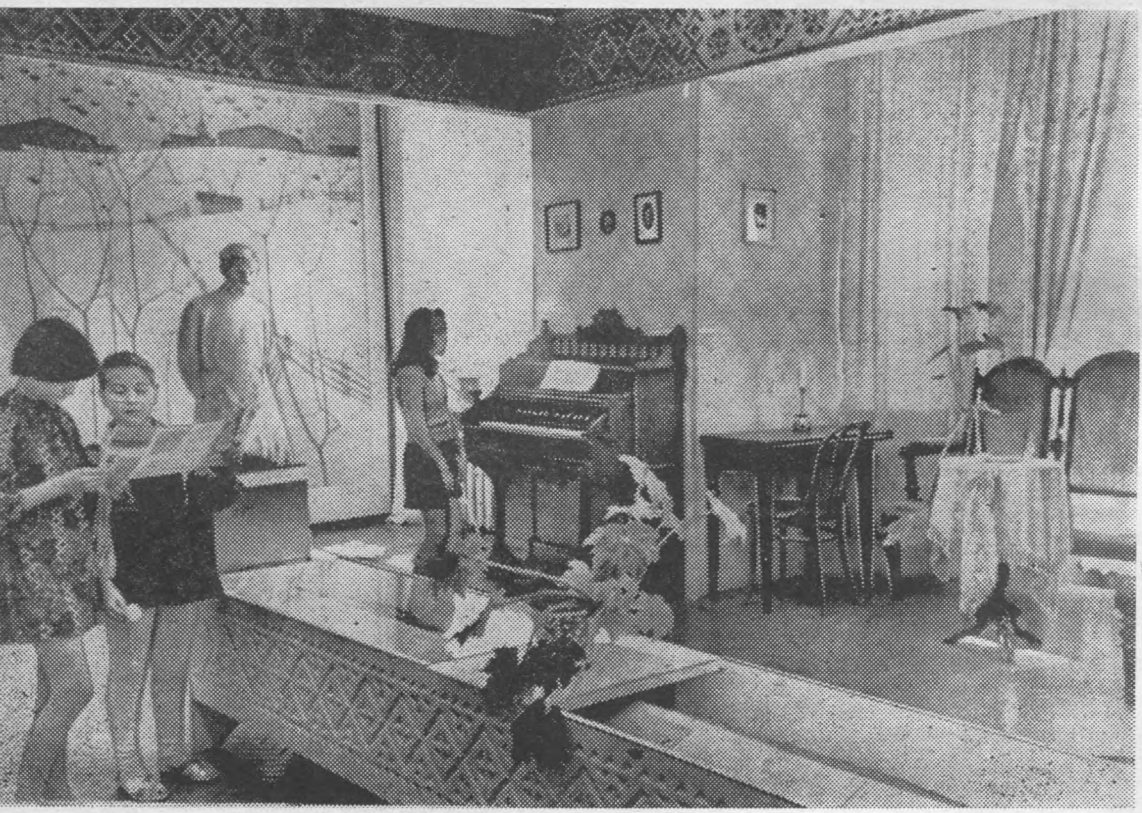
А. Ванеев, М. Игнатов, Н. Куратова, В. Попов, С. Попов,

С. Раевский, И. Торопов *(зам. главного редактора),*

Г. Юшков.

Сыктывкарын И. А. Куратовлӧн музейын.

Снимайтіс В. Вежев.

А. Ф. СЮТКИН,
КПСС Коми обкомса секретарь

Иван Куратов да önія кад

Коми художественнöй литературалы подув пуктысь Иван Алексеевич Куратов вöлі аслас кадся ыджыд личностьöн, эз сöмын художникöн, збыль вылас письменностьтöм на народлöн поэтическöй кывйын мастерöн, но тшöтш и унаторйö босьтчысь ученöйöн. Кымын кыптö миян наука да культура, сымын тырвыйö да стöча донъявсьö Иван Куратовöн вочöм уджыс. Поэтлысь да ученöйлысь наследие содтöд тöдмавны отсалісны Куратов йылысь лыддьысьöмъяс, кодъяс тавося июнь помын миян республикаын вöліны дас витöдысь нин да лоисны эз сöмын литератураын, но дзоньнас миян культураын бур традицияöн.

Царскöй Россиялöн национальнöй пельöсын да джынвыйö феодализм дырйи поэтлöн чужöм-быдмöм кажитчö быттьö и дивööн. Сэк жö тані нинöм шензянаыс абу, ставыс виччысяна-колана. И абу сöмын сы вöсна, мый Кебраса вичкоысь дякöн Алексей Куратовлöн ичöт пиыс чужис ыджыд талантаöн, аслас народлысь ловсö да общество сöвмöмын прогрессивнöй визьяссö гöгöрвоысьöн. Кыдзи и быд мукöд йöз, комияс чужтыліс-ны ас пианыс эз этша тöлка да талантливöй йöзöс, но тайö талантъясыслы войдöр шуöма вöлі бордъясьлытöгыс пöдны.

Мыйла ми шуам, мый Куратовлöн петкöдчömыс закономернöй? Сы вöсна мый сійö кыптömлы вöлі дась подув. Медводдза коми поэтöс лэптіс-ны вынйöра кык борд. Öтиыс — коми народлöн вежöрсялömыс, ас йывсьыс мövпалömыс, сылöн национальнöй самосознаниеыс, коді садьмис да туны-кыптыны кутіс комиясöс общероссийскöй экономическöй да политическöй олömö кыскöм бöрын. Вöлі нин национальнöй талантыслы кытчö вужъясьны. Мöд бордйыс — демократическöй роч культура, Россияса передövöй гуманистическöй мövп, российскöй наука, культура да литература сövмödысьяслöн творчествоыс.

Куратовлöн, оліс көть шудтöм да дженыд нэм, судьбаыс лои шуда: сылы шуöма вöлі лоны комиясöс югыдлань медводдза чуксалысьöн, налысь мича көсйömъяссö да мечтаяссö казялысьöн да висьталысьöн, сöмын на чужысь национальнöй демократическöй культура лöсьödысьöн, коми литературалы да литературнöй кывлы подув пуктысьöн. Кор коми йöз вöліны грамотатömöсь да асланыс художественнöй литературнöй традицияястömöсь на, ставсö тайöс позьö пуктыны подвиг туйö. Иван Куратовлы уси шуд сетны аслас народлы джуджыд реализма профессиональнöй литература.

Иван Алексеевич Куратов мыджсис национальнöй фольклорлöн озырлунъяс вылö, босьтіс сылысь сöмын вынсö да öткажитчис слабинъяссьыс. Сійö босьтіс-кыскис ас пиас роч литературалысь бур традицияяссö да поэтическöй культурасö мукöд народъяслысь, кодъяс асланыс литературнöй сövмömын вöліны нин ёна водзынöсь. Медводдза коми поэт пыдісянь да уна боксянь тöдмаліс-велöдіс сылöн кадся да войдöрся мысли-

тельяслысь произведениеяссӧ, зэв бура тӧдіс роч да мирӧвӧй литература. Художникӧн да ученӧйӧн сійӧ лои Пушкинлӧн да Некрасовлӧн, Чернышевскийлӧн да Герценлӧн, Белинскийлӧн да Добролюбовлӧн традицияяс вылын. Торйӧн нин уна сійӧс велӧдісны роч революционнӧй демократъяслӧн социально-политическӧй да эстетическӧй видзӧдласъясыс. Куратовлӧн, гашкӧ, главнӧй велӧдысьнас вӧлі, кыдзи сійӧс шуліс Ленин, великӧй гегельянец да материалист Николай Гаврилович Чернышевский. «Современникын» петысь сылысь статьяяссӧ, да и тайӧ журналсӧ, кодӧн збыль вылас веськӧдліс бара жӧ ачыс роч критик, философ да социалист, медводдза коми поэт да ученӧй лыддьыліс помысь помӧдз.

Видзӧдласъяс сертиыс Иван Алексеевич Куратов кыв шутӧг вӧлі материалистӧн да сэкся Россияын передӧвӧй научнӧй мӧвп сӧвмӧм мында и диалектикӧн. Сійӧ чорыда сулаліс революционнӧй демократъяслӧн социальнӧй идеяяс дор. Сылӧн гижӧдъясыс, пасйӧдъясыс серти позьӧ шуны, мый поэтлӧн вӧліны Чернышевскийкӧд да сылӧн соратникъяскӧд ӧткодь позицияяс. Унаысь сійӧ ӧти кывйӧ воліс роч революционнӧй демократъяскӧд политическӧй экономияын, казяліс, мыйӧн слаб Марксӧдзса английскӧй политэкономия. Та боксянь зэв интереснӧ да уна висьталӧ ученӧйлӧн татшӧм пасйӧд: «Милль да Прудон видлалӧны да лӧкӧдӧны ӧнія экономическӧй отношениеяссӧ, но оз петкӧдлыны наысь петан туйсӧ». Куратовлӧн конспектъясын, книгаяс лыддигӧн вӧчӧм пасйӧдъясын эмӧсь дженьыдик, но джуджыд да ёсь мӧвпъяс. Сідз, философ-идеалист Бауэрлысь лыддьӧма «по Лейбницу, Бог — необходим» кывъяс да налы паныд пырмунігмоз пасйӧма: «Для наказания мнимых философов». А ӧд тайӧ гижӧ духовнӧй семинария помалысь морт.

Медводдза коми поэт чорыда сувтіс социальнӧй да национальнӧй увтыртӧмлы паныд, вӧлі народъяслӧн да личностьлӧн политическӧй, экономическӧй да духовнӧй мездлун вӧсна. Сылӧн гижӧдъясын нимавсьӧ мездлун вӧсна тышкасьысь морт да вӧйпсьӧ нартитны сетчысь. Медся нин висис Куратовлӧн сьӧлӧмыс коми йӧз вӧсна. Сійӧ радейтіс найӧс, но эз тӧлктӧг: тшӧтш и мыждіс вывті ыджыд терпенньӧсьыс, кывтӧм пемӧс моз олӧмсьыс. Сэк жӧ поэт эскис, мый историясӧ медводз вӧчӧ народ, сӧмын оз ков кутны сылысь вынъяссӧ. Куратов аддзис, тӧдіс тайӧ вынъяс йывсьыс, чуксаліс тышӧ да пыр эскис, мый комияслы пуксяс югыд аския лун. Чужисны мӧй эськӧ чорыда эскытӧгыс да сэкся вой пемыдас, ловъя ловсӧ пӧдтана олігас татшӧм кывъясыс:

Петас, вокъяс, шонді-й тан!
Ме нин аддза — рӧммӧ ылын...

Сэки, сійӧ условиеясын, став водзын мунысьсӧ, мездлунлань да югыдлань кыссьысьсӧ личкисны. Эз кокни вӧв чужан муас и И. Куратовлы, но сійӧ сувтіс-кыпӧдчис пемыдыслы паныд, лэптіс сылы паныд ассьыс гӧлӧссӧ. Великӧй роч революционнӧй демократ, литературнӧй критик, Чернышевскийлӧн матысса ёртыс, Николай Добролюбов гижліс: «Провинциясас и векджык сӧвмӧны тӧлка, крепыд йӧзыс, сэтысь найӧ и локталӧны столицаясад тӧдӧмлунъяс да удж вылӧ горшӧсь, асланыс вынъясӧн да делӧ радейтӧмӧн. Мыйла жӧ найӧ оз уджавны провинциясас? Мыйла жӧ, тӧлка мортыс кӧ лоас Пензаын, Усть-Сысольскын либӧ Стерлитамакын, сійӧ быть сетчӧ Петербургӧ либӧ нин, этша пыдди, Москваӧ?» Быттьӧкӧ Куратовӧс тӧдӧмӧн шуӧма: сійӧ Вологодскӧй семинария бӧрын сідз жӧ ветліс Москваӧ, но регыд ковмис бӧр локны Усть-Сысольскӧ учителявны. Тайӧ «сплетняяслӧн да клеветаяслӧн карас», уезднӧй карлӧн пемыдас поэт поліс пӧдӧмысь. Нёль во мысти сылы лои бара, ӧні нэм кежлӧ нин, эновтны Усть-Сысольскӧ. Асьыс ӧбидасӧ и шогсӧ, скӧрлунсӧ и радейтӧмсӧ, тыдалӧ, кӧсйыссис висьтавны унджыкӧнлы, тшӧтш и сійӧ клеветникъясыслы да чиновникъясыслы, кодъяс эз гӧгӧрвоны коминас. И. Кура-

тов сэки, мунӧм водзас, некымын кывбур гижӧ рочӧн. А шудтӧм 1865 воыслы скорысь жӧ шыбитӧ:

Тэ кыскин менам кокъяс улысь
Ас муӧс. Ылалі... Кыдз кулысь
Ме эськӧ, мӧд ногӧн, эг ло
Ас войтырлы. Мун, мун, лёк во!

Уна йӧзлон да уна вояс чӧжся корсьысьӧмъяс мысти лои гогорвоана, мый миянлы кольӧма Иван Алексеевич Куратовлон абу став художественнӧй да научнӧй уджъясыс. Исследователь яс тодмалісны, мый сылон поэзияыс да научнӧй уджъясыс йитчӧмаось абу сомын сэкся, XIX нэмшорся, философиякӧд да политическӧй экономиякӧд, абу сомын коми этнографиякӧд, историякӧд, фольклоркӧд да языкознание кӧд. Первой коми поэт да ученой тодмаліс комияслы историянас, сернинас либӧ ещӧ мыйонкӧ матыс народъясӧс, налысь кывсӧ, устнӧй либӧ чужысь письменнӧй литература, дасьтіс грамматикаяс, тодіс мирса уна кыв. Куратов бура тодіс кольӧм нэмъясса художественнӧй литературасӧ, сюся видзодіс ас кадся литературнӧй процесс бӧрсяыс, сяммис асавны классикалысь поэтическӧй культурасӧ да, национальнӧй фольклорлон прогрессивнӧй вын да мич вылö мыджсьомон, босьтчис лосьодны водзын мунысь национальнӧй литература. Медводдза коми поэт колис миянлы идейно-художественнӧя некор важмытом произведениеяс. Сылон наследиеысь аддзан зэв мича, лирическӧй да пыдысянь гражданственнӧй, ёсь, кадыслы ёна лосялана кывбуръяс, ыджыд мовпъяса поэмаясысь да драмаясысь юконъяс, роч поэтъясысь, рытыввыв классикаысь да античнӧй классикаысь переводъяс. Оні на коми художественнӧй литература да литературнӧй кыв лосьодысь, котӧ ачыс сё во сайӧ нин абу ловъя, велодӧ и художникос и гражданинос лоны ас дінас требовательнойон. Эз слава ради старайтчыв сійö, а сы могысь, медым рodнӧй коми йозыс волiны ас местаын Россияса уна нацияяс да национальностьяс повстас. Аслас шӧр мовп да мечта збыльмытодз поэт эз ов, аслас синмон эз аддзыв бур оломсӧ. Сійӧ куліс чужан мусяньыс ёна ылын, сыысь гажтомчиг, творческӧй вынъяссӧ тырвыйӧ совмодом мысьт.

И. А. Куратов кувсьом бӧрын коми литература вель дыр кежлö падмылö. Оти-кӧ, чорзис Куратов дырйи на, 60-од воясӧ, заводитчысь реакция. Мӧд-кӧ, тыдалö, тодчис медводдза коми поэтлон талантыс: некымын дас во эз чуж сэтшом жӧ ыджыд художникыс.

Великой Октябрь пуктіс Россияын мортос мортон нартитомлы пом, бырodіс и национальнӧй гнет, пыдосодзыс пыркнитіс Россияса став народъяслысь духовнӧй оломсӧ. Торйон нин одйӧ ловзис социалистическӧй революция бӧрын посни народъяслон духовнӧй совмомыс. Найӧ оні вермисны лосьодны национальнӧй школа да письменность, ассыныс печать, книга лэдзан делö, театр. Выль нога социальнӧй овмос выль подув вылö пуктіс и ичот народъяслысь художественнӧй творчествосӧ. На пиысь быдон, мед котӧ медся ичот национальностьясыс да этническӧй группаясыс, чужтісны ассыныс уна талантъяс. Отувъя совет скӧй искусство кутіс озырмыны выль и выль национальнӧй вожъясон. Тайос ас кадӧ вылö донъяліс Максим Горький. Кутісны лэдзны книгаясон уна национальнӧй фольклор да чужысь литератураясса гижодъяс. Народнӧй сыланкывъяс тод вылын кутомон, «По Союзу Советов» очеркъясын пролетарскӧй писатель гижис: «Быдласянь — зырянасянь, бурятъяссянь, чувашъяссянь, мариецъяссянь да сідз водзӧ коркö лоысь гениальнӧй музыкантъяслы визувтоны шензяна мича мелодияяслон шоръяс»[1].

СССР-са народъяслон семьяын комиясон мунӧм туйыс, кыдзи частӧ, но вернöя шулывлоны, важ олом дырйи тырмис эськӧ нэмъяс чӧж кежлö.

[1] Горький М. ПСС, т. 20, М., 1974, 131 л. б.

Неыджыд нация, коді вермис, гашкö, вошны-быpны свет вывсьыс, вöвлытöма сöвмис-кыпöдчис аслас социальнöй, духовнöй да культурнöй олöмын да босьтіс йöзлöн выль историческöй общностьын — сöветскöй народ пöвстын — лöсялана места.

Енмöн да царöн вунöдлöм пельöсын лоп лöсьöдöма странаса кызь Автономнöй Сöветскöй Социалистическöй Республикаысь ötиöс. Сöвет власть вояс чöжöн тані ставыс вуж выйöныс вежсис. Край, кöні эз вöв культура ни мортлöн право, а вöлі тшыгъялöм да гольлун, лоп Сöветскöй Союзса экономическöя сöвмöм районъясысь ötиöн. И кутшöм озыр вöлöма тайö муыс. Сы пытшкысь позьö перйыны Менделеевлöн таблицаса пöшти став элементсö. Коми АССР-ысь оръявлытöг мунö газ, из шом, нефть. Вöр запассö арталöны 2,5 миллиард сайö кубометр. Став тайö озырлуныс пыр тырвыйöджык служитö сöветскöй йöзлы. Дасöд пятилеткаса первой куим вонас республикаса промышленностьын уджалысьяс сетісны страналы 81 миллион тонна из шом, 44 миллион сайö тонна нефть, 58,4 миллиард кубометр природнöй газ, лэдзисны 51 миллион сайö кубометр вöр, уна целлюлоза, бумага, картон, фанера, древесностружечнöй да древесноволокнистöй плитаяс да мукöд пöлöс продукция. Страныын петысь быд витöд книга печатайтöма Сыктывкарса лесопромышленнöй комплексын вöчöм бумага вылын.

Республикаса народнöй овмöслысь 90 процент продукциясö сетö промышленность. Сэк жö, войвывса кöдзыд климат вылö видзöдтöг, Коми АССР-ын вочасöн пыр унджык лысьтöны йöв, босьтöны кольк, яй, содö картупель да град выв пуктас урожай.

Партия да правительство пыр тöждысьöны республикалысь производительнöй вынъяссö сöвмöдöм вöсна. Народнöй овмöсö вося капитальнöй вложениеясыс вевтыртöны öти миллиард шайт нин.

Республикаса уджалысь йöз бура помалісны öкмысöд пятилетка да дасöд пятилеткалысь первой куим восö. Коми АССР нёль во помся босьтіс первой места да КПСС Центральнöй Комитетлысь, СССР-са Министръяслöн Сöветлысь, ВЦСПС-лысь да ВЛКСМ Центральнöй Комитетлысь переходящöй Гöрд знамя всесоюзнöй социалистическöй ордйысьöмын.

Уна мый бурсö шедöдöма и народлысь культурасö сöвмöдöм могысь. Быдлаын пыртöма средньöй образование, восьтöма уна высшöй да средньöй специальнöй учебнöй заведение, кодъяс пиысь медся ыджыдыс — СССР-лы 50 во нима Сыктывкарскöй государственнöй университет. СССР-са наукаяс Академиялöн Коми филиал, уна дас мукöд научнöй учреждение, театръяс, уна сё клуб, библиотека, кинотеатр, челядьлы музыкальнöй да художественнöй школаяс — со мый серти позьö сёрнитны республикалöн талунъя лун йылысь. Уджалöны писательяслöн, художникъяслöн, композиторъяслöн да артистъяслöн творческöй союзъяс, петöны коми и роч кыв вылын книгаяс, газетъяс да журналъяс.

Ставыс тайö шедіс Коммунистическöй партиялöн ленинскöй национальнöй политика помысь, сійöс лючки нуöдомысь. Тані тöдчис великöй роч да странаса мукöд народъяслöн лышкыд отсöгыс, республикалысь экономикасö да культурасö кыпöдöмын накöд ötувъя уджыс.

Öні, кор ми пасъям Иван Алексеевич Куратов чужан лунсянь 140 во тырöм, торйöн кöсйыссьö сёрнитыштны коми литературалöн сöвмöм йылысь. Тöдса, мый медводдза коми поэт олігöн вöлі йöзöдöма сомын вит кывбур, дай сійö народнöй сыланкывъяс пыдди. Октябрöдз комияс эз вермыны паськöдны ассыныс письменность, та вылö позянлунъясыс некутшöма эз вöвны. Найö и ассыныс медводдза поэтсö кутісны тöдны сомын Сöвет власть дырйи. Народлöн художественнöй самосознаниеыс вöлі медсясö фольклорын да прикладнöй искусствоын.

Великöй Октябрöн выльысь ловзьöдöм коми художественнöй литература, кыдзи и мукöд посни народъяслöн литература, сöвмис выль олöм вöсна тышын. Босьтчысьяснас вöліны местнöй интеллигенцияысь йöз,

кодъяс петісны народ пöвстысь. Чужис выль сикас художник, коді восьсöн, некодысь повтöг да ас кöсйöм сертиыс, босьтчис служитны трудöвöй йöзлöн коммунистическöй идеалъяслы.

Тайö — коммунист Виктор Савин, революционнöй пöсь поэт, драматург, публицист, композитор, общественнöй деятель; тайö — морт ловсö пыдöсöдзыс тöдысь да пейзаж кузя мастер Вениамин Чисталев, коми народлöн да кывлöн судьбаяс йылысь философскöя мöвпалысь поэт Василий Лыткин, народнöй лирическöй сьыланкывъяс, эпическöй поэмаяс да балладаяс гижысь Михаил Лебедев.

Комынöд воясö коми литератураö пырис тöдчана прозаикъяслöн да поэтъяслöн выль отряд: Николай Попов, Василий Юхнин, Геннадий Федоров, Яков Рочев, Иван Изъюров, Ананий Размыслов, Василий Елькин.

Войнабöрса воясö коми литература петіс национальнöй границаяс сайö. Роч да мукöд кывъяс вылö вуджöдöма Василий Юхнинлысь, Геннадий Федоровлысь, Яков Рочевлысь романъяс, Иван Изъюровлысь, Иван Тороповлысь, Геннадий Юшковлысь, Петр Шаховлысь повестьяс, Николай Дьяконовлысь да Василий Лекановлысь пьесаяс, Серафим Поповлысь, Иван Вавилинлысь, Владимир Поповлысь, Альберт Ванеевлысь кывбуръяс да поэмаяс.

Партиялöн XXV съездлы КПСС ЦК-лöн Отчетнöй докладын, литература да искусство йылысь сёрнитігöн, Л. И. Брежнев шуис, мый öні содö миян творческöй интеллигенциялöн активностыс. Мый сійö пуктö пыр тöдчанаджык пай коммунистическöй общество стрöитан общепартийнöй, общенароднöй делöö. Литература, сöвмö кö сійö народ олöмкöд топыд йитöдын, ёна отсалö партиялы уджалысь йöзöс коммунистическöя воспитайтöмын. Съездлöн трибуна вывсянь вöлі шуöма, мый писательяслöн произведениеясын пыр частöджык да, главнöйыс, пыдысяньджык петкöдчö сійö, мыйöн олö страна, мый лои сöветскöй йöзлöн личнöй судьбаяслöн юкönön. Тайö лöсялö и талунъя коми литературалы, коді Куратов бöрся водзö исследуйтö народнöй характер.

Öні коми литература сöвмö сідз, мый сійö, и медводз проза, öдйö воöдчö öтувъя сöветскöй литературалöн вылын художественнöй уровеньöдз. Коми литература зільö художественнöя тöдмавны öнія мортлысь духовнöй озырлунсö да социальнöй активностьсö, воспитывайтö лыддьысьысьсö эстетическöя да нравственнöя. Тайöс вочны сылы удайтчö тематикасö, жанръяссö да стильяссö паськöдöм-озырмöдöмön, социалистическöй реализмлысь принципъяссö пыдысяньджык асалömön, писательяслысь гражданскöй активностьсö содтömön. Талун ми нимкодьпырысь вермам пасйыны, мый миян коми литература — сылön медся бур произведениеясыс, дерт,— пырö уна кывъя да öтувъя сöветскöй литератураö оз лёк юкön пыдди. Тайön сійö служитö партиялöн да народлöн делöлы да ещö öтчыд петкöдлö, мый вернö сійö определениеыс, кодöс Л. И. Брежнев сетіс сöвмöм социализмлöн художественнöй культуралы СССР-лысь 50 арöс пасйигön: «Талун ми тыр правоöн нин вермам шуны: миян культура — социалистическöй содержание сертиыс, аслас сöвмömлöн шöр визь сертиыс, уна сикас национальнöй формаяс сертиыс да аслас интернационалистскöй дух да характер серти. Сійö, сідз шуны, став народъясön лöсьöдöм духовнöй озырлунъяслöн органическöй сплав». Татшöм жö и 76 кывъя сöветскöй литература.

Иван Куратов эновтіс Усть-Сысольскö сылы шудтöм 1865 воö. Но сійö локтіс чужан муас Сöвет власть воясö. Воис эз сömын памятниклöн бронзаын, но и сикт, совхоз, школа, улич нимъясын. Збыльмис поэтлöн коми народлы медся ыджыд кöсйömыс — «лолыштанныд кокиыда ті». Быд мортлön öні эмöсь некор вöвлытöм позянлунъяс.

Виктор НАПАЛКОВ

ВЫЛЬ КЫВБУРЪЯС

* * *

Асыввывсянь туйӧ мӧдіс
Шонді,
Йӧзлысь синъяс долыдмӧдіс
Шонді;
Ӧшиньясын ворсӧ-йӧктӧ
Шонді,
Лысва вылысь вота-ӧкта
Шонді;
Эжва кывтчӧс лӧня уйӧ
Шонді,
Еджыд гулю гӧптысь юӧ
Шонді;
Нэмъяс ыпйӧ тшынтӧм бинас
Шонді,
Вошан вӧрӧ — туйсӧ индас
Шонді;
Сӧвет муӧй ставнас менам —
Шонді,
Югӧръяснас кызьӧд нэмсӧ
Шонтӧ.

Вечнӧй би дорын

Ваймывлытӧг ыпйысь Вечнӧй би
Быттьӧ вывлань нюжӧдыштӧм ки.

Син доръяссӧ чышкӧ дзормӧм ань,
Усьӧм пилӧн гуыс, гашкӧ, тан.

Синъяс водзас ыпйӧ Вечнӧй би —
Быттьӧ мамлы ӧвтчӧ усьӧм пи.

Зэр бӧрын

Юяс вомӧн водзӧ келіс
Кӧмтӧм кока шоныд зэр...
Быттьӧ нывбабалӧн морӧс,
Кыпъялыштӧ мыссьӧм эрд.

Шонді югӧръясысь бипур
Лыдтӧм дзоридз ӧзтіс сэн.
Медся бура сьылӧм кузя
Лэбач котыр паніс вен.

Небыд вом доръяса тӧвру
Окалӧ быд турун сі.
Нимлунӧ моз гажӧдчӧны
Бобув, чирк и малязі.
Тӧвруыслӧн бордъяс вылын
Гортлань бӧрсӧ весь ог лэб:
Лэбачьяслӧн сьылӧм шыӧн,
Шондіыслӧн югӧръясӧн
Тырис морӧс кудйӧй сэк.

* * *

Мир туй кузя гоннялігтыр муна.
Эг нин вӧвлы тані, уна во.
Важся ёртъяс менам эз на вунны,
Ӧнӧдз тӧда ставныслысь ним-ов.

Синъяс водзын ылӧ кольӧм томлун:
Кык судта пу школа, дасӧд класс,
Нывъяс-зонъяс — ставӧн ми морт комын,
И сэн Вера — меным медся ас.

Другъясӧн ми сыкӧд сэки вӧвлім,
Ӧта-мӧдысь эз вӧв гусятор.
Югыд мӧвпӧн тырліс миян сьӧлӧм,
Аски йылысь сёрни панлім кор.

Чикыш бордйӧн водзӧ лэбзис олӧм,
Верстьӧ йӧзӧн ӧдйӧ лоим ми...
Вераясӧ медводз кыскӧ лолӧй
Уна во мысьт топӧдлыны ки.

Со и налӧн паськыд стына керка,
Йӧрас кодкӧ киськалӧ лук град.
— Тані овліс... овліс коркӧ Вера...—
Шуа сылы, ачым вывті рад.

Видзӧда и некыдзи ог эскы:
Сувтіс быттьӧ Вера — мича, том,
Кыдз пу кодь жӧ вӧсньыдик да веськыд,
Чышъян увсьыс аддза кӧса пом.

Сьӧд синъяснас видзӧдліс зэв рама,
Нюмъёвкерис, шуис воча кыв:
— Пырӧй, шойччӧй... Гортын папа-й, мама,
А ме Вика, лоа налӧн ныв.

●

МЕДВОДДЗА ГИЖӦДЪЯС

Сыктывкарын тавося майын чукӧртчыліс том гижысьяслӧн семинар. Сэтчӧ волісны кызь гӧгӧр морт. На пиысь унджыкыс йӧзӧдлісны нин «Войвыв кодзув» журналын висьтъяс да кывбуръяс, кыдзи Вячеслав Третьяков, Евгений Афанасьев, Василий Торопов, Николай Никулин, Александр Некрасов (Гамса), Анатолий Андреев, Алексей Попов, Анатолий Ракин, Елена Козлова да мукӧдъяс. Но вӧліны и сэтшӧмъяс, кодъяс вӧчӧны литератураын медводдза воськовъяс. Тайӧ — Парчегысь художник-оформитель Анатолий Пальшин, Малое Галовоысь (Ижма) бригадир Андриан Канев, Сыктывкарса медучилищеысь бухгалтер Альбина Ануфриева да мукӧдъяс.

Семинар вылын видлалӧма В. Лодыгинлысь баллада «Мам», Н. Никулинлысь ӧти акта пьеса, висьтъяс Е. Афанасьевлысь, В. Тороповлысь, А. Поповлысь, А. Пальшинлысь, А. Ануфриевалысь да мукӧдъяслысь.

Семинарӧн веськӧдлісны коми писательяс — Геннадий Юшков, Иван Торопов, Серафим Попов, Юрий Васютов, Михаил Игнатов, критик Геннадий Беляев да мукӧдъяс.

Тайӧ номерас кызвын гижӧдыс семинар вылӧ волысьяслӧн.

Алексей ПОПОВ

Небыд гын сапӧг

ВИСЬТ

АСЫВНАС ПӦРЫСЬ ГЫНДЕЙ ОРДӦ воис орчча сиктысь том нывбаба да кутіс ёна корны:

— Опонь дед, ме ӧд тэ дорӧ зэв ыджыд могӧн. Гын сапӧг колӧ миянлы, Матрен пӧчлы, оз вермы сійӧ лавкаысь ньӧбӧмтӧ новлыны, небыдикӧс, ас вӧчӧмӧс корӧ. А коді тэысь ӧтдор кокнисӧ да небыдсӧ вӧчас?

— Матренлы?— ырсмуныштіс пӧрысь морт.— Сійӧ нӧ кыдзи нин олӧ?

— Кыдзи сэсся пӧрысьыд олас. Кос вылас норасьӧ, чушикасьӧ на горт пытшкын, джодж чышкыштас и то аттьӧ.

— Бӧръя кадас ог нин эськӧ вермӧдчы да... гындынытӧ...— ышловзис старик.— Кӧсъя эновтчыны.

— Матрен пӧчыс ёна корис!..

— Но либӧ сідзкӧ...Мый сэсся вӧчан...

— Сьӧмсӧ ӧні сетны? Уна-ӧ коран?— долыдмӧм нывбаба кӧсйис кыскыны папушниксӧ.

— Но, бӧрас...— ӧвтыштіс кинас Опонь дед.

Нывбаба муным бӧрын пӧльлӧн морӧс пытшкын томмыштіс сьӧлӧмыс. Чужӧмсьыс сыліс пыркадся зумышыс. Вӧчас на ӧти гозтӧ... Гашкӧ, медбӧръяӧс. А выль кӧмлӧн бала йылысь нинӧм вӧлі ёнасӧ мӧвпавны — тайӧ баласӧ сійӧ важӧн тӧдіс...

Мыйта во колис, но ставыс на со син водзас. Дас арӧса вӧлі. Садьмис ӧтчыд пӧлатьын, восьтыштіс синсӧ: ӧшинь тасъяс оз на бура тыдавны, керкаас кыліс пӧжасьӧм няньлӧн ныр бордсӧ меліалысь кӧрыс.

— Садьмин, пиук,— шыасис мамыс да ышловзис.

А Опоньлы дум вылас уси войдӧрлунся сёрниыс. Сэки мамыс тадзи жӧ сьӧкыда лолыштіс, кор ичӧтджык чойясыскӧд пуксисны нуръясьны. Мыччис сылы жуг сорӧн пӧжалӧм нянь шӧрӧм.

— Тайӧ медбӧръя нурторсӧ нин курыштала. Ковмас, тыдалӧ, тэныд, Опонюшко, Егор дядьыдкӧд гындысьны ветлыны.

Егор дядь — ылысса рӧдня. Найӧ, челядь, весиг полісны сыысь. Абу кӧ сы ног, пыр и бугжыльтлас сьӧд синъяссӧ.

Вель забеднӧ лои, кор думыштіс, мый тайӧ сотчӧм мыр кодь сьӧд да скӧр мортыскӧд ковмас кытчӧкӧ мунны.

— Аскомысь мӧдӧдчӧ. Ок, ок, батьтӧг олӧмыд,— лӧвтӧ мамыс. Батьсӧ Опонь муртса помнитӧ. Быттьӧ пукалӧ пуклӧс вылын да чер пу вӧчӧ.

Опонь куйлыштіс на сэки недыр, сэсся лэччис джоджӧ, пуксис пызан сайӧ. Пискапырысь няклялісь картупель, кылӧдіс паренча ваӧн да кадысь кадӧ чӧвтліс синъяссӧ залавкалань, кытчӧ мамыс пуктӧма сылы туйӧ петан ноптор да рысь туис. Батьыслысь уна дӧмаса гын сапӧгсӧ паччӧрсьыс лэччӧдӧма жӧ. Налӧн керка пытшкын сійӧ ӧти гоз и эм. Асывъяснас чоя-вока пиысь быдӧн зілис медводз садьмыны, медым тшапкыны кӧмсӧ. Кодлы сюрас, сійӧ лунтыр гортас оз пыравлы. Кынӧм сюмалӧмсьыд веськодь.

Муртса слӧймис пасьтасьны, пырис Егор дядь. Важмӧм ыж ку пасьсӧ вӧнялӧма гезторйӧн.

— Зэв тай эськӧ ичӧт на, да рӧдня мортыдлы ог нин ӧткажит,— шуис сійӧ Опоньӧс видзӧдаліг.

— Сё пасибӧ, Егор, бур вӧчӧмсьыд. Мед ичӧт кӧ, зэв уджач да кывзысьысь,— дорйысис мамыс.

Егор дядьыс волысаліс кузь норт, кытчӧ пуктӧма гындысян кӧлуй да некымын лун кежлӧ сёянюан. Сэтчӧ жӧ кӧртыштісны Опоньлысь нопсӧ.

— Но, вӧрзьӧдчам!— горӧдіс дядьыс.— Эн чатрась! Йӧткы бӧрсяньыс.

Опонь зілис кыдз позьӧ ёнджыка йӧткыны, медым сӧмын дядьыс эз скӧрмы.

Ӧти вӧлӧк вуджисны, рытладорыс найӧ пырисны туй вылын паныдасьӧм медводдза сиктӧ. Егор дядь, уна воястӧ гындысигӧн, волывлӧма нин татчӧ, эм и пыранін; сикт кузя неуна муньӧм бӧрын сійӧ гортас моз кежис туй бокын куткырвидзысь неыджыд керка дорӧ.

Рытъя рӧмыд керка пытшкысь Опонь эз вермы лючки быдтор казявны. Керка кӧзяеваыс, шӧр арлыда гозъя, юасисны дядьыслысь *олӧм-вылӧм йылысь, тшӧктісны* пӧрччысьны.

Сӧмын синмыс велалӧм бӧрын Опонь аддзис пызан сайын пукалысь нывкаӧс. Сійӧ вӧлі сыкӧд тшӧтшъя кымын.

Кӧзяйка лӧсьӧдіс пызан вылӧ сёян-юан. Недыр мысти пуксьӧдісны сёйны. Опоньлы дум вылас уси гортыс, мамыс, чойясыс, сьӧлӧмыс нормис, гусьӧн моз петіс ывлаӧ.

Рытладорыс тӧвзьыштӧма. Рӧмыдыс сэтшӧм улӧдз лэччӧма, быттьӧ кӧсйӧ пӧдтыны еджыд лымсӧ. Йӧрын сулалісны Опоньӧн аддзывлытӧм на зэв пашкыр пуяс, налӧн шувгӧмыс повзьӧдіс зонкаӧс.

Кильчӧ ӧдзӧс дзуртыштіс. Опонь лэптіс юрсӧ, видзӧдліс. Ӧдзӧс дорын сулаліс ыж ку пасьӧн павкнитчӧм нывка. Недыр чӧв олыштӧм бӧрын Опонь смелмӧдчис да юаліс:

— Кутшӧм пуяс нӧ тайӧ татшӧм пашкыръясыс?..

— Тайӧ? Он ӧмӧй тӧд? Сус пуяс,— шензьыштіс нывка.

Опонь чӧв ланьтіс, сійӧ кывліс, но эз на аддзывлы сус пусӧ.

Та мында и варовитісны. Узьны водӧм бӧрын Опонь дыр эз вермы унмовсьыны. Куйліс, а пельӧдзыс воис ён пуяслӧн шувгӧм шыыс.

Тайӧ сиктас найӧ олісны лун вит. Опонь прамӧя тӧдмасис нывкаӧд. Нимыс вот сьӧкыд — Матрен. Удж костіі Опонь да Матрен гигзигтыр ворсісны пу аканьясӧн, чачаясӧн. Нывка чӧсмӧдліс сійӧс сус пу кольӧн.

— Ме весиг тӧда, кӧні найӧ вӧрас быдмӧны,— ошйысис Матрен.— Батьӧ висьталіс. Зэв пӧ уна сус пу быдмӧ сійӧ местаас.

Эз вӧв окота мунны Опоньлы тайӧ сиктсьыс. Велаліс нывка дорӧ. Сыкӧд ворснысӧ вӧлі чойясысь любӧджык. Но быть мун. Матренлӧн весиг синваыс доршасис, кор кольӧдіс норт бӧжӧ кутчысьӧм зонкаӧс.

Некымын во коли. Опонь гожӧмнас отсасис гортас мамыслы, а тӧлыс кольлі норт бӧжын. Вель ылӧдз ветлывлісны Егор дядьыскӧд, но медводдза сиктса керкасьыс ӧтдор сылы некутшӧм эз мусмы.

Со нин дас кӧкъямыс арӧс Опоньлы, ачыс нин велаліс лючки гындасьны. Мамсӧ да чойяссӧ кӧмӧдіс.

Егор дядьыс ёна нин омӧльтчис. Ропмуні чужӧмыс, ки-кокыс мӧдіс юкавны, мӧртчис уна вояс гындысялӧмыс. Кӧть сійӧ и тайӧ тӧвнас лӧсьӧдчис мунны ыджыд пыдди, но кыз уджыс вичмас Опоньлы.

Но эз та вӧсна пессьы сьӧлӧмыс зонлӧн. Нетшкысис сьӧлӧмыс тӧдса сиктӧ, кӧні тшӧтш жӧ дас кӧкъямысӧд ар тыртӧ Матрен. И со — бара нажӧтка вылӧ туйынӧсь дядяпиа.

Мунісны чӧла: быдӧн пӧжис ассьыс думсӧ. Олӧмаӧс мӧвпъясыс нӧшта на сьӧктӧдісны, а зонмӧс бордъялісны. Сылы окота вӧлі ӧдйӧджык лэбыштны сиктӧдз. Сэні сылӧн вӧлі медся донаторйыс. И быд здук, кӧть ньӧжйӧн, матыстчис виччысянторйыс.

Чужӧмсӧ сотыштіс другӧн ылькнитӧм вирыс, кор медбӧрын пырисны жӧ пӧлыньтчыштӧм керкаӧ. Мыйкӧ неладнӧ лоӧма и нывкӧд. Пыр жӧ бергӧдчис залавкалань да мӧдіс малавны тасьті-паньсӧ. Гозмӧд лун олігӧн ӧтчыд-мӧдысь кыдзкӧ надурнӧя моз синмасьлісны. Здук кежлӧ ӧтлаасьлісны видзӧдласъяснас. Эз бара кольӧм восяяс моз нинӧм абу йывсьыс гольгыны. Эз бара Матрен чольӧба висьтавлы, кыдзи оліс гожӧмнас. Весьшӧрӧ Опонь локтігас поліс, мый Матрен кутас кыскыны сёрнисӧ, а сылысь кыв-ворсӧ домас яндзим. Қымыньскӧ слӧймыліс жӧ том зон тайӧ гоз-мӧд луннас гӧрдӧдлыны!

Со и ӧні бара гӧрдӧдіс. Нывлӧн батьыс, латшкӧс тушаа сӧнӧд мужичӧй, пуксис воча. Қолысь дядьӧ. Дерт, и гындейясӧс лэдзӧ ас дорас, медым дон босьттӧг вӧчӧдны гын кӧмъяс семьяыслы.

— Бур жӧ тіянлы, майбыр, сямманныд гындысьнытӧ да,— паніс ӧні сёрнисӧ сійӧ.— Сьӧмтор нажӧвитанныд. Қынӧмыд пӧт. Менам со удача абу. Мый сэсся вӧчан. А тэ нӧ, Опонь, кодлы татшӧм чача кодь кӧмсӧ вой улас пуксин вӧчны?

Буретш тайӧ юалӧмыс пӧсьӧдіс быттьӧ первой коксӧ, а сэсся визнитіс вывлань. Голя дорӧдзыс воӧм бӧрын пӧсьыс ыльӧбӧн, пывсян горсянь моз, койыштіс жарӧн чужӧмас. Бур, биыс омӧлик, а то эськӧн ставсӧ чуйдіс.

— Да сідз. Қатыдпомсянь тай вайисны,— эскытӧма артмис зонлӧн.

— Қоді нӧ? Ме дырйи тай нӧ некод сэсянь эз вай?

— Тэтӧг, буракӧ, и пыртісны.

— Вась Микул кӧ эз, сэсся некодлы. Сылӧн нылыс верӧс сайӧ петан арлыда. Видзӧдтӧ, кутшӧм небыд вуруныс. Шудаӧсь жӧ йӧз. Миян Матренлы таво со вурунсӧ жалитам. Важыс тырмас. Кӧть эськӧ кадыс жӧник корсьны нин да. Но мый вӧчан.

Дыр на долис аслас олӧм йылысь кӧзяиныс. Песіс пыр ӧтарлань, кыдзи эськӧ озырмыны. А Опонь сӧнӧд кияснас ичӧт баляӧс моз малаліс вурунсӧ, став сьӧлӧмсӧ дась сетны выльӧн паном кӧмас. Тадзи вель дыр пукалісны найӧ Егор дядьыслӧн шкоргӧм улӧ. Ӧтиыслы колӧ вӧлі юксьыны чӧжсьӧм думъяснас. Мӧдыс эз зіль кывзыны сылысь. Пельясыс виччысисны ывласянь кок шыяс, кор локтас пӧдругаяс ордас петӧм ныв.

Но тайӧ пӧрйӧ бара на падмис. Сідзи и эз лысьт шыӧдчыны. Куйліс да мӧвпаліс, кӧсйысис аски быть нин сёрнитны нывкӧд. Весиг новлӧдліс син водзас локтан сёрни дырйи нывлысь чужӧм вежласьӧмсӧ. Шуда мӧвпъясыс небыда такӧдісны, корисны ун. А асывнас, выльлун воӧм бӧрын, бара важ мозыс коли.

— Аски водзӧ мӧдӧдчам,— ужнайтны пуксьӧм бӧрын шуис Егор дядьыс.— Кодӧс колӧ могмӧдӧма.

— Сикт джынйыс тай тіян вӧчӧм кӧмӧн шлапикасьӧ.— Кӧзяйкалӧн тайӧ кывъяссьыс Егор дядь тшапмыштіс да тшӧгӧля чатӧртіс ропмунӧм моröссӧ. Опонь мӧвпаліс, кыдзи эськӧ тӧдлытӧг сетны нывлы вӧчӧм козинсӧ.

Стрöка сюрис, кор мужичöйяс петісны ывлаö, а мамыс пöдöнчаöн лэччис мöс дорö.

— Тайö тэныд, Матрен,—тубрастор нывлы киас сюйыштіс Опонь. — *Меным! Мыйла?— эз гöгöрво* ныв, гöрдöдіс пель йылöдзыс.

— *Гын сапöг, козин пыдди вöчи. Эн дивит, кыдзи артмис.*

— *Оз, оз ков,— петитчис ныв,* кöть радлунсö некыдзи эз вермы дзебны, тубрассö бöр сетіс зонлы.— Абу лöсьыд.

Öшинь сайын кок шыяс да сёрнияс торкисны налысь тубрасöн мачасьöмсö. Зон мырдысьöн көвъяліс тубрассö нывлы, мöдыслы быть ковмис саймовтны козинсö.

Тайö лоöмторйыс быттьö косяліс на костын сулалысь потшöссö. Найö öта-мöднысö гöгöрвоана видзöдласöн синмасисны рытывбыд. Матрен талун некытчö эз пет, пукаліс да печкис гортас. Найö тшöкыда нюмъёвтлісны. Вöлі лöсьыд, мый эм налöн асланыс гусятор. Зілісны дзебны сійöс, полісны казялöмысь, дивитöмысь.

Бöрас, кор найö Егор дядьköд мöдлаö кыскисны дадьнысö, зон оліс нин выль олöмöн, син водзас сулаліс мелі Матрен.

Сійö төвнас найö мövпыштісны вöчны ыджыдджык кытш, волыны ылыс сиктъясö, кытчö некор на эз волыны. Первой луннас сизим верст и мунісны, сувтісны неыджыд сиктö.

— Водз öмöй талун шабашитам?— Опоньлысь удж помалöмсö казялöм бöрын юаліс Егор дядьыс.— Ачыд ыджыдджык нажötка вылö лачаöн петін.

— Удитам на. Қолö талун сиктас петавны, тöдмавны, унаöн-ö кутасны корны вöчасьнысö,— петігмозыс нин чöвтіс зон, а ачыс улич вылö воöм бöрын шавксьöдіс эз керкаяслань. Туйсö кутіс сикт помлань. Вöлöк вуджис котöрöн.

Матренöс аддзис рытйысянінысь. Гажсö пестыны сöмын на заводитöны. Водзджык воöм нывъяс варовитігтыр печкисны, а бурлак зонъяс гиргисны-сералісны. Опонь нюмъёвтліс сöмын ёся да шмонливöя шуöмъяс вылö да кадысь кадö чöвтлывліс видзöдлассö Матренлань.

— Он-ö йöз чöс туй вылö сиась?— кыліс сійö лöг гöлöссö Степан Митрейлысь.— *Он тöд, мый овлö* таысь?..

*Опоньлы эз вöв окота зыксьыны. Абу аслас сиктын. Öтнас. Лёк шуöм и виччысьöны Митрейлöн ёртъ*ясыс. Бур, со гудöкасьысь воис, а то эськöн косьö воисны. Заводитісны йöктыны. Матрен шöпнитіс Опоньлы пеляс.

— Ме здук кольччыла. Öтлаын мунны оз лэдзны. Қылан? Тöдан миянлысь важ рынышсö, сэтчö ланьтöдчы.

Зонлы эз ков мöдысь тшöктыны. Гаж шöрас на и воши. Пукалö рынышын, виччысьö нылöс.

— Эн мися вöтчы!— друг кыліс Матренлöн гöлöсыс.

— Но, Матрен, сутш кöть сулыштам,— корö Митрей.

— Мый нö тэköд сулалан?

— Ог мöй кажитчы?..

— Он казяв ли мый? Он, дерт.

— А эсійö, гындейыс, мый тані лётікасьö? Мед мöдысь миян шöрö оз лöсьöдчы. Сэк киас гöныс оз кут öшйыны.

— Тэныд нö кымынöд мог! Мун сэтысь!— Ныв кылö йöткыштіс Митрейöс да котöрöн кайис кильчö вылö, бöрсяньыс гольс пöдлаліс посводз öдзöссö.

Опонь нöшта гоз-мöд лун котöртліс рытъяснас ныв дорö. Рытйысянінö эз нин пыравлы. Мыйла весьшöрö лöсьöдны бокъястö нöйтöм вылö, кор Матренköд налöн вöлі асланыс гуся рытйысянін.

— Аски водзлань мунам,— шуис öтчыд Матренлы Опонь. Окота эськöн вöлі дзебны тайö кывъяссö, но мый вöчан, кор гындысян уджыс помасис.

Ныв немтор паныд эз шу, сöмын топöдчыштіс зон бердö.

— Төлысь-мöдтö ковмас ветлыны, сьöм нажövитышта да гожömнас корасьны локта.

— Тöдін кö эськö, кутшöм абу окота торйöдчынысö. Мамöлы ме висьтаси, а сійö, йöйыд, батьлы шöпнитöма. Талун пышйöмöн нин

ковмис пышйыны. Оз лэдз тэ дорӧ. Кутшӧм овмӧс пӧ шӧйтысь кӧкыслӧн.

— Терпит гожӧмӧдзыс. Но?

— Ме эськӧн радпырысь да... Батьӧй Степан Митрейӧс помся ошкӧ.

— Ачыд мый думайтан?..

— Бурджык рыӧ пырны.

Зэв жугыль вӧлі тайӧ янсӧдчӧмыс. Деливӧ вӧлі зонлӧн сьӧлӧм вылас. Опонь казяліс, Матрен ёна пыдди пуктӧ батьсӧ.

Ок, кутшӧм эз вӧв окота петны туйӧ. Но син водзас вӧліны мамыс да чойясыс. Найӧ виччысьӧны вердысьӧс. Опонь весиг ырыштчыліс бӧр бергӧдчыны гортас, но ӧлӧдіс Егор дядьыс, сьӧмтӧгыд пӧ кутшӧм пир верман вӧчны.

Кисӧ гаддявтӧдзыс уджаліс сійӧ тӧвсӧ Опонь. Со и тулыслань бергӧдчис кадыс. Сьӧлӧмыс ёкмуніс, кор ылісянь аддзис тӧдса сиктсӧ.

— Ог кут нюжӧдны, ӧні жӧ корася. Тэ сват пыддиыс,— важӧнкодь нин панлӧм сёрнисӧ выль пӧв заводитіс Егор дядьыскӧд Опонь.

— Ме абу прӧтив.

Кӧсйисны буретш веськӧдчыны нывлӧн керкалань, кыдзи паныд сувтіс тайӧ сиктсьыс ӧти зон.

— Чолӧм, Опонь.

— Чолӧм, — сувтовкерыштіс Опонь да кыйкнитліс керкалань.

— Сотчӧм рыныштӧ видзӧдлыны воин?

— Кутшӧм рыныш?— эз гӧгӧрво зон.

— Матрентӧ батьыс Степан Митрей сайӧ сетіс.

Син водзыс пемдіс Опоньлӧн.

— Кыдзи?!

— Вот сідзи. Нылыс пышйыны гортсьыс уськӧдчылӧма. Но кытчӧ вошtысян. Тӧдан ӧд батьсӧ. Сійӧ кӧть керка вывсянь агас пинь вылӧ чеччыштас, медым сӧмын инавны нывсӧ судзсянаджык семьяӧ. Зумыд рӧдня ӧні сылӧн. Тшапмис весигтӧ.

Зонмыд мыйкӧ вель дыр на висьталіс, петкӧдліс, кыдзи ӧні ветлӧдлӧ Матренлӧн батьыс, но Опонь эз кывзы. Юрсӧ косялісны лёк думъяс.

— Вай, Егор дядь, кольччылам?— шыасис зон сайкалӧм бӧрын.

— Эн дур, Опонь. Гортӧдзыд нин воӧдчам,— неладнӧ казялӧм бӧрын шуис дядьыс.

— Тэ кыдз кужан, а ме кольччыла,— крапкис зон. А юрас вуджраліс мӧвп, гусявны Матренӧс да вайӧдны гортас.

Но быд кӧсйӧм оз пӧртсьы олӧмӧ. Сійӧ рытнас Опоньӧс дітшкӧдісны-нӧйтісны Степан Митрейлӧн другъясыс, кор рӧмдӧм бӧрын матыстчис налӧн керка дорӧ. Ӧдва лолыс эз пет голя помӧдыс. Бура дыр ковмис ойзыны гортас, веглясьны пӧлать вылын. Дзоньвидзалун шедӧм бӧрын бара на уськӧдчыліс Матренлӧн сиктлань. Бара нӧйтісны. Ӧвсьыныс зонлы и та бӧрын эз вӧв кокни, кӧть эськӧ гӧгӧрвоис: рынышыс сылӧн збыльысь подулӧдзыс сотчӧма.

Кыдзкӧ аслыс тӧдлытӧг став светыс сылы мустӧм лоис. Опонь сӧмын муркӧдіс уджсӧ, воліс киӧ чукӧра сьӧм, но и сійӧ эз радуйт. Волісны тулысъяс, но эз нин вермы сывдыны кын сьӧлӧмсӧ. Гӧтрасьліс, но пӧлыс дӧрӧм-гач песлалысьысь водзӧ эз и кыпты. Аддзас вӧлі кутшӧмкӧ гозъялысь кутчысьӧмӧн шудаа мунӧмсӧ, локтас гортас да дузъялас. Лёксӧ песліс гӧтыр вылас. Сы вӧсна, гашкӧ, и кадысь водз веськӧдчис таладор югыдінсьыс гӧтырыс.

Со и олӧмыс исковтіс. Ӧти кадӧ кыдзкӧ виччысьтӧг казяліс, мый сійӧ дзикӧдз нин пӧрысьмис. Сэки выль ногӧнджык видзӧдліс бӧрӧ кольӧм вояс вылас. Небзьыштіс сьӧлӧмыс, челядь дырыс аслас жаль вӧлі и том кадыс тшӧтш. Гашкӧ, сы вӧсна тшӧкыдджыка шыльӧдліс юрӧдыс чорзьӧм ки пыдӧснас улич кузя котралысь челядьӧс.

Опонь дед неуна пукыштӧм бӧрын пыдісянь ышловзис. Чеччис да пырис гортас, медым вӧчны Матренлы небыдик да кокньыдик кӧмкот. Мед пӧрысь кокъяснас тапиктас пӧдругаяс ордас, бурӧн казьтыштас сійӧс, томдырся Опоньӧс. Гын сапӧг гозтӧ вӧчны кыдзкӧ-мыйкӧ корсяс на вынсӧ Опонь...

Анатолий ПАЛЬШИН

ТӦЛА ЛУН

ВИСЬТ

— Но и тӧв талун, син ни пель. Ме кӧ тэ местаын, татшӧм лёк луннад паччӧр вылысь эг и лэччыв, курги-пукалі гортын. Да мый вӧчан — быть! Горшыд тачкӧ и...— тадзи асывсяньыс совхозса отделениелӧн контора кильчӧ вылын, кокъяссӧ пыркӧдігмоз, эльтчыштіс Савӧ Ӧльӧ да эз мыччы россӧ меным, а шыбитіс пос улӧдзыс, быттьӧ ме вӧлі мыжа, мый тӧла луныс абу сылы сьӧлӧм серти.

Ӧти ногӧн кӧ, Савӧ Ӧльӧ и прав: ме верми субӧта лунӧ, а луныс вӧлі субӧта, не петны удж вылӧ, кыдзи тыр арлыдтӧм на. Но тӧвся луннад гажтӧм и, кыдзи мамӧ шуас: «Петала пальӧдчышта сӧстӧм сынӧднас», ме петі жӧ йӧз дінӧ.

Ме пыри жӧ конторaӧ да «здравствуйте» шуӧм бӧрын сувті «стенсӧ пыкны», кӧть и меным пуксьӧм вылӧ местаыд вӧлі на. Савӧ Ӧльӧ удитӧма нин пестыны чигаркасӧ. Николай Петрович, управляющӧй, некор на эз вомавлы куритчысьясӧс, кӧть эськӧ ачыс куритчытӧмъяс пиысь. Сӧмын корсюрӧ мужикъяскӧд орччӧн пукалысь аньяс ӧвтыштасны тшынсӧ кинас да шуыштасны: «Но, пӧдтінныд татчӧ»...

Ме любуйтчи лун кык сайын на сетӧм переходящӧй Гӧрд знамяӧн. Сійӧ сулаліс разьтӧгыс на ывлаысь пыран ӧдзӧслы воча стен пельӧсын и аслас лӧсталана алӧйгӧрд мичнас быттьӧ кыпӧдіс-югзьӧдіс конторалысь ичӧтик жырсӧ. И сӧмын на вӧлі кӧсъя юавны Егор Ӧльӧ Володьлысь, мыйысь сетӧмаӧсь миянлы зарни тугъяса знамясӧ, Ӧльӧ аддзис менӧ да бара кӧвъясис.

— Лок, пиӧ, пуксьы да шонтысь, Василей. Оз жӧ жалитыштны тэнӧ бать-мамыд ӧтка питӧ-а, вӧтлӧмаӧсь гортсьыд «ыджыд» нажӧтка вылӧ татшӧм луннас, кор бур кӧзяин понсӧ оз лэдз...— сэсся шпыньмуныштӧмӧн гоннитліс ӧтарӧ-мӧдарӧ, быттьӧ кӧсйис тӧдмавны, кодлы кыдзи йиджис сылӧн сералӧмыс ме вылын.

— Да лёкмис тай поводдяыс,— шыасис Анна Даниловна, фуражир.— Мый сӧмын пыкӧ-а: зэр-ӧ, кӧдзыд? Ог нин тӧд, кутшӧм воӧ лои-а, эз кӧ сорок седьмойын, крещенньӧ пӧранас гымавліс.

Ме матыстчи Егор Ӧльӧ Володьлань, коді пукаліс пач бокын джоджас, да гусьӧникӧн шуа:

— Володь, мыйысь знамясӧ сетӧмаӧсь?..

— Плагтӧ?— серӧктыштіс сійӧ.— Аддзан кымын доярка йӧршитчӧма сэтчӧ?— индіс Володь Почет пӧв вылӧ, сэсся содтіс.— Уна йӧв лысьтӧмысь.

Збыльысь, Почет пӧв джынйыс вичмӧма мӧс лысьтысьяслы.

Николай Петрович дугдіс гижавны. Тотш-тотшкерыштіс ручканас пызанвывса стеклӧӧ да «лӧньджыка, пӧжалуйста» шуӧм бӧрын заводитіс лыддьыны, кодлы мый талун вӧчны.

Қызвыннас петісны нин конторaысь, колим лыда морт да йиркӧдз гӧвкъялысь тшыныс.

— Анна Даниловна, кыкнас справитчасны турунтӧ разӧдны мӧсъясыдлы? Талун мӧдлапӧлад эг мӧдӧд вӧвъяснад турунылда, вывті

нин лёк. Гумла дорад ваялӧм турунсӧ пыртлӧй,— юалӧмнас тӧдчӧдіс делӧсӧ Николай Петрович.

— Кыдзи нӧ оз удитны кыкнад?— шуис Анна Даниловна, сэсся петігмозыс нин содтіс:

— Егор Ӧльӧ Володясӧ турунсӧ разӧдны мӧдӧдӧй, сійӧ пӧслух мортыс.

Николай Петрович вештіс пара моль тшӧті вылысь ӧтарас (сылӧн привычка: кор кодӧскӧ мӧдӧдӧ развод дырйи удж вылӧ — вештыны тшӧті мольсӧ, быттьӧ тайӧн кӧсйӧ шуны: «Муно́й — тіянӧс индӧма»), мыйкӧ пасйыштіс журналас да шуӧ:

— Либӧ тэ, Юшков, мунан турун разӧдны...— индіс Савӧ Ӧльӧ вылӧ ручканас.— И тэ, Володя? Эн-ӧ унмовсь пач дорас?

— Кыла...— сьылӧмӧнмоз нюжӧдіс Егор Ӧльӧ Володь.

— А тэ,— видзӧдліс ме вылӧ Николай Петрович,— доддясь и сісьмыны пондӧм картупельсӧ важ гуысь мешӧк нёльӧн ну быд мӧс группалы. И сылӧн кыз чуньыс бара ӧтарӧ вештіс тшӧті моль.

Ме кӧсъя нин вӧлі петны, бергӧдчи ӧдзӧслань, но чуймӧдіс Савӧ Ӧльӧлӧн лёкысь горӧдӧмыс да падми:

— Век мем турун да силос!.. Сойясӧй дзуртӧны, а мый тӧлкыс? Ӧти куим шайттӧ гижигӧн киясныд тіралӧны. Оз позь быттьӧ вит чӧлкӧвӧйтӧ нин пуктыны!— тіраліс Савӧ Ӧльӧлӧн голя бокас зэвтчӧм сӧныс.

— Пӧжалуйста, мун ӧтруб разӧдны... Колӧ кӧ унджык тэныд...— и эз удит Николай Петрович помавны висьтавнысӧ, триньӧбтіс телефон.

Ӧтруб гарыштӧмыс Николай Петровичлӧн ӧні вӧлі сэтшӧм жӧ, кыдзи кучкыны доя́инӧ. И дзик сы вӧсна, мый кымынысь, кӧть эз индывны Савӧ Ӧльӧӧс комбикорм дорӧ, сылӧн пыр вӧлі кутшӧмкӧ помка — либӧ чуньыс вӧрзьӧма, либӧ кокыс висьӧ — эз радейт буса сьӧкыд уджтӧ Савӧ Ӧльӧ.

Николай Петрович пуктіс телефон трубкасӧ, видзӧдліс ас водзас куйлысь журналас, быттьӧ сэтчӧ вӧлі кольӧма Савӧ Ӧльӧлы шуны кӧсйӧм кылыс, да куимнан тшӧті мольсӧ бӧр ас местаас вештӧм бӧрын лабутнӧя заводитіс:

— Вот мый, Юшков, сойяс шуан дзуртӧны? Этатшӧм туша-рожанад, енсыкӧдӧн, мусӧ и васӧ тэныд позьӧ бергӧдны. Лун сьӧмӧс кежлад петалан да ещӧ на мыйкӧ абу честь. Мамыд, коньӧр, ки тыра баба, лунтӧм-войтӧм пессис-мырсис... Нёлянёльӧс кок вылӧ сувтӧдіс совхоз удж помысь да эн, буракӧ, кывлы эляськӧмсӧ. А тэ вот коймӧд тӧлысь на и уджыштін, а прӧгултӧ вӧчин нин юӧм пондаыс. Ассьыдтӧ эськӧ юан нин, да ӧд мам пенсиясьыд на пычкан. Ачыд ӧдвакӧ на латшкылін удждонтӧ мам пызан вылад-а?..

— Мый латшка, трактортӧ онӧ сетӧй да? Кӧть и вӧр промышленностьын уджавны менам правоыс, а гӧрнытӧ, гашкӧ, сямма на! Быттьӧ инженеръяс тэнад трактористъясыд?— дорйысис Савӧ Ӧльӧ.

— Абу инженеръяс, но агротехника и мукӧд сельхозмашинаяс тӧдӧны. Ме тэд шулі: петкӧдлы асьтӧ бур боксянь, уджав да кут асьтӧ морт моз, мӧдӧда курсъяс вылӧ... Тадзи сёрнитчылім! А тэнад ӧти вина дум вылад!

Николай Петрович чеччис пызан сайысь, сюйис удж пасъялан журналсӧ пызан йӧрӧ, шапкаасигас Савӧ Ӧльӧлы нӧшта шуис:

— А ӧні, Юшков ёрт, мун сэтчӧ, кытчӧ нарадитӧма. И разӧдчамӧй. Луныс коли. Меным тэнӧ велӧдсьӧма нелямын арӧсатӧ.

Ме вӧлі мӧд картупель доддьӧн нин матыстча вески дорӧ, а Анна Даниловна, коді тшӧтш отсасис турунасьны Савӧ Ӧльӧяслы, казяліс менӧ и, картупель веситны локтӧм пыдди, горӧдіс:

— Разӧд додьсьыд!.. Лэдзась и лок татчӧ!..

Егор Ӧльӧ Володь вӧлі отсалӧ Савӧ Ӧльӧлы зэлӧдны кӧртым потшсӧ. Ме лэдзаси да сувті турун перъявны неыджыд зорӧдъясысь.

Вӧлӧм, тракторнад вайӧм турунсӧ додьсьыс кыдзи ректӧны погрузчикӧн, сідзи жӧ погрузчикӧн зорӧдмодаалӧны.

А погрузчикыд кызвын турунсӧ

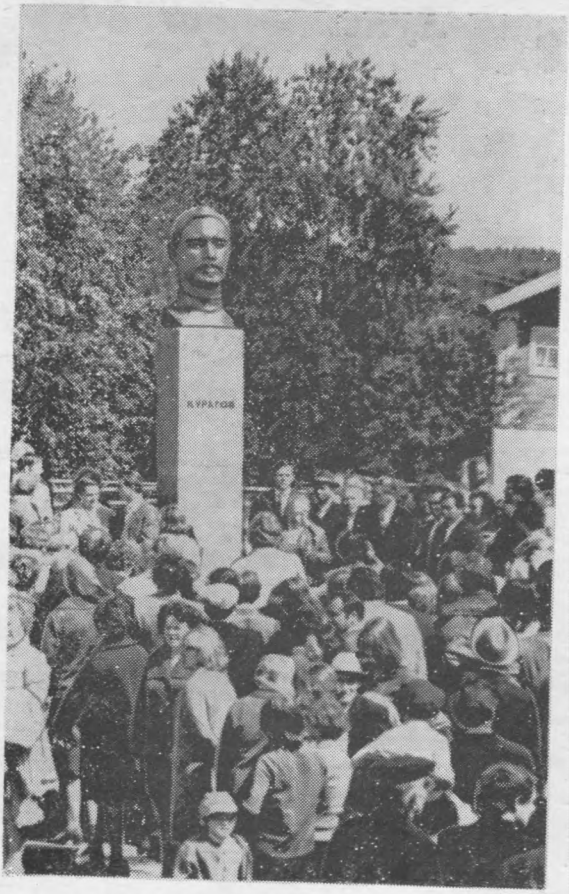
И. А. Куратов чужан лунсянь 140 во

Коми литературалы подув пуктысь Иван Алексеевич Куратов чужан лунсянь тавося июльын тырис 140 во. Тайӧ датаыслы сиӧм ыджыд праздник заводитчис Сыктывкарын поэтлы памятник дорын. А сэсся праздникыс воис поэтлӧн чужан сиктӧ — Куратовоӧ. Татчӧ локтісны Сыктывкарса гӧстьяс, матысса сиктъясысь да посёлокъясысь олысьяс, И. А. Куратовлӧн землякъяс, финно-угроведъяслӧн XVI Все-

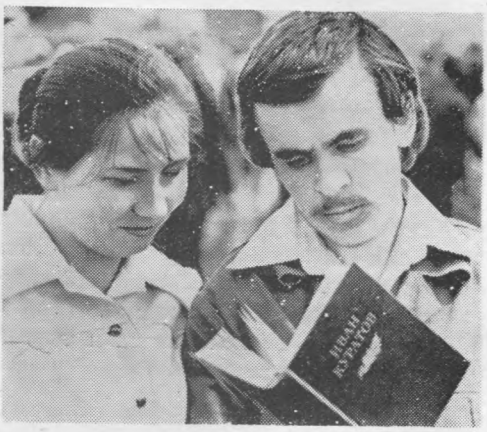

союзнӧй конференциявывса участникъяс. Праздникыс воссис уджалысь йӧзлӧн митингӧн. Поэт йылысь уна пӧсь кыв висьталісны КПСС обкомса секретарь А. Ф. Сюткин, коми писатель Г. А. Федоров, удмуртскӧй писательскӧй организациясянь — критик А. Г. Шкляев, московскӧй писательскӧй организациясянь — поэт Н. Ф. Шумаков.

...Уна вояс мысти И. А. Куратов быттьӧ бӧр воис чужан сиктас — Куратовоын сувтӧдісны поэтлысь бюст, кодӧс бронзаысь вӧчис скульптор В. Мамченко.

Гажа вӧлі эстрада вылын. «Сигудӧк» ансамбль сьыліс коми сьыланкывъяс, выступитісны коми прозаикъяс да поэтъяс.

Снимокъясыс В. Вещицкийлӧн.

гартыштӧмӧн тэчӧ зорӧдад, вот сэсся и перъяв виланад. Сё мат.

Ме зарски вилаӧс ӧтилаӧ — эз шед, мӧдлаӧ сатшки — тожӧ. Кӧні нӧ тӧлкыс? Коймӧдлаӧ сюйи вилаӧс — муртса легӧдыштӧмӧн кыска став вынысь... О, зэв ыджыд пласт торъялі. Сюри жӧ тай тӧлкыс!

— Тпру!— сувтӧдіс Егор Ӧльӧ Володь вӧвсӧ зорӧдлань юрӧн. Вӧлыс пыр жӧ сюйис зорӧдас юрсӧ мегырӧдзыс.

— Видзӧдлы, Василей, кыдзи Карко дзебис юрсӧ турун пытшкас. Дӧзмӧ жӧ, буракӧ, тӧвсьыд.

— Колӧкӧ и чӧскыдджык турунсіяс бӧрйӧ.

— Савӧ Ӧльӧ вӧлі ӧнтай шуӧ: ме пӧ сэсся тӧв саяс сӧвтча, а ачыс маласьӧ кӧнкӧ. Ог ӧд кут ме сійӧс виччысьны — зэв на ичӧт барин. Сідз ӧд, Василей?

— Сідз!— сӧгласитчи ме Володькӧд и перйӧм турунӧс пукті додь шӧрас.

— Энлы, Василей, лӧд. Пара ут кӧть пукта — кокньыдджык додьсӧ пӧрӧдны, лэптыштан утъясӧдыд да вӧвтӧ сӧмын вӧтлы, ачыс и кольӧ туруныд. Савӧ Ӧльӧ тай некутшӧм бедьтор оз и пуктышт доддяс-а, гашкӧ и, виланас ректысьӧ да?— серӧктыштіс Володь кӧртым потшсӧ додь ныр шӧрас сувтӧдігӧн.

— Тэ сюсь, бара тӧв саяс сувтӧмыд!— воис да горӧдіс Савӧ Ӧльӧ.

— Тэ, гашкӧ, Зеленеч пыр кытшлалан да ме тэнӧ виччысьны кута?

— Ме тэд шулі — вежласьны кутам местанад!— горӧдіс Савӧ Ӧльӧ вӧвсӧ зорӧд мӧдарас веськӧдӧмӧн да меным содтіс:— Шыблав мела дорӧ турунсӧ!

— Ӧльӧксан, Володьыд утъяс вылӧ тэчӧ доддяс. Кокни пӧ додьсӧ ректыны,— шуи Ӧльӧлы.

— Сылы — йӧйыдлы — быдтор кокни. Шыблав вай турунсӧ додь шӧрас, а эн велӧд, та ылнаад юр моз жӧ кыскас вӧлыд!— горӧдіс Ӧльӧ меным, а туруныс, мый оз пуксьы лючки доддяс, быгыльтчӧмӧн пышйӧ-паськалӧ тӧв ньылыдыс лым бусыскӧд. Жаль быдсӧн.

Володь мичаа, додьлӧн нёльнан пельӧсӧ и шӧрас, шлапйӧдлӧ турунсӧ ыджыд пластъясӧн. Сэсся кайлас доддяс, зывкйӧдлыштас-топӧдас ыджыд воськовъясӧн и артмӧ гудӧк кодь турун доддьыс. Кӧть кар кузя мун сы доддьын — юрыд оз янав.

Володьӧс йӧйнас Ӧльӧ моз некод эськӧ оз шу сиктын, кӧть велӧдчӧмыс озджык вӧлӧм сетчы челядь дырйиыс, да армияӧ ветлывтӧм. Армияас нуигӧн комиссия бергӧдӧма Княжпогостсянь. И мукӧд дырйи, код юрнас, вель унаысь юавлӧ: «Тэ, нязьпогостас вӧлін эн? Ме куим лун сэні олі». И кутас Володь висьтавлыны, мый аддзылӧма. Йӧзыс куим во ветлӧны вӧлі сы сортыс армияад да оз ошйысьны служитан карнас-а. Володьлы зэв нин любӧ, Сыктывкарысь ӧтдор «нязьпогостӧдз» волӧма да. И пыр гӧтыртӧм Володь. Гашкӧ и, та вӧсна тшӧтш Ӧльӧ йӧйӧн лысьтӧ нимтыны сійӧс.

— Лок, Васьӧ, зэлӧдам додьсӧ!— чукӧстіс Володь. Ме чеччышті зорӧд вылысь сы дорӧ.

— О, Володьлӧн тӧв саяд, кыдз шуласны, ен киняулын кодь, а мем лы-вемӧдз йиджис, пельяс потӧны тӧв шургӧмсьыс!

Ӧльӧлы пыр лёк, сійӧс пыр дзескӧдӧны. А турунсӧ доддяс тэчӧма — мыйкӧ тай мыльк кодь эм-а. Матын пӧ тай нунытӧ!.. Сылы отсасьны босьтчим. Володь кыскаліс додь бокъясын ӧшалысь турунсӧ, мыччис Савӧ Ӧльӧлы додь вылас.

— Вӧлыдлы сьӧкыд лоӧ кыскыны тайӧ додьтӧ, Ӧльӧксан!— казяліс сямтӧмлунсӧ Ӧльӧлысь Володя.

— Эн пов! Нёшкас. Дыш вӧвлы пӧ ньӧр эм!

— Анна Даниловна со локтӧ. Куран вайӧ!— аддзи ме да висьтала Ӧльӧлы турунӧс мыччигӧн...

— Мед куртӧ. Эм тай куртаныс, майбыр! Вот бабаыд! Пенсия нин босьтӧ. Кага ни баля, а кодлы чӧжӧ деньгасӧ? Дзор юра невестаыд!— гетшкӧ Ӧльӧ.

— Мыйла невеста?— юала ме.

— Мыйла невеста — юалан? Мусукыс, жӧникпуыс, мунӧма война вылӧ ас окотанас и война помас нин вошӧма. А, тайӧ, Анӧыд: «Ог пӧ верит — пропадитіс без вести, воас коркӧ». И, со, пыр на виччысьӧ, гашкӧ.

— Мир фондӧ мӧдӧдӧ деньгасӧ Даниловнаыд. Батьӧ важӧн висьталіс,— шыасис Володь.

— Ме кӧ сы местаын, став мусӧ нин кытшовті, а эг тан вила-куранӧн ноксьы. Оз тай кужны нӧктӧ куртны!— лэптіс гӧлӧссӧ Ӧльӧ.

— Кутшӧм нин нӧк куртӧ Ӧльӧксаныс, а туруныс тӧв йыв лэбӧ?— мыш сайысь кылі гӧлӧссӧ Анна Даниловналысь.— Оз мӧй нӧ сьӧлӧмыд пот? Абутӧм турунсӧ куимӧн доддьӧдз он вермӧй вайӧдны. Тайӧ нӧ кутшӧм ёкмыль быглялӧмыд доддяд, Ӧльӧксан? Сюра тошка мужик!

— Абу ӧд ме совхоз пыкӧд Володь мозыд!

— Тэ нӧ мый пыкан? Совхозын жӧ ӧд уджалан! Оз ӧд Володялы ӧтнаслы ков тыр-бурыс овмӧсас,— гарыштіс Даниловна.

— Тэд тай тшӧтш колӧ эм вылад! Деньга мешӧкыд потӧ нин, а век арыштны кыйӧдан! Кодкӧ кӧ эм инӧ — мед, пызан саяд сёйнытӧ ӧтнадӧн пуксян!— дивитіс Даниловнаӧс Ӧльӧ.

— Сись вылӧ да кулӧм рӧдительясӧс вичкоын казытылӧм вылӧ сьӧмсӧ чӧжа,— серавліс Даниловна. Быдӧн тӧдісны сылысь енлы эскытӧмсӧ.

— Тырӧма додь ныр гезйыд, Ӧльӧксан, ог аддзы,— лукйыся ме турун пытшкын.

— Нывъяссӧ кутлыны небось дзурс пемыдын аддзан, а лун шӧра лунӧ гезтӧ он аддзы. Асланьыд — сюсь!— бара дӧзмӧдӧ менӧ Савӧ Ӧльӧ.

Мунісны турун доддяс. Даниловна кежис картаса гӧрд пельӧсӧ чайник пузьӧдны. Ме турун водзӧ перъялігмоз видзӧді бокӧн моз лэбысь катша вылӧ. Сійӧ друг сунгысьлас увлань, то крута кыпӧдчыштлӧ вылӧджык воддза лэбан визьысь, медым ӧдӧбтчыштны да венны паныда тӧвлысь вынсӧ, сы вӧсна мый сылӧн, катшалӧн, эм жӧ тайӧ му вылас аслас колана мог.

Бӧр воис Володь, додь джынсӧ нин сӧвтім, а Ӧльӧ вошис кытчӧкӧ.

Друг аддзим: зорӧд мӧдар помас мыйкӧ лукйысьӧ.

— Кутшӧм клад корсьӧ?— серала ме.— Зептас тай мыйкӧ дзумгис-а.

Ӧльӧксан сувтӧдіс вӧвсӧ Володь вӧвкӧд орччӧн и шуӧ:

— Володь, первой тэд помыштам додьтӧ, сэсся мем сӧвтам тӧв саяс, а ӧні пуксьыштлам — оз нонйӧн уджӧдны.

И турун вылӧ пуксьӧм бӧрын, гач зепсьыс кыскис «Экстра» доз.

— Зорӧд помас стӧкан дзеблі... Мыйкӧ жӧ корси,— дзумгӧмторсӧ кыскис зепсьыс Ӧльӧ.— Тэ, Василей, том на — юктавны оз позь, статья эм сы кузя. Ме законъястӧ во — тӧда!— петкӧдліс витнан чуньсӧ Ӧльӧ.

Юис чукъя стӧкан ачыс, джынсьыс муртса унджык кисьтіс Володьлы и сюйис дозсӧ пробкатӧгыс пась пӧла улас. Сэсся пась зепсьыс кыскис турун сіяс сорӧн коръя кампетъяс и Володь водзӧ пуктӧм бӧрын шуис:

— Тайӧн кӧть закусит. Зеп тыр туруныс пырӧма,— ачыс босьтіс жӧ ӧти кампет, кульыштіс да чӧвтіс вомас, а корсӧ мыччӧ меным.

— На, Василей, кампет корсӧ кӧть нюлышт, сійӧс тэд позьӧ нин,— смекайтчӧ Ӧльӧ.

Ӧльӧ нёнялыштіс кампеттӧ и бӧр сьӧвзис.

— Ог вермы юмовтӧ. Папиросӧн лоӧ тшынасьыштны,— шуис Ӧльӧ.

— Василейлы, Ӧльӧксан, сетыштам кампеттӧ?— юалӧ Володь.

— Ӧтка пиыд эськӧ сідз кампет вылын быдмис миянысь кузьджыка да, исӧдышт инӧ, мед кӧть донъявны велалас уджалысьӧн ньӧбӧм кампетыслысь кӧрсӧ. Сетышт, абу кӧ жаль.

Ме нарошнӧ босьті ӧти кампет Володь киысь, кӧть кыла, чунь помъясӧй тіравны дасьӧсь, мыйкӧ оз кажитчы меным Ӧльӧ сёрниын.

— Анна Даниловна воӧ...— юӧртіс Володь.

— Мед локтӧ... Ме прокурорысь сӧмын и пола,— ошйысьӧ Ӧльӧ, сэсся лэптыштліс джынъя «Экстра» дозсӧ да чукӧстіс:

— Лок, Даниловна, шойччышт, казытышт рӧдительястӧ. Тайӧ сись-

ыс Котшпомса сись ногö шонтöджык и кыскöджык!..

— Рытыс оз тырмы?— дивитіс Даниловна Ольööс да пуксис Володяа-меа костö.

Ольö бöр дзебис доздö, куньсьымöн читкыртіс синъяссö да босьтчис уджавны. Кывнас.

— Анна Даниловна,— шыасис сійö,— доляркаяслöн уджысь пö знамятö сетöмаöсь, а ме и думайта — мыйысь? Турун — ми пыртлам. Силос — ми, картупель ас вылын кыскалöмысь миян мышъясным кормöма. А вот кодкöлун тамбурас совректöмаöсь, и то мем лои разöдны. Öти мешöктö кöть и пыртіс пöпуттьöтö доляркаыд — усурыс эз ор! Найö воласны став семьянас: транспортер вылö турун-силос пуктылыштасны, дась пуöм öтруб роктö пара ведра таркнитасны öтчыд апыштны мöслы, лысьтысян аппараттö, мöс вöрасö мыськытöг, тшукнитласны няньöсь кинас и ставыс — удж эштöма! А мöстö, коньöр кывтöм пемöсöс, лелькуйтöм пыдди чужъяласны да бон-бус пиняласны, и öдвакö кодлыськö кывлан: «Пасибö, сетыштін, Серукöй, йöвтö — менам вердысьöй». Но сьöмтö — мем колö нёль тöлысь мырсьыны синмысь би петтöдз, мыйта найö öти тöлысьнас кульыштöны. Ми налы мужикъяс ручсö капканас сюям, а найö дасьсö и кульыштöны сöмын!— помаліс ассьыс проповедьсö Савö Ольö.

— Тэ сямлунöн эськö шедöм ручсö кульны. Боксяньыд видзöдöмнад быдтор кокни. Ме ногöн,— чеччис Даниловна,— завидь кö — пыр доярас. Эмöсь тай мужик дояръясыс. Томас Петрович Круг и, Королев и. Да нöшта республика пасьта нималöны. Вот и тэ кутан, гашкö, славитны!

— Ме!— городіс Ольö.— Ме куимысь мед кувла, а мöс кыном улö ог пуксьы Савö Ольö!

— Сідзкö, босьт виласö да и сöвтчы! Эн больгы,— Даниловна заводитіс сöвтны турунсö Володь доддьö.

— Курыштам нин либö, Володь, тайöс!— перйис доз джын «Экстратö» Ольö, помсьыс гуль-гуль юис и некымын войта доздö мыччис Володьлы.

— На, ю! Да бöрын «пошта кудтö» восьтылам öти доз вылö.

— Кутшöм пошта куд?— юаліс Даниловна.

— Володь оз тэ моз чулки пытшкын видз деньгасö. Паччöр стенас пошта куд тувъялöма, а ключыс, со, голяас Володьлöн перна пыдди öшалö, некор оз пörччыв. Ковмас гörд ли лöз деньгаыд — сöмын восьтыв.

Савö Ольö лэпталіс Володьлы додь вылас турунсö. Ми Даниловнаköд дасьтім-перъялім.

— Володя, збыль али мый?— юасьö Даниловна.

— Збыль,— нюжöдыштіс Володь, нюмъяліс паськыда.

— А пошта ящиксö кысь босьтін?— эз öвсьы Даниловна.

— Лавка стенысь.

— Öвсьöй сörныд бродилöяс,— öвтыштіс кинас Даниловна.— Зэлöдöй, вай, додьтö. Ме нуа да пöрöда, а ті артельöн зільджыка сöвтöй Ольöксаныслы.

Даниловна ныр домöдыс кутömöн нуöдіс вöвсö Володьлысь.

— Вай зільджыка перъяв, Василей, турунсö. Дас класс помалöмыд, кöсъян совхозса степендиатöн лоны, а туруныд оз шедав! Оз öд мöдöд дыша уджалігад Николай Петровичыд!— кесйöдлö менö Ольö.

Ме став кужанлунöн и эбöсöн эськö перъяла турунсö, но он на тай кöсйöм серти век уджтö öддзöд. Оз шедав гырысь пластöн туруныс.

Володь сöвтö доддьö. Ольö ышöдö Володьöс:

— Вот мем петкöдлас «совхоз пыкöдыс» кыдзи колö додьтö тэчны.

«Велöдчы жö, Василей!»— шуалö меным, а ачыс öтар додь бокас ветлас, сэсся — мöдарас, быттьö велöдчö Володьлысь. Виласö эз на босьтлы.

Володь кайис доддьö. Ме мыччала сылы. Воис Даниловна да кутіс куртны, Ольö босьтіс виласö, муртса йывнас гудйыштіс зорöдысь, шеді кабырын чабыртмöн турун. Пуктіс сійöс доддьö да бара вила вылас мыджсис:

— Ме кута видзöдны тіян венла-

сьӧм бӧрся. Мем ёна пырны уджас оз позь, а то уджалігад кытӧ-мыйкӧ верма не казявны тіян ордйысьӧмысь. Куш мода вылас мед оз жӧ ло панласьӧмыд. Тэд, Василей, унджык колӧ лӧдны доддяс, тэ медся ученӧй, тэнад средньӧй образование, а Володь мед удитас идравны тэнсьыд турунтӧ. Пӧдтан-тыртан кӧ Володьӧс туруннад — вермысьӧн лоан, а Володь кӧ удитас меститны мыччалӧмтӧ — сійӧ лоӧ водзын, передӧвик либӧ. Ме рытнас кансер банкаысь звезда вунда и кодныд лоанныд водзмӧстчысьнас, то сылы аскомысь, конторайн, торжественнӧя ӧшӧда морӧсад.

— Ӧльӧксан, дугды бызгынытӧ,— ӧлӧдӧ Даниловна.— Володьыд кыкнанныдлысь удитас босьтавны. Оз кывнас уджав тэ моз.

— Венласьӧмыс ыджыд и ичӧт уджын колӧ, Даниловна, эн вомав бурторйысь!— тшетшкӧдчис Ӧльӧ.— Мед уджын венласьӧмыс быд пельӧсын пуис, медым...

— Ме муна комбикорм веситны, ог вермы талысь сӧрӧмсӧ кывзыны,— висьталіс Даниловна да муніс миян дорысь.

— Куритчыштам инӧ, лолыштӧй совхоз пыкысьяс,— Даниловналӧн саймовтчӧм бӧрын сетіс индӧд Ӧльӧ. Но ми эг нин кывзысьӧй тайӧ пӧрйӧ Ӧльӧӧс, мый вермӧмысь помалім сӧвтны додь. Ӧльӧ лёкысь чушкис, бергаліс додь гӧгӧр, тыдалӧ, корсис шуны миянлы мӧрччанаджык кыв.

Ӧльӧлӧн додь сӧвтчысис.

— Давай завязываем!— чорыда рочыштіс Савӧ Ӧльӧ. Коддзас кӧ, пыр и вуджӧ рочӧн сёрнитны.

Турун додь дась. Ӧльӧ ыджыда ёрччис (рака вӧлі лэбӧ миянлань да лэбан туйсӧ весиг вежис мӧдарӧ) да сідз кульыштіс-кучкис вӧвлы вила воропнас, мый менам пельясын клопнитліс вӧвлы мӧрччӧм шыыс. А ачыс заводитіс равзыныссьывны.

Вӧлыс, гашкӧ, гӧгӧрвоис, мый тайӧ додьнас помасьӧ сылӧн талунъя уджыс, или Ӧльӧлӧн сьылӧм-равзӧмыс казьтыштіс мыйкӧ долыдӧс, а, гашкӧ, и Ӧльӧлӧн кучкӧмыс вӧв сьӧлӧмысь вӧрзьӧдіс кутшӧмкӧ доя прать — коді вермас тӧдны?— сӧмын места вывсянь кутіс рӧдтыныгӧнитны.

Даниловна вески дорын эз тыдав.

Ӧльӧ звирк чеччыштіс додьсьыс. Веситіс сьӧктасӧ Володьӧс турун вес лыдӧ сюйӧмӧн и горӧдӧмӧн ӧвтыштіс-корис кинас менӧ.

Ме матыстчи Ӧльӧ дорӧ.

— Слушай,— тшӧктіс меным,— Анӧлы висьтав, общий вес минусом сани — триста двадцать.

Даниловнаӧс аддзи силос пыртлысьяс дорысь. Висьталі Ӧльӧлысь тшӧктӧмсӧ, мый вылӧ Даниловна вочавидзис.

— Тристаала и двадцатяла ме сійӧс! Мун котӧрт, мед оз ректысьны, ачым весита.

Вои. Володь разьны заводитӧма гезсӧ.

— В чем дело?— равӧстіс ме вылӧ Ӧльӧ.

Висьталі выль пӧв веситӧм кузя.

— Не пройдет!— горӧдіс Ӧльӧ.— Не позволим издеваться над рабочим классом!— и уськӧдчис лэдзавны вӧвсӧ. Воис Анна Даниловна, матыстчис лёк ногӧн тракйысьысь Ӧльӧ дорӧ.

— Эн вӧрӧд вӧвсӧ! Ачым нуа и весита выль пӧв!— кватитіс Даниловна вӧвсӧ домӧдыс. Ӧльӧ ку пиас оз тӧр. Шеныштіс лёкысь Даниловналы ныр-вомас:

— На тэныд, эм вылад!

Ме сьӧлӧмын быттьӧ чардби югнитіс. Чабырті чуньяс чорзьытӧдз Ӧльӧлысь пась воротниксӧ шуйга киӧн, а веськыдӧн косьышті чужӧмас. Ӧльӧ чермуні тамбур стен бердӧ. Вӧлисти сьӧлӧмӧй личмуні. Ӧти кучкӧмӧ пукті Ӧльӧ вылӧ чукӧрмӧм лӧглунӧс.

Савӧ Ӧльӧ зыралыштіс син гурансӧ, кыскис зепсьыс папирос — чегӧма, перйис пачкасӧ, видзӧдліс пытшкас и шыбитіс кигуг:

— Володь, вай ӧти куритчан да ветлы весит либӧ турунсӧ. Ме вичысьла тані тэнӧ,—бӧр комиӧн сёрнитны кутіс. Важӧн колӧма кульыштны.

Субӧтанад кӧ лёкаліс да мыйкӧ пычкис тӧлыс, то пычкӧма — кӧдзыд. Талун, выльлун асылӧ, радио висьталіс нелямын градус кӧдзыд.

Конторaын ставыс нин вöліны. Савö Öльö пукаліс кок улас видзöдöмöн. Чорыда кульыштсьöма менам — кыкнан синмыс сьöдлöз лоöма. Вот эськö тадз кö рама да чöла асьтö видзин пыр, гашкö, и думыштчывны удитлін ас йывсьыд, коді тэ эм.

Мужикъяс, кыдзи век овлö, куритчисны. Бабаяс сёрнитісны кöдзыд поводдя йылысь. Кодлöн картупель гу вылас этша лымйыс вöлöма да водз асывсяньыс нин талун лымсö шыблалыштöма, кодлöн туруныс на вайтöм мöдлапöлысь — абу тай этша тöждысьöмыд аньясыдлöн сиктад.

Ме матыстчи Егор Öльö Володьдорö, коді аслас радейтана пач бокас пукалігöн малаліс-видлаліс валеги пöтшвасö:

— Вöсни öд валеги пыдöсöй, Василей?

— Эг мерайтлы,— гусьöник вочавидзи.

Николай Петрович, коді пыр на мыйкö гижаліс, пуктіс ручкасö, вештіс öти тшöті моль и шуö:

— Юшков, мун ветлы да извинитчы первой делööн Анна Даниловна водзын. Прöща кор, он кö köсйы судъясті котравны.

Öльö кыв шутöг петіс.

Николай Петрович вештіс мöд тшöті моль и меным.

— Василей, ковмас тэд фуражиралыштны. Даниловна важöн вöзйысьö петны. Ветлы гортас, босьт табель-ведомостьяссö и юав кыдзи-мый колö...

«Ладнö» шуыштöм бöрын ме петі жö конторaысь.

Даниловнаясын Савö Öльö прöщатö кевмöма нин, буракö. Ме дырйи сöмын шуис:

— Даниловна, верит, дугда юöмысь, гашкö, трактор сетасны. Тракторнад кö эськö уджалі, колöкö, эг нин и юыштав. Радейта ме техникасö. Тавой палялі да син эг куньлы — пыр думайті. Да öд сэтчö и со кутшöм тöла луныс вöлі грекыд вылö.

Видзöдтö, Савö Öльö тöла лун вылö тшöтш ыстысьö, быттьö луныс мыжа! А Даниловна ордысь петöм бöрын ачым думышті: «Збыль öд, вывті и тöла вöлі луныс суббöтанад...»

Евгений УЛЯШЕВ

ПАШКЫР ПОЖӦМ ДА ЧУКЧИ

ВИСЬТ

Долыдпырысь плавгысис-пуксис аслас радейтана местаӧ пӧрысь чукчи.

— Чок, чок, чок,— чолӧмасис ас кыв вылас пашкыр пӧрысь пожӧмкӧд. Мыйкӧ дыра юрсӧ ӧтарӧ-мӧдарӧ гоньйӧдліг чукчи нимкодясис аслас важ тӧдсаӧн. Сэсся нюжӧдіс голясӧ да азыма тшапкис лыссӧ. «Мый нӧ тайӧ?»— чуймис чукчи.— «Кӧр ни гос оз кыв!»— эз эскыссьы чукчилы. Сійӧ мӧдысь нетшыштіс пожӧм лыссӧ. И бара эз кажитчы. Сэсся бура дыр на няклялiс. Тӧкӧтьӧ эз виньды чорзьӧм пожӧм лыснас, но сідз эз и кыв важся чӧскыд кӧрсӧ. Сэсся тшапа педзыштіс ув вылын да увйысь увйӧ чеччалӧмӧн кайис пожӧм йылӧдз.

Ӧні сійӧ казяліс местаыслысь вежсьӧмсӧ, том пожӧм яг пыдди шыльквидзис урсалӧм эрд, чукчи эз тӧд кыдзи шензьынысӧ.

Ӧд колян вонас тайӧ пӧрысь пожӧм вывсяньыс сійӧ видзис яг керӧс вылын койтысьяслысь гажсӧ. Оз позь ставлы ӧттшӧтш гажӧдчыны, колӧ кодлыкӧ и видзны сійӧс. Чукчи бура тӧдіс, локтас и таво сылӧн пӧдругаыс, кодкӧд сійӧ сьылас тулысын. Буракӧ, тӧд вылас уси аслас параыс, чукчи чукӧстчис ас кыв вылас.

— К-р-р-речик, к-р-р-речик, к-р-р-речик, чок, чок, чок.

Кывзысьыштіс да мӧдысь на гораджыка чукӧстчис. Но некод эз шыясь воча.

* * *

Чукчи лӧсьӧдчис тувсов шондіыслы панидӧн. Шондіыс кӧть пӧжис, а пӧткалӧн сьӧлӧм вылас вӧлі кӧдзыд шог. Усйысьны эськӧн кытчӧкӧ да важ пӧрысь пожӧмыс жаль. Сійӧ чеччыштіс пожӧм вож костӧ, куткыртчис, дзебис голясӧ, кӧсйис шойччыштны. Кымынысь нин сійӧ ойбыртліс тані, потан кодь чаль вылас. Аръясын пожӧм дзебліс сійӧс зэр-слӧтысь, вердліс чӧскыд лыскӧн. Водз тулысъясын, пожӧм улысь, чукчилы вичмывлісны колян арся юмов пувлӧн розъясыс. Пожӧмыс вӧлі зэв пашкыр да кузь увъяса. Сёр арӧдз эз сибӧд ас улас лымсӧ. Тулыснас медся водз пröстмӧдчыліс сыысь.

Во сёысь на унджык сайын тайӧ пожӧмыс вӧлі томӧн. Ӧти арся слӧт дырйи сылы вичмис медводдза дой. Слӧт бӧрын ульӧса лымъяліс. Йизьӧм лыскас да увъяс ӧшйис тукта. Мӧд асылас сэзьдіс, тӧвру катлӧдліс йизьӧм туктасӧ, и пожӧмлӧн йылыс чегис.

Том вир-яйыд тай ӧдйӧ бурдӧ. Сідз и пожӧмкӧд артмис. Эз сетчы сійӧ дойлы. Во дас мысти пожӧмлӧн тювгысис вевдорланьӧти йыв пыдди куим. Та вӧсна и сэтшӧм пашкыр, сылӧн статьлуныс ӧні на кыскис ас дінас вӧрса олысьясӧс. Гожӧм пуксигӧн волісны йӧраяс. Найӧ кыз кырсяс ниртісны сюрныСӧ, весалісны выль сюрсьыныс ковтӧм гӧна кышӧдсӧ. Ачыс на вӧрса «кӧзяин», ош, ниртчывліс «пывсьӧм» могысь кыз кырсяс.

А урыд лыдтӧм чӧсмасис кольяснас.

* * *

Верстьӧ кадас нин пожӧмлы бара на вичмыліс. Вӧлі жар гожӧм. Став вӧрса олысьясыс мырсисны кос поводдяысь. А тайӧ яг керӧсыслӧн му эжыс, аслас лым кодь еджыд яланас, эз сибӧд ас дінас некодӧс. Кодкӧ кӧ тувччас, нюзаняза бӧрддзас, эн пӧ ӧні дойдалӧй менӧ.

Вӧлі лун шӧр бӧр нин. Шондіыс

пӧжӧмӧн пӧжис, яг керӧссянь ӧвтіс сир дукӧн. Со сотысь шондіыс мӧдіс сайласьны сьӧд кымӧр костӧ. Пӧльыштавліс рытыв-лун тӧв. Кӧнкӧ кымӧръяс мышкын мурӧстлывліс гым. Сійӧ ӧдйӧ воӧдчис яг керӧс весьтӧдз, быттьӧ тӧдіс нин — сійӧс виччысьӧны тайӧ коссьыс на кос местаас. Мӧдіс чардавны. Друг сяркнитіс-гымыштіс сэтшӧма, быттьӧ весиг лажыньтчыліс гажа керӧсыс. Чардыс кучкис нӧрыс вылын сулалысь ӧтка **пожӧмӧ, коді здукӧн** ыпнитіс, сэсся биыс котӧртіс водзӧ, заводитіс трачкӧдчыны ӧзйӧм пожӧмъяслӧн сирзьӧм веж лыскас. Биыс мӧдіс тювгысьӧмӧн нюжӧдчыны куим вожа пожӧмланьӧ. Сэки биа-пожӧма костӧ ратшкысис кыз конда, коді, тыдалӧ, му бердтіыс вӧлі сісь. Тайӧ кондаыс и падмӧдіс милӧстьтӧм бисӧ. А регыд сэсся заводитіс кисьтны йи сора зэр. Яг керӧсыс мӧдіс руавны, быттьӧ пӧсь гор вылӧ коялісны ва. Шемӧсӧн видзӧдіс ловйӧн кольӧм верстьӧ пожӧм шомӧ пӧрӧм керӧс вылӧ.

Колины вояс, сотчывлӧм керӧсыслы пожӧм сетіс выль олӧм. Куим вожа пожӧм ӧдйӧ рӧдмӧдіс вына му вылӧ пиянсӧ. Ӧні сійӧ ошйысис нин сӧвмӧм быдтасъяснас. Мусмис тайӧ местаыс вӧрса олысьяслы. Дозмӧръяслы торъя нин вӧлі долыд татӧн тӧвнас. Найӧ чӧсмасисны том пожӧм лысӧн, а тулыснас мӧдісны койтны тайӧ гажа яг керӧсас.

* * *

Дыр на эськӧ олісны тыр гажӧн мича керӧсын, эз кӧ сюйсьы сэтчӧ морт. Ӧти тулысӧ керӧслысь лунӧ бана боксӧ потшисны понӧльясӧн. Сӧмын на заводитчис тувсов гажыс чукчи-дозмӧръяслӧн, кыдз мӧдіс гымакывны пищальлӧн лыйсьӧмыс. Пӧрысь чукчилӧн эньыс усис жӧ сэні. Сӧмын чукчиӧс бара на дорйисны пожӧмлӧн пашкыр увъясыс да вожъясыс, кытчӧ сійӧ дзебсьывліс.

Уналы эз сюр гажӧдчыны тайӧ тулысын: ӧтияс шедісны октӧм лэчьясӧ, мӧдъяслы вичмисны дрӧб тусьяс.

Сэсся йӧз вувзьысисны пожӧмъяс вылӧ. Первой кырссисны сись кодь веськыд пуяссӧ, а та бӧрын серлӧдлісны став верстьӧ пусӧ.

Пӧрысь пожӧм улын зэвтісны вонъяс, сэні узьлісны-олісны йӧз. Найӧ дасьтісны паста, медым пычиктыны пожӧмъясысь сирсӧ. Лэчыд пуртъяснысӧ видлӧм могысь пӧрысь пожӧмӧс серлӧдлісны-вундалісны жӧ, кислотаыс унджык на вичмывліс вӧрса великанлы.

Мӧд воын нин кушӧдз рекмис пожӧма керӧсыс, вӧрсӧ пӧрӧдісны. Пӧрысь пожӧмӧс дорйис йӧгыс, кодӧс чайтісны, буракӧ, тшакӧн.

* * *

Со бара пуксис тулыс, бара воис пӧрысь чукчи, медым аддзывны на пӧтка гаж да, гашкӧ, весиг ассьыс энь пӧвсӧ. Да, аддзывсьӧма, буракӧ. Кӧсйис чӧсмасьны кӧть пожӧм лыснас, а сӧмын дойдіс горшсӧ пожӧмлӧн косьмыны нин заводитӧм лыснас. Пӧрысь чукчи лэччис муӧ, пув розъяс дорӧ,— сэні ставнас жӧ вӧлі урсалӧма, сӧмын син улас веськалісны посни из чиръяс. «Кӧть изнас заптысьышта»,— чайтіс чукчи. Гоз-мӧд чир кокыштӧм бӧрын сылысь мӧдіс сотны гырк пытшкӧссӧ.

Эз гӧгӧрво, мый сыкӧд лоис. А сійӧс сотісны и сотісны, кислотаӧсь сир мольясыс, кодъясӧс сійӧ кокаліс из чиръяс пыдди. Пӧрысь чукчи мӧдіс шпоркӧдчыны вына бордъяснас, кӧсйис на кыпӧдчыны, мед сетны юӧр мукӧдъяслы, мед эз локны тайӧ пеж местаас, сӧмын эз нин вӧв выныс мусьыс лыбӧдчыныссӧ. Сійӧ юрсӧ дзебис пожӧм вуж улӧ да дзикӧдз унмовсис.

Шувгис вына тувсов лун тӧв. Сійӧ вайис тулыслысь юӧрсӧ. Сӧмын пӧрысь пожӧмлы таысь долыдыс эз вичмы. Сылӧн оръясьны мӧдісны нэмӧвӧйся вужъясыс аслас чужан му бердсьыс. Ыджыд тӧв ныр пӧльыштӧмысь сійӧ дзобгысис-пӧри, аслас паськыд вужъяснас кыпӧдіс ыджыд му пласт, посни вужъяснас сывйыштіс ас бердас кулӧм пӧткаӧс да гуаліс сійӧс. Ӧні тайӧ яг керӧсас оз нин пируйт зверь-пӧткаыс.

Вячеслав ТРЕТЬЯКОВ

РАДЕЙТЧАН СЬӦЛӦМА

ВИСЬТ

Кор пыра автобусӧ, пыр виччыся, медым мекӧд орччӧн лоӧ мича ныв. Но, быттьӧ урсалӧмны: пырджык пуксьӧны мужичӧй войтыр либӧ пӧрысь нывбабаяс.

Сэтшӧм нин менам олан этшыс: том дырсянь радейтча и, ог ошйысь, эм та вылӧ кутшӧмсюрӧ сям, кӧть велӧдчӧм вылӧ эг вӧв зіль. Синъяс электролампочка моз югнитӧны, кор аддза мича нывтӧ. Кок подсяньыс чужӧмӧдзыс синъясӧн ныылышта. Мӧвпышта: «Эк, менам кӧ вӧлін тэ, андьӧлӧй...»

Кыв-вора ме мортыд, кывтӧ кужа гартны. Ортсысянь кӧ — абу жӧ шыблас: гӧгрӧс чужӧма, чангыль ныра, латшкӧс тушаа, гажа синъяса, гӧгылясьӧм сьӧд юрсиа и сідз водзӧ, став мичсӧ ӧмӧй ассьыд висьталан. Ошйысьӧм лоас.

Ӧтчыд веськӧдчи матыс посёлокӧ. Пыри автобусӧ, ӧшинь дорас меститчи. Ме бокӧ жмоткысис пӧрысь пӧчӧ, джын туйсӧ сёйис менсьым, а сы кості лыдтӧм-тшӧттӧм мича ныв пырис-петіс. Эг вермы терпитны да юалі пӧчӧыдлысь, ылӧдз-ӧ мунӧ? Нёльӧд остановкаас пӧ чечча. Кокниа лолышті.

И со ме дінӧ сырчик моз кокньыдика пуксьыштіс ныв. Гусьӧник синъясӧн кыйкнитлі сы вылӧ. «Мича!»— мӧвпышті, а аслым кажитчӧ: кыськӧ быттьӧ аддзылі нин сійӧс. А, гашкӧ, и сорси уна бӧрся дзоръялігад.

Вом пытшкын кыв кутіс дзӧрны, мырдысьӧн тшӧктӧ восьтыны вомӧс. И мӧдлі... Кыв шуӧм пыдди артмис кӧзалӧн бакӧстӧм. Некор на тадзи мекӧд эз вӧвлы, повзи, пель йылӧдз гӧрдӧді, йӧз нюмъялӧны.

Пеж сьӧлӧмыд сизьдӧ сідзи, быттьӧ моръсӧ розь кӧсйӧ вӧчны.

Ныв нюмъяліс. Меным зэв яндзим, бакӧстлі да. Пукала и нёрпала, а вомӧс ог восьты — бара кӧ бакӧста! Нылыс чӧв жӧ олӧ, оз небось мезды пикӧ воӧм морттӧ.

Водзӧ мӧвпала: «Тайӧ лӧнь характера, мелі ань, вежӧра. Гӧтраси бы сы вылӧ ӧні жӧ. Нэмыс эськӧ меліалі. Мыйта челядь чужтіс, сы мында и быдтім-чередитім».

Мичаа мӧвпалігад голиӧ тасасьлӧм комокыд сыліс, видзӧдлі ныв вылӧ ӧзъян синъясӧн, нюмді. Сійӧ нюмъяліс жӧ. Тадзи и колис туйыд. Воим посёлокӧ. Йӧзыд гузь уськӧдчисны ывлаӧ, менӧ автобус пельӧсас дзескӧдлісны, апышті ывла сынӧдсӧ да тӧкӧтьӧ юрӧй эз бергӧдчы, синъясӧс фара моз зэвті, но весьшӧрӧ — нюмъялысь нылыс некӧн нин эз тыдав.

Рытладорыс бӧр вои автобуснӧй остановкаӧ. Могъяс вӧлі могмӧдӧма. Первой номера автобусӧ сӧлі. Ме бокӧ пыр и сибӧдчис саридз каля кодь ныв, дзир йылын моз бергаліс юрыс, кузь кӧвъя сумканас аминь ниртіс руд костюмӧс.

Мӧвпышті: «Ниноӧм вӧчан дорысь и такӧд позяс тӧдмасьны».

Юалі:

— Ылӧдз мунанныд?

— Помӧдзыс.

— Шӧяыд мудзас, ӧтторъя дзоркъяланныд да?

— Шӧяыс менам, а абу тіян,— скӧракодь вочавидзис нывбаба да чорыдакодь сумканас бокӧс гирсни-

тіс, бергӧдіс меным вель паськыд мышсӧ.

— Но-о, энӧ скӧрмӧй, ме шмониті.

— Меköд шмонитны сёр нин, вопервых, ме верӧс сайын, а во-вторых, сёрнитны вывті оз кӧсйыссьы.

— Пошли!— друг кыліс ас бокысь.

Меköд пукалысь ныв дорад сувтіс вердаса том зон. Верӧс кӧ? Шамыртіс сойбордӧдыс гӧтырсӧ да лэбӧдіс ӧдзӧслань.

Сідз-тадз дзоркъяла йӧз вылас, гоньяла шыльыда сыналӧм юрнам. И... чуть бара эг бакӧст: ме водзын пукаліс асывнас на сьӧлӧмӧ сатшӧм нылыд. Нюмъяліс. Ӧти здукӧ быдса олӧм вуджи: быдтім челядьӧс, велӧдім ставсӧ, петім пенсия вылӧ — мӧдім чередитны внукъясӧс да внучкаясӧс. И найӧс мырсямйӧткам паськыд туй вылӧ...

Юмов мӧвпъясӧс орӧдіс кондукторлӧн чирӧм гӧлӧс: «Воим!»

Йӧзыд горша мӧдіс ызбыльтны ӧдзӧслань бӧрас и водзас. Нылыд ӧдӧбсис водз ӧдзӧслань, ме — сы бӧрся. Гӧрб вылӧ вожӧді мешӧк, кӧні вӧліны судзӧдӧм колана запчастьяс. Кӧть шыбит туй вылас мешӧктӧ, пӧтшва ни перӧд, но оз позь. Ывлаад петім да кокъяс асьныс ныв бӧрся мӧдӧдчисны. Вӧтча сы бӧрся, мешӧк кӧвйыс пельпомӧс зыртӧ. Ныв помся нюмъялӧ. Ме водзӧссӧ пиньясӧс жергӧдлі жӧ, но пеж мешӧкыд оз лэдз орччӧнасьны. Ӧд и тӧдсаыд оз паныдась, эськӧн шуркниті мешӧкӧс, муköд дырйиыс тай ӧтарӧ манитӧны-а. Тапикта ныв бӧрсяыд, ачым ог тӧд мыйла.

Сэки мича нылыд сувтіс нёль судта керка дорӧ, пырис сэтчӧ. Ме лэдзи пеж мешӧктӧ да виччыся, шпутка-куритча.

Недыр мысти сійӧ петіс кык кагаӧн. Нывка да зонка кӧч моз чеччалігтыр, ӧта-мӧдсӧ торкалӧмӧн висьтасисны мамыслы детсадйын лунсӧ колльӧдӧм йылысь. Юасисны папа йывсьыныс, мыйла дыр ветлӧ командировкаас да ваяс-ӧ налы гӧстинечсӧ.

Нывбабаыд бергӧдчыліс мелань, ещӧ ӧтчыд нюмдіс да челядьсӧ кыкнан кинас кутіс, кокниа да шуда восьлаліс тротуар пасьтаыс.

Тайӧ вӧлі шуда семья. Сійӧ эз меным нюмъяв, а сідз, шуда олӧмсьыс.

Найӧ ылыстчисны. Ме видзӧді, шога колльӧді найӧс. Гашкӧ, дыр на сулалі, но кылі зэв тӧдса горӧдӧм.

— Тэ мый тані заборсӧ пыкан? Патераыд дзик мӧд улича вылын. Абу-ӧ тэ код!?— Ме водзын сулаліс ыджыд сумкаа гӧтырӧй.— Кольӧдчан?! Аддзылі, вӧтчин мешӧкнад эсійӧ кык челядя краля бӧрсяыс. Босьт сумкасӧ да ме бӧрся!..

Гортын тюп-тяп нурйӧдыштіс гӧтыр да сэк жӧ тшӧктіс мунны школаӧ. Сэні велӧдчӧ пи нёльӧд классын. Бара нин чорыда вильшасьӧма да коръмны рӧдительскӧй собрание вылӧ.

Пыри классӧ. Вель уна йӧз чукӧрмӧма, дӧска водзас юрсӧ ӧшӧдӧмӧн сулаліс Василей пиӧй, букыша видзӧдліс ме вылӧ да ещӧ улӧджык лэдзис юрсӧ.

«Зуыштны эськӧ нырнад муӧдзыс...»— скӧрысь думышті и... вежӧрӧй бергӧдчис — ӧдзӧсӧдыс лӧня пырис сійӧ нывбабаыс, код бӧрся вӧтлыси лунбыд. Шусис школаса выль директорӧн да манитчытӧг заводитіс гугӧдны пиӧйлысь оласногсӧ. Чорыда янӧдіс менӧ и гӧтырӧс, ӧти пинытӧ пӧ онӧ сяммӧй лючки быдтыны. Собрание помас сійӧ видзӧдліс мелань да нюмдіс, но тайӧ нюмыс эз нин сотышт сьӧлӧмӧс.

Тайӧ рытсяньыс быттьӧ мыйкӧ орис менам. Нывъяс дорад чужис веськодьлун. Прамӧя босьтчи пиӧс быдтыны, ог-ог да и гӧтырӧс мелі кывъясӧн козьнала. А сійӧ дугдіс ыръянитны, чӧскыдджыка кутіс вердны, дӧрӧм-гачӧс частӧджык кутіс мыськавны и...

Ассьыд гӧтыртӧ радейтны, вӧлӧмкӧ, гӧгӧрбок лӧсьыд.

Александр НЕКРАСОВ

Кöть и этша на ола

Кöть и этша на ола,
Но и вичмыліс меным
Уна лёкин да тола
Аслам олöмын венны.

Да и ковмас на водзö...
Мыйсö олöм оз дасьты!
Венны унатор позьö,—
Медся сьöкыдыс — асьтö.

Видасны кö менö

Видасны кö менö,
Пыр ог скöрмы,
Наян морт моз
Йöз вылас ог дуд.
Шуа аслым:
«Джöмдыны, дерт, верми,

Гашкö-й, овны
Бур ногöн эг кут».
И став мыжсö
Медводз корся асысь,
Та бöрын нин сöмын
Мукöдъясысь.

Век вöча тадз

Век вöча тадз —
Туй ог сет лёклы,
Ме бура тöда öтитор:
Ме лёксö лэдза —

Вичмас пилы,
Ас олан туяс
Петас кор.

Тэнö колльöді

Бара котöртам
Сикт мöдар помöдз,
Сэсся окыштчам сералігмоз.
Тэнад банйöма чужöм,
А вом дор,
Быттьö гожöмын
Кисьмöма оз.
Тола эшкынын

Керкаяс чöлöсь,
Лунся мудзöмсö
Веськöдö му.
Вöтчö ми бöрся
Чарла кодь тöлысь,
Сöмын миянöс
Некыдз оз су.

Венгрияса гижысь Жигмонд Мориц чужан лунсянь 100 во

1979 вося июль тӧлысьын став мирса литературнӧй общественность пасйӧ Венгрияын да став мирын паськыда нималана гижысь Жигмонд Мориц чужан лунсянь 100 во тырӧм. Венгрияын тайӧ — торъя тӧдчана ыджыд событие, сы вӧсна мый Жигмонд Морицлӧн творчество шымыртӧ Венгрияса литература историяын ыджыд да тӧдчана кадколаст. Быдӧнлы тӧдса, мый венгерскӧй литератураын XX нэм заводитчӧ Андре Ади поэзияӧн, а эпическӧй проза йитчӧма Ж. Мориц нимкӧд. Аслас гижӧдъясын Ж. Мориц сяммис медся бура да медтырыйӧ петкӧдлыны Венгрияысь сійӧ кадся олӧмсӧ. Жигмонд Мориц, кыдзи и мукӧд прогрессивнӧй писательяс, том дырсяньыс мӧвпаліс чужан муас демократия лӧсьӧдӧм йылысь, сійӧс водзӧ сӧвмӧдӧм йылысь. Мориц сідзи жӧ, кыдзи и Ади, тырыйӧ эскис, мый демократия вермас став сійӧ важсӧ, лёксӧ, коді личкис аслас сьӧктанас уджалысь йӧзлысь бурджык олӧм вылӧ мӧвпъяссӧ. Ж. Мориц тырыйӧ эскис, мый страналысь судьбасӧ колӧ йитны уджалысь йӧзлӧн судьбакӧд, мый Венгрияын водзӧ вылӧ олӧмсӧ колӧ йитны мукӧд странаясса народъяслӧн судьбакӧд, народъяслӧн бурджык олӧм вылӧ надеякӧд да эскӧмкӧд. Ж. Мориц шуліс, мый литература — сійӧ паськыд да вернӧй рӧмпӧштан, кодлы колӧ петкӧдлыны уджалысь йӧзлысь политическӧй да нравственнӧй видзӧдласъяссӧ, мый литература — уджалысь йӧзлӧн, народлӧн сӧвесть. Та вӧсна нэм чӧжыс сійӧ оліс да тышкасис олӧмыслӧн веськыдлун, правда вӧсна.

Жигмонд Мориц чужліс 1879 воын Затисье сиктын. Батьыс сылӧн вӧлі крестьянин, мамыс — священниклӧн ныв. Челядь дырыс колис ас чужан сиктас, но ковмис аддзывны быдторсӧ: ыджыд шогсӧ и дзоляник шудсӧ.

Гимназия помалӧм бӧрын сійӧ велӧдӧ теология, юриспруденция, уджалӧ юристӧн, сэсся лоӧ журналистӧн. Кыдзи журналист, ёна ветлӧдлӧ аслас страна пасьталаті, тӧдмасьӧ крестьяналӧн олӧмӧн, налӧн видзӧдласъяскӧд... Сійӧ жӧ кадас лыддьӧ уна прогрессивнӧй писательяслысь гижӧдъяссӧ, тӧдмасьӧ сійӧ кадся передӧвӧй идеяясӧн. Колӧ вӧлі пуктыны уна вын да сям, медым вешйыны бӧрӧ кольӧм видзӧдласъясыс да воӧдчыны выль передӧвӧй идееяс вежӧртӧмӧдз. Сылы вӧлі нин комын арӧс, кор «Нючат» журналын сылӧн петіс медводдза висьт-новелла «Сизим крайцер», коді пыр жӧ вӧчис сылысь нимсӧ Венгрияын паськыда тӧдсаӧн да сувтӧдіс сійӧс выль венгерскӧй литературалӧн медводдза радӧ. Тайӧ кадсяньыс и дзик кувтӧдзыс сійӧ эз пуктыв кисьыс перӧсӧ да гижис уна романъяс, висьтъяс, пьесаяс, очеркъяс, статьяяс. Мориц творчествоын подувнас лоис крестьянскӧй тематика. Колӧ пасйыны, мый аслас романъясын, висьтъясын Ж. Мориц эз идеализируйт сиктсӧ, а петкӧдліс сэтшӧмӧн, кутшӧм сійӧ вӧлі збыль вылас — аслас сьӧкыдлунъясӧн, тшыглунӧн, шогӧн, бурджык олӧм вылӧ югыд мӧвпъясӧн. Сылӧн гижӧдъясын шӧр геройыс — крестьянин, кодӧс личкӧ сьӧкыд олӧмыс, но век жӧ сійӧ корсьӧ, кӧть первойсӧ кималасӧн, выль олӧмӧ нуӧдысь туй-ордым. Тайӧ жӧ кадас, аслас паськыда нималысь романъяс кындзи («Самородок», «Глюнауф», «Факел» да с. в.), Ж. Мориц гижӧ уна висьт-новелла. Венгерскӧй литератураын Ж. Мориц лӧсьӧдіс новеллаыслысь выль форма — дженьыдаа, ӧдйӧ гартчысь сюжета, ёсь кывъя новеллаяс, кодъясӧс позьӧ ӧткодявны Мопассанлӧн новеллаяскӧд.

Аслас новеллаясын Ж. Мориц петкӧдлӧ сійӧ кадся сикт и кар, крестьянинӧс и интеллигентӧс, гӧльмысь дворянинӧс и мещанинӧс. Писательлысь гижӧдъяс лыддьӧм бӧрын лыддьысьысь син водзӧ сувтӧ страналӧн важ историяыс, ӧніяыс и водзӧ вылӧ вежтасыс.

Жигмонд Мориц вӧлі нин Венгрияын паськыда нималысь писательӧн, кор 1918 воын лоис буржуазно-демократическӧй революция, а сэсся 1919 воын Венгерскӧй Сӧветскӧй республика. Писатель сьӧлӧмсяньыс чолӧмаліс найӧс. Аслас статьяясын да новеллаясын Мориц пӧся да стӧча петкӧдлӧ революционнӧй крестьянствоӧс, сылысь выль олӧм вӧсна тышсӧ.

Ж. Мориц эз веж ассьыс идееяссӧ весиг контрреволюциялӧн да реакциялӧн сьӧкыд воясӧ, кувтӧдзыс колис революциялы вернӧй пиӧн, дорйис уджалысь йӧзлысь интересъяссӧ. Сійӧ аддзис ассьыс призваниесӧ сыын, медым «корсьны выль ён, крепыд кывъяс»,

эскис, мый писатель должен не сӧмын «кужӧмӧн вӧчны ассьыс уджсӧ», но и «овны аслас принципъяс, идеяяс ради да лоны дасьӧн кувны на вӧсна»... Буракӧ, буретш та вӧсна кык мирӧвӧй война кадколастӧ Ж. Мориц гӧгӧр чукӧртчӧны-ӧтувтчӧны рабочӧй класслӧн, крестьяналӧн да передӧвӧй интеллигенциялӧн став сійӧ представительясыс, кодъяс зілисны решайтны социальнӧй да национальнӧй проблемаяс. Мориц лоис и ыджыдджык вокӧн быдмысь поколениелы, том йӧзлы крепыд мытшӧдӧн. Уджалысь йӧзӧс крепыда радейтӧм, олӧмсӧ пыдісянь тӧдӧм, революционнӧй вежсьӧмъяслы пӧся эскӧм — пыр вӧліны сылы колана чертаясӧн. Жигмонд Мориц вӧлі сійӧ писательяс лыдысь, коді гырысь социальнӧй вежсьӧмъяс дырйи век вӧлі аслас народкӧд. Народсӧ пӧся радейтӧмыс видзис писательӧс страналӧн медся сьӧкыд воясас ӧшыбкаясысь, пессимизмысь, шогӧ усьӧмысь. Весиг бӧръя сьӧкыд воясас Мориц вӧлі антифашистӧн, кыдзи кужис да сяммис нуӧдіс фашистъяслы паныд тыш. Писатель век лыддьыліс, мый морт — сійӧ медводз уджалысь, созидатель, коді вермис вӧчны унатор, медым перйыны аслыс шуд. Пӧжалуй, Венгрияын эз вӧв сэсся писатель, коді сэтшӧм вылӧ донъявліс мортлысь тӧдчанлунсӧ, сылысь олӧмсӧ, сылысь уджсӧ да тышсӧ. Ж. Мориц-лӧн творчествоыс ыджыд пас колис чужысь выль социалистическӧй литератураӧ.

Венгерскӧй народлӧн прогрессивнӧй вынъяс первойсяньыс Мориц̈ӧс лыддисны асланыс писательӧн. Сылӧн нимкӧд странаын йитчӧма культурно-просветительнӧй уджлӧн сӧвмӧмыс, том гижысьяслӧн быдмӧмыс.

Венгрияса мездмӧм народ вылӧ донъялӧ Жигмонд Морицлысь творчествосӧ. Сылӧн гижӧдъясын образъяс — буретш народ пиысь петӧм сійӧ геройясыс, кодъяс тышкасьӧны народлӧн интересъяс вӧсна, сылӧн идеалъяс вӧсна. Сылӧн геройясысь народ аддзӧ асьсӧ, ассьыс историясӧ, ассьыс ӧніясӧ да водзӧ лоысь олӧмсӧ.

Жигмонд Мориц кувсис 1942 воын. СССР-ын роч да миян странаса мукӧд кывъяс вылын лэдзӧма сылысь нелямын кымын книга.

□ □ □

Жигмонд МОРИЦ

КӦТЬ ӦТЧЫД ПӦТТӦДЗ СЁЙНЫ

ВИСЬТ

1.

Лӧз енэж улын шыльквидзӧ помтӧм паськыд му. Том граф верзьӧмӧн матыстчис свеклӧ му дорӧ. Муыс паськыд, синмыд оз судз. Видзӧдлан помтӧм эрд вылас — юрыд бергӧдчӧ. Свеклӧ рӧсадаыс сулалӧ рӧвнӧй радъясӧн, визьясыс ньӧв кодь веськыдӧсь.

Аслас вӧв вывсянь графлы тыдалӧ ылӧдз-ылӧдз, матігӧгӧрын весиг ньӧти куст абу. Граф видзӧдӧ гӧгӧрбок: синнас корсьӧ батракъясӧс, кодъяс дорӧ воліс тӧрыт, войдӧрлун, пӧжалуй, тайӧ недельнас быд лун. А талун пекнича нин, ӧбед кад.

Уджалысьясӧс юклӧма группаяс вылӧ. Быд группаын 70 морт. Сизимдас мужик, быдӧнлӧн киас кокан, копыртчӧмаӧсь сакарнӧй свеклӧ весьтӧ, небзьӧдӧны, нетшкӧны ёг, бугритӧны.

Со граф аддзис сійӧ йӧзсӧ, кодъясӧс корсис, и скачӧн мӧдӧдчис на дорӧ.

Матыстчис на дорӧ стӧч лун шӧр кадӧ.

Приказчик тшӧктӧм серти батракъяс веськӧдчӧны. Ӧбед. Найӧ мунӧны му помас, сэні найӧс вичысьӧны гӧтыръясыс, челядьыс, кодъяс вайӧмаӧсь ӧбед.

Том граф чеччыштіс вӧв вывсьыс, дом поводсӧ сетӧ кутшӧмкӧ детинкалы, а ачыс матыстчӧ приказчик дорӧ да юалӧ:

— Кор нӧ нин помаланныд тайӧс?

Приказчик вочавидзӧ:

— Ваше сиятельство, ті энӧ скӧралӧй: муыс чорыд, важӧн нин эз зэрлы, сӧмын ёгыс быдмӧ. Сы вӧсна и уджыс ньӧжйӧ мунӧ. Ог тӧд, эштас оз аски, гашкӧ войнас уджавны?

Графлы веськодь. Сійӧ и юаліс сӧмын сы могысь, медым йӧзыс тӧдісны мыйла локтіс.

Сійӧ довкнитіс юрнас:

— Мый нӧ, уджалӧй войбыд.

Приказчик гыжъялӧ юрсӧ:

— Ваше сиятельство, йӧзыс оз согласитчыны, кӧть мыйта эн мынты.

Граф сералӧ, видзӧдӧ гӧгӧрбок да казялӧ сійӧс, код ради локтіс татчӧ: кузь тушаа, статя, томиник ичмоньӧс. Сійӧ буретш сетӧ вӧлі верӧсыслы сёян тыра гырнич.

2.

Ичмонь тэрыба видзӧдліс граф вылӧ, чужӧмыс ыпнитіс-гӧрдӧдіс, лэптыштліс пельпомъяссӧ, сэсся бергӧдчис верӧсыслань, коді пуксис муӧ, да шуис:

— Сёй!

— А тэ мый вайин?— юаліс верӧсыс.

— Мый ме верма вайны? Сійӧс жӧ, мый тӧрыт вӧлі...

Верӧсыс бура тӧдӧ, мый гортас налӧн нинӧмыс абу. Чуланыс тыртӧм. Сійӧ босьтіс гырничсӧ, пуктіс пидзӧсъяс костас, босьтіс вевтсӧ да видзӧдліс пытшкӧсас.

Гырничын бовкъяліс тырыс виж ва.

Батрак чӧв олӧ, шуны сылы нинӧм. Сиктъясын ӧні тшыгъялӧны. Тӧлыс вӧлі кӧдзыд, керкаясын — куш, кольӧм гожӧм ставыс косьмис, няньыс эз во. Тӧвнас нинӧм эз заптыны, и ставыс уджйӧзаӧсь нин. Ӧні заводитісны уджавны муяс вылын, но мынтӧны этша, кутшӧмкӧ грӧшъяс. Сы вылӧ колӧ сёйны, и уджйӧз вештыны. Со и тшыгъяв пон моз. Гӧтыртӧ и то видны оз позь, сійӧ ӧд сідз жӧ олӧ, оз норась.

Батраклӧн овыс Киш. Шуӧны Яношӧн. Овыс — дженьыд, а гӧльлуныс — кузь да важся. Гӧльлуныс вӧтлысьӧ сы бӧрся кыдзи морт бӧрся вуджӧрыс.

Янош панясьӧ. Гӧтырыс видзӧдӧ сылань, кӧні йӧзыскӧд сёрнитӧ граф.

Батракъяс пуксялӧны коді кытчӧ веськалӧ. Быдӧн зільӧ сайӧдны ассьыс гырничсӧ, мед эз аддзыв суседыс.

Сёяныс лёк, ошйысьны нинӧмӧн.

— Ва вайин?— юалӧ Янош Киш.

— Эг.

— А мыйла?

— Да ӧд асывнас сьӧрсьыд вайин.

— Ме сӧмын литр вайлі. Быри нин.

— А мыйла ставсӧ юин нин?

— Мыйла юи? Мый нӧ, ӧні ва колӧ видзны?

Гӧтырыс думыштчис.

— Ладнӧ, вая...

— Сӧмын регыд!

Ичмонь перйӧ сумкасьыс литрӧвӧй сулея. Сумкаас нинӧм абу, нянь коркаысь кындзи. Сійӧс перйӧ да сетӧ верӧсыслы.

— Сёй!..

— Сёйны? Ме сёя, а мый коляс?

— Не кувны жӧ тшыгла?

— Не кувны тшыгла!.. Бабалы тайӧс кокни шуны. Тӧдчӧ, мый салдатын абу вӧлӧмыд... Кор ме армияын служитӧ, кор сёян медбӧръя кусӧктӧ, накажитӧны. Медбӧръя кусӧк сёйны оз позь... Тайӧ граф му вылас, гашкӧ, мыйта на ковмас тшыгъявны...

Гӧтырыс чӧв олӧ. Сійӧ мунӧ юкмӧс дорӧ. А юкмӧсыс ылынкодь, му мӧдар помас.

Ичмонь восьлалӧ тэрыба, юбкаыс шпорӧдчӧ тӧв йылас. А том граф видзӧдӧ сы бӧрся, кытчӧдз эз саяв.

Друг сійӧ шуӧ:

— Меным колӧ вӧлӧс юктавны. Юкмӧсас ваыс эм?

Старик приказчик дыр чӧв олӧ, сэсся шуӧ:

— Эм, ваше сиятельство. Юкмӧссьыс ваыс эз на бывлы.

— Но, ме муна вӧлӧс юктала...

Сійӧ пуксис вӧв вылас да тӧвзис юкмӧс дорӧ.

3.

Ичмонь сӧмын лэптіс ва ведра, матыстчис граф.

Кор сійӧс аддзис, ичмонь повзис.

— Юкмӧсас ваыс эм?— юаліс граф.

— Эм, ваше сиятельство, эм,— вочавидзис ичмонь.

— Сідзкӧ, ме юктала вӧлӧс...

Граф чеччыштіс вӧв вывсьыс да вайӧдіс сійӧс юкмӧс дорӧ.

Ичмонь вунӧдіс тыртны ванас сулеясӧ. Ведрасьыс став васӧ сійӧ кисьтіс ворйӧ. А ворйыс вӧлі ыджыд да кос — ӧти ведраӧн эз тыр.

Ичмонь бара лэдзис юкмӧсас ведрасӧ, бара лэптіс. И тадзи куимысь.

Вӧлыс юрсӧ лэдзис вор дорӧ, чурснитіс, юны эз кут — буракӧ, горшыс эз косьмы.

Кишлӧн гӧтырыс серӧктіс.

— Вӧлыд, тыдалӧ, оз кӧсйы юны?..

— Зато ме кӧсъя,— шуис граф.

Том нывбаба бара лэдзис ведрасӧ юкмӧсӧ да ньӧжйӧник бара лэптіс сійӧс. Сэсся васӧ кисьтіс сулеяас, сэтысь бӧр кисьтыштіс юкмӧсас, да мыччис сулеясӧ графлы.

А сійӧ ыпъялысь синъясӧн нывбаба вылӧ видзӧдіс, шуис:

— А меным ваыс оз ков...

— А мый тіянлы колӧ, ваше сиятельство?

— Окыштны.

Граф мӧдӧдчыліс сылань, но бӧр сувтіс.

— Кывзы, витӧд лун нин тэ вӧсна ме локта татчӧ, а тэ он кӧсйы гӧгӧрвоны...

— Ог.

— А тэ ӧд сідз и тадз он мын менам окыштӧмысь...

Янош Кишлӧн гӧтырыс серьёзнӧя шуис:

— Менам эм верӧс...

Граф чӧв ланьтіс.

— Но и мый?

— Тайӧ нин, ваше сиятельство, аслыныд колӧ тӧдны...

— А ме ог кӧсйы тӧдны.

Синъясыс сылӧн югъялісны.

— Тэ радейтан верӧстӧ?— юаліс граф.

— Ме сыкӧд алтарь водзын сулалі,— вочавидзис нывбаба.

— Ме тэнсьыд юала, тэ радейтан сійӧс?

— Верӧса нывбабалысь оз позь юасьны татшӧмторсӧ...

— А мем колӧ тӧдны.

— Юалӧй менам верӧслысь...

— Кывзы вай, эн шутит мекӧд... Ме кӧсъя тэнӧ...

— Мый эськӧ морт оз кӧсйы да...

— Мый кӧсъя, сійӧ и артмывлӧ.

— И ӧні артмас...

— Мый?

— А сійӧ, ваше сиятельство, мый пуксянныд вӧв вылӧ да мунанныд татысь.

— Да ӧд ме тэнӧ эг кӧсйы ӧбидитны... Сӧмын кӧсйи сёрнитыштны...

— Миянлы тіянкӧд нинӧм сёрнитнысӧ.

— Кыдз ӧд шуны! Ме тэ вӧсна войбыд эг узь...

— А тіян, господалӧн, эмӧсь лекарствояс, мыйысь зэв чӧскыда узьсьӧ.

— Тэ сӧмын ӧтнад верман менӧ бура узьтӧдны.

— Ме абу ведьма...

— А ме чайта, мый ведьма. Выльлунӧ меным видзӧдлін синмӧ и вомдзалін. А сэксянь век меысь пышъялан.

— Ваше сиятельство, тырмас тіянлы быдсяма графиняыс, найӧ тіянӧс такӧдасны.

Граф ньӧжйӧник шуис:

— Ме тэнӧ окышта ӧні...

Сійӧ мӧдӧдчыліс юкмӧс сайӧ. Ичмонь горӧдіс:

— Сулалӧй, а то юкмӧсас чеччышта...

Том морт сувтіс. Малыштіс плешсӧ.

— Тэ, скӧр поз, ворсан мекӧд?!

— Да кыдзи нӧ ме лысьта ворсны, ваше сиятельство?

— Видзӧдлы ме вылӧ, менам синъясӧй лунъюгыдсӧ нин оз аддзыны. Ме вит вой нин ог узь. Абу ӧмӧй жаль ме?

— Ок, ваше сиятельство, мый ті талун сёйинныд?

Граф чуймис. Асывнас сійӧ сёйис жаритӧм кӧдзыд яй, ыджыдкодь кусӧк, кык румка вина юис, медым тайӧ сёрни кежлас збоймӧдчыштны. Но тайӧс висьтавны эз кӧсйы, сӧмын раминика шуис:

— Вит лун нин ог сёй ни узь. Пыр тэ йылысь думайта.

— Со аддзанныд, ваше сиятельство... А менам верӧс вит лун нин сёйӧ ныаса ва — асывнас, луннас и рытнас... Тi он жалитӧй коньӧрӧс?

— А тэ мый сылы он сет пуӧм кӧдзыд яй, выя нянь? Ӧбед кежлӧ чипанысь... бульон?

— Энӧ шутитӧй коньӧр нывбабакӧд... Мый эм — ва да сов. Картупельӧн и то вердны ог вермы...

— Тасянь и колӧ вӧлi заводитны. Кутан кывзысьны — сета ставсӧ, кутан пуны и пӧжавны, мый синмыдлы колӧ.

— Ваше сиятельство, мунӧй татысь. Ме честнӧй морт...

— Ме честнӧй жӧ... И радейтны кӧ нин кута тэнӧ, то ог эновтчы.

Крестьянка лӧгысь видзӧдлiс сы вылӧ.

— Ваше сиятельство, пуксьӧй вӧв вылад да мунӧй. И сiдз нин дыр сёрнитiм... Мый ме верӧслы висьтала, мый йылысь ми сёрнитiм?

— А тэ мыйкӧ висьтав...

— Ме кӧсъя юавны тiянлысь да ог тӧд, вӧчанныд онӧ?

— Ставсӧ вӧча!..

Том нывбаба кунис синъяссӧ, чатӧртiс юрсӧ.

— Со мый ме шуа. Йӧзыс регыд помаласны удж. Мед эськӧ тi, ваше сиятельство, вӧчинныд бур ужин.

— Радпырысь.

— Со мый ме кӧсйи корны.

— Весиг чиганъясӧс кора. Сӧмын мед тэ локтiн!

— Став бабаяс локтасны, и ме локта...

— И кутан йӧктыны мекӧд?

— Ставныскӧд кӧ йӧктанныд, и ме ог ӧткажитчы.

— И окыштан менӧ?

— Став нывбабаяссӧ кӧ окаланныд, и менӧ тшӧтш...

— Ведьма тэ, но мый вӧчан? Став пӧчьяссӧ окала, мед сӧмын тэнӧ окыштны.

— Сiдзкӧ, пуксьӧй вӧв выланыд да мунӧй.

— Ог, ме тэнӧ колльӧдыштa.

— Оз позь, ваше сиятельство, оз позь менӧ колльӧдны. И сiдз кутасны больгыны, юасьны, мый сы дырасӧ ми варовитiм.

— Кыдзи тэнӧ шуӧны?

— Еваӧн.

— А менӧ, сiдзкӧ, Адамӧн.

— Эн ылӧдчы, ваше сиятельство, Викторӧн шуӧны.

Ӧзъяна синъясӧн граф видзӧдлiс нывбаба вылӧ. Сылы кажитчис, мый татшӧм мича нывбабасӧ сiйӧ некор на эз аддзыв. Сiйӧ пуксис вӧв вылас да тӧвзис усадьбалань.

А Янош Кишлӧн гӧтырыс босьтiс ва тыра сулеясӧ да ньӧжйӧник мӧдӧдчис верӧс дорас.

4.

— Кутшӧм чӧртла тэ сы дырасӧ сёрнитiн том графыскӧд? — Янош Киш скӧрысь юаліс гӧтырыслысь.

— Ми буртор йылысь сёрнитiм.

Верӧсыс видзӧдiс кытчӧкӧ ылӧылӧ. Сiйӧ сёйис гырничсьыс ставсӧ, а кынӧмыс сюмаліс век, юрыс бергӧдчис.

— Висьтав, мый йылысь сёрнитiнныд, пеж лов! А то зурга бокад...

Гӧтырыс пуксис сыкӧд орччӧн. Нывбабаяс и челядь, батракъяс — ставӧн видзӧдiсны сы вылӧ, быттьӧкӧ найӧ вӧлiны дасьӧсь сетны олӧмнысӧ, мед сӧмын кывлыны, мый йылысь сiйӧ сы дырасӧ сёрнитiс графкӧд.

— Сiйӧ шуис, мый... Сiйӧ юаліс, мый...

— Тэ эн ылӧдчы, — торкис сiйӧс верӧсыс.

— Сiйӧ юаліс, мый закажитны ужин вылӧ... Сiйӧ кӧсйӧ ставлы лӧсьӧдны ужин... Кор помасяс уджыс.

Батраклӧн синъясыс чуймисны.

— Ужин?

— Да.

— А мыйӧн сiйӧ кӧсйӧ гӧститӧдны?

— Яйӧн.

Янош Кишлы окота вӧлi юавны, мыйла буретш сыкӧд сёрнитiс граф... Но мудзыс личкис, кыв эз шу.

Найӧ видзӧдiсны сылань, кӧні граф сёрнитiс приказчикӧд. Сэні жӧ жӧдзисны йӧз. Сэсся граф пуксис вӧв вылӧ да тӧвзис гортас. Сэки ставӧн пӧрччисны шляпаяснысӧ да лёкысь горзiсны: «Мед олас граф!»

Кутшӧмкӧ том зон локтіс Яношкиш дорӧ да шуис:

— Аски рыт кежлас кӧ ми помалам бугритчыны, граф кӧсйӧ вӧчны пир, сэтшӧм пир — сёй, мед сӧмын рушкуыд оз пот!

— Аски рыт кежлӧ?— юаліс Киш.— Сідзкӧ, войбыд ковмас уджавны?

Гӧтырыс чӧв оліс. Зілис не видзӧдны верӧсыслы синмас. Думайтіс сы йылысь, мый аски локтасны чиганъяс, кутасны ворсны скрипкаӧн... Сійӧс йирмӧг босьтіс. Сылы кажитчис, мый кылӧ нин ворсӧмсӧ... Сы дорӧ локтӧ граф да кутыштӧ сійӧс коскӧдыс...

На дінӧ локтіс кутшӧмкӧ морт.

— Кывлін выльторсӧ?

— Кывлі,— вочавидзис Яношкиш.

— Прӧст бариныс?

— Прӧст? Пеж лов!

— Мыйла?

— Кӧсйӧ, мед ми войбыд уджалім...

— Тӧлыся ӧд... Позьӧ?

— Тӧлысьыслы позьӧ. А миянлы...

— Быд дас морт вылӧ сетӧ ыж туша... Центнер пызь сетӧ. Ещӧ мыйсюрӧ. Кызь килограмм порсьтшӧг, кызь килограмм рысь... Витсё литр вина...

— Этша!— шуис Яношкиш.

— Этша?— юаліс мӧд батрак.

— Меным ӧтнам вылӧ и то этша...— шуис Яношкиш.

— Быдӧнлы сюрӧ кило либӧ кык кило яй... рысь... сизим литр вина морт вылӧ! И тайӧ тэ думысь этша?

— Этша,— долис Яношкиш.

— А уна-ӧ тэныд колӧ?

— Ставыс! Мый кӧть оз сетны, век этша...

— Ыж яйсӧ ставсӧ сёян?

— Сёя!

— Галушкасӧ ставсӧ?

— Сёя!

— Витсё литр вина юан?

— Юа!

— Сідзкӧ, уна-ӧ тэд колӧ?

— Меным ставыс колӧ... ставыс, мый эм графлӧн, ставыс. Став муыс и дворыс, и мӧс стадаыс, вӧвъясыс, порсьясыс...

— Тэ эськӧ ставсӧ сёйин?

— Да! И асьсӧ тшӧтш!

— Кутшӧм азым тэ вӧлӧмыд!

— Дерт, азым. Меным комын квайт арӧс, а ме нэм чӧж сӧмын ва паняла. И мам сідз жӧ вердіс. Пета удж вылӧ, мый сьӧрысь босьта? Ва, медым юкмӧс дорӧ не ветлыны. Мудзи, ньылыштa ӧтчыд, кокньыдджык лоӧ... и виччыся, кытчӧдз гӧтыр оз вай ӧбед — пузьӧдӧм ва... Сэсся бара удж вылӧ... Со меным и этша...

— Гашкӧ и збыль вылӧ этша,— шыасис мӧд батрак.

— А вот уджыс абу этша. Сійӧ и аски кежлӧ кольӧ,— ропкис Яношкиш.— Мыйта нин ола, а пыр на графлы уджалі. Водз тулыссянь сёр арӧдз...

— Тайӧ ещӧ бур на!— шыасис кодкӧ.— Бур, мый графыслӧн имение эм, удж позьӧ аддзыны сылысь.

— Кыасянь кыаӧдз копайтчам... Тадзи и мӧдар югыдас мунны абу дыр... Со и ӧні кӧсйӧны вӧчны кутшӧмкӧ ужин — и войбыд уджав... А мыйла? Яй кусӧк вылӧ? Галушка вылӧ? Вина стӧкан вылӧ?

— А жандармъясӧс оз вайӧд?

Водзӧ батракыс бара юаліс:

— Гортад мунан? Аски он ло пир вылас? Тэ он кӧсйы лоны ёртъясыдкӧд?

— Кыдзи ог кӧсйы? Сӧмын меным этша...

— А мый тэныд колӧ?

— Мый? Ме аски эсійӧ графсӧ сёя сідзи, мый сылӧн нинӧм оз коль. Со мый ме кӧсъя...

Гӧтырыс жугыля кывзіс верӧссӧ... Сійӧ поліс аскиа лунсьыс.

5.

Сизимдас морт уджалісны войбыд. Рӧсада вылас видзӧдны нин эз вермыны, сӧмын кокасисны, кокасисны.

Войыс вӧлі кӧдзыд. Ставӧн кынмисны. Некод весиг эз думыштлы, мый му вылын ковмас узьны.

Кор нин югдіс, садьмис приказчик, городіс:

— Чеччӧй! Кад нин заводитны уджавны!

Чеччисны, ветлісны юкмӧс дорӧ мыссьыны. Локтісны бӧр и заводитісны уджавны. Заводитісны уджавны шондіысь на водзджык.

Нывбабаяс вайисны завтрак. Быдӧн зілис вайны мыйкӧ бурджыкӧс — тӧдісны, мый верӧсъясыс уджалісны войбыд. Асьныс найӧ дасьтысисны нин рыт кежлас.

Воис и Янош Қишлӧн гӧтырыс. Сійӧ талун вайис картупель да лапша сора рок.

— Қытысь тайӧ? — юаліс Янош Қиш.

— Уждыси, — вочавидзис гӧтырыс. — Думайта — войыс вӧлі сьӧкыд, луныс лоӧ сьӧкыд... Бурджыка сёйны колӧ, а то кок йывсьыд усян...

Янош Қиш дыр видзӧдіс гырничас, сэсся юаліс:

— Мый тэныд тӧрыт графыс висьталіс?

— Мый сылы висьтавнысӧ? Нинӧм.

— Дзик нинӧм?

— Дзик нинӧм!

— А вот ме вӧтаси да, быттьӧ, сійӧ тэныд мыйсюрӧ висьталіс.

Гӧтырыс гӧрдӧдіс.

— Вӧтасин? Мый тэд сійӧ висьталіс?

— Ачыд бурджыка тӧдан...

— Ме вунӧді нин.

— Сідзкӧ, сэтшӧмтор висьталіс, мый вунӧдны ковмис?

Том нывбаба шӧйӧвоши.

— Эз, эз нинӧм сэтшӧмсӧ висьтав...

— А мый нӧ?

— Ме жӧ шуи нин, нинӧм эз висьтав. Сӧмын юаліс, тырмас-ӧ галушка вылӧ ветымын килограмм пызь.

— А тэ мый вочавидзин?

— Мися оз тырмы — йӧзыс лоӧ уна. Ми ӧд бабаяс локтам жӧ.

Сійӧ чышъяннас тупкис синъясӧ.

— Да мый ті менӧ мучитанныд-юасянныд? Ме жӧ шуи нин, нинӧм сэтшӧмсӧ эз висьтав...

...Лун шӧр кадӧдз уджалісны зіля. Тыдалӧ нин вӧлі, мый уджыс помассяс водз... Весиг кык мортӧс мездісны уджысь, мӧдӧдісны биасьны.

Ӧбед кежлӧ воисны нывбабаяс. Сизимдас нывбаба. Ставныс найӧ, весиг пӧчьяс, вӧччӧмаӧсь.

Сӧмын Янош Қишлӧн гӧтырыс воис вежсьытӧг. Верӧсыс нюммуніс сылы да шуис:

— Мый, и тадзи мича?

— Тіянлы кӧ мича, и йӧзыслы лоа мича...

Ӧбед бӧрын бабаяс эз мунны гортаныс.

Пажын кежлӧ бугритчыны помалісны. Уджалісны бура. Бугритӧмысь сьӧдӧдӧм муыс дӧввидзис вежтасӧдз.

Вайӧдісны ыжъясӧс. Абу сизим ыж ыстӧма графыс, а быдса дас нёль ыж. Яйсӧ тэчисны пӧртйӧ, но эз ставсӧ: колясӧ юклісны ас костаныс.

Йӧзыс гажмисны. Қыліс гора серам, сьылӧм. Қор кутіс пемдыны, сэтчӧ верзьӧмӧн локтіс граф.

Сійӧ вӧлі вӧччӧма жӧ: кокъясас дзирдалісны лаковӧй сапӧгъяс, а ас вылас ставыс шнич выль.

Графӧс гораа чолӧмалісны и сійӧ быдӧнкӧд торйӧн киасис — быд батраккӧд и бабаккӧд. Янош Қишкӧд и сылӧн гӧтыркӧд.

— Қыдзи олан, Ева? — юаліс сійӧ ичмоньлысь, и дыркодь кутіс сылысь кисӧ аслас киын.

Янош Қиш сералігтыр шуис:

— Ми талун рӧзӧритам тіянӧс, господин граф, став озырлунтӧ сёям!

— Сёй, мыйта колӧ, — вочавидзис граф, сэсся тапкӧдыштіс Яношлы пельпомас:

— Уджалысь мортлы колӧ сёйны...

А Янош Қиш век на нюмъяліс.

— Аппетит миян слава богу эм... Нидзувъяс моз ми тані ставсӧ вермам сёйны, весиг мунытӧ.

— Сійӧ нин лишнӧй лоӧ, — вочавидзис том граф. — Қынӧмыд ещӧ висьмас.

А Янош Қиш пыр на сераліс.

— А век жӧ жаль, мый тэ абу вӧччӧмыд... эм жӧ тэнад мича платтьӧ, ме ачым ньӧблі тэныд...

— Меным и тадзи лӧсьыд! — вочавидзис гӧтырыс. А сьӧлӧм вылас мыйкӧ эз вӧв лӧсьыд...

Заводитісны ужнайтны.

— Сёйны кутанныд? — юаліс Ева.

— А шыдыс чӧскыд?

— Зэв чӧскыд...

— Сідзкӧ, сёйышта. Шуны кӧ,

нэм чӧжӧн шыдтӧ ме сёйи нин пӧттӧдз, но ставыс сійӧ вӧлі помӧй кодь, порсьяс, гашкӧ, эз сёйны. А чукӧртны бур сёянсӧ, мый ме сёйи нэм чӧж, тайӧ гырничыс эськӧ эз тыр.

Гӧтырыс сылы чӧвтіс шыд. Янош заводитіс сёйны. Кӧть тшыглаыс сылӧн тіраліс став тушаыс, дасысь паньыштӧм бӧрын кыліс, мый сёйны оз нин вермы...

Скӧрмис. Мый ӧні лоӧ? Кыдзи пӧртас олӧмӧ ассьыс кӧсйысьӧмсӧ? Янош век жӧ сёйис шыдсӧ. Сэсся юис вина, быдса ыджыд стӧкан. Сы водзӧ пуктісны ыджыд тасьті тыр яй, кыз нянь шӧрӧм, и сійӧ синсӧ вештывтӧг видзӧдіс на вылӧ.

— Мыйла онӧ сёйӧ?— юаліс гӧтырыс.

— Кытчӧ тэрмасьны? Ме кӧсъя сёйны асылӧдз. А ужин сӧмын на заводитчис.

Шонді лэччис, петкӧдчис тӧлысь. Граф удитіс волыны быд дорӧ, сёрнитліс накӧд, ставсӧ кутліс, и Киш дорын да сылӧн гӧтыр дорын сулыштіс дырджык, меліа сёрнитіс накӧд.

Вина гажмӧдіс йӧзсӧ, найӧ варовмисны. Янош Киш аддзыліс, мый граф окалӧ став нывбабаяссӧ. Сійӧ виччысиӧ, кор воас Ева дорӧдз...

Но друг виччысьтӧг локтісны сэтчӧ жандармъяс. Мича гажа зонъяс, найӧ воисны татчӧ сідз, прӧста. Найӧ быдӧнкӧд чолӧмасисны. Янош Киш серӧктіс да киас кабыртіс пурт, мыйӧн вӧдитчис ужнайтігӧн. Сійӧ кадас граф матыстчис Ева дорӧ. Локтіс сы дорӧ, копыртчис, но... эз окав.

А сійӧ здукас, кор граф корис Еваӧс йӧктыны, Янош Киш дорӧ пуксисны кык жандарм. Ева видзӧдліс верӧсыс вылӧ.

— Мун, мун,— шуис Янош Киш. — Йӧкты! Ужиныс бур, он кӧ йӧкты да тракйысь, кынӧмыд вермас висьмыны.

Ставӧн йӧктісны, бергалісны. Ветымын-квайтымын пара. Граф йӧктіс дзик оркестр дорас.

Янош Киш заводитіс сёйны. Сюйис вомас шпик, няклялiс — но оз сёйсьы, и бӧр сьӧлыштіс.

— Господин жандарм,— шуис сійӧ,— вот шогыд?!

— Кутшӧм нин шог, другӧ?— юаліс жандарм.

— Ужинсӧ лӧсьӧдӧмаӧсь бурӧс, позьӧ вӧлі кӧть ӧтчыд пӧттӧдз сёйны, а тайӧ кусӧкыс горшад сатшӧ, оз пыр?

— Мыйла?

Янош Киш мусьыс корсис пурт, лэптіс сійӧс, чышкис.

— Гӧль морт сёйнысӧ оз вермы!.. Мыйла? Да сы вӧсна, мый сійӧ гӧль... гӧль морт аслас лӧглунӧн пӧт... Вернӧ? Шыдӧн пӧтан, а яйӧдз воан, он нин вермы... яйсӧ жӧритӧны мукӧдъяс!

— Сёй, сёй!— Янош Киш вылӧ видзӧдігтыр шуис жандарм.

Но Янош Киш видзӧдіс эз сы вылӧ, а мӧдарӧ. Сэтчӧ, кӧні ворсісны чиганъяс.

— Да ӧд мортыслӧн абу кык кынӧм, ӧтиад уна оз тӧр... А гӧль йӧзыслӧн и кынӧмыс сӧвсем абу.

Граф окыштіс Кишлысь гӧтырсӧ. Янош Киш нюмъяліс, чужӧмыс кельдӧдіс, но нюмъяліс. Киыс сылӧн чорыда кабыртіс пурт воропсӧ да самӧй воропӧдзыс саткис пуртсӧ жандармлы.

1933 во.

Комиӧдіс Степан **РАЕВСКИЙ.**

Дмитрий СТАХОРСКИЙ

Иван Давыдович да мукӧдъяс

Дмитрий Стахорский олӧ Воркутаын, уджалӧ народнӧй контроль комитетын. Профессия сертиыс сійӧ геолог, помавліс М. Горькийнима литературнӧй институт: гижӧ повестьяс, висьтъяс, пьесаяс.

□ □ □

Кыдзи и пыр, народнӧй контроль комитетын уджалан луныс векджык зэвтчӧма: ӧтпырйӧн колӧ решитны некымын вопрос, и ставсӧ вӧчны ас кадӧ, нюжӧдчытӧг. Ӧти кывйӧн кӧ, быд минут тшӧт вылын.

— Ме кута гижны отчёт, а ті, Марина Михална, вочавидзӧй телефоннӧй звӧнокъяс вылӧ,— шуис инспектор комитетса секретарлы. Марина Михайловна тані уджалӧ нин кӧкъямыс во, и ассьыс сотрудникъяссӧ гӧгӧрвоӧ кыв джынсянь.

Но эз на коль и час, инспекторлӧн кабинетӧ бара пырис Марина Михайловна.

— Тіян дорӧ воис морт. Ме, дерт, вермі и бӧр мӧдӧдны сійӧс гортас... Личнӧй вопросъяс кузя ми примитам вторникъясӧ... Но, ме ногӧн, сылӧн мыйкӧ зэв серьёзнӧйтор,— висьталіс секретарь.

— Мед пыралас сёрӧнджык. Ӧбед бӧрын локтас председатель, примитас.

— Гӧгӧрвоа,— эз лэдзчысь секретарь,— но сійӧ сэтшӧм морт... Быть колӧ кывзыны сійӧс...

— Ладнӧ, корӧй.

Кабинетӧ пырис важиник сьӧд костюма, киняулас папкаа, неыджыд тушаа олӧма морт.

— Менам овӧй Генш, Иоганес Давыдович,— висьтасис сійӧ.— Специальность серти ме бухгалтер, уджала жилищно-коммунальнӧй овмӧслӧн управлениеын контролёр-учётчикӧн.

— Пуксьӧй, пӧжалуйста, ме кывза тіянӧс,— кад тырмытӧмла ышловзис инспектор.

— Пасибӧ. Ме волі пӧверкаӧн «Печоршахтострой» комбинатлӧн жилищно-коммунальнӧй контораӧ и казялі сылӧн уджысь уна тырмытӧмтор. Ёна содталӧмаӧсь лыдпасъяс, уна государственнӧй средство видзӧны ковтӧг...

Генш восьтіс папкасӧ, заводитіс кыскавны бумагаяс. Кымын водзӧ, сымын ясыдджык лоис инспекторлы, мый делӧыс збыль серьёзнӧй.

Тайӧ кадас «Печоршахтострой» комбинатлысь жилищно-коммунальнӧй контора вӧлі шуӧма сетны мӧд ведомствоӧ — «Воркутауголь» объединениелӧн коммунальнӧй овмӧслы, кӧні контролёр-учётчикӧн уджаліс партияса ветеран, специальность сертиыс бухгалтер, пенсионер Иоганес Давыдович Генш. Коммунальнӧй овмӧслӧн управление и мӧдӧдліс сійӧс строительнӧй комбинатлӧн жилищно-коммунальнӧй контораӧ тӧдмасьны сылӧн материально-техническӧй базаӧн, домоуправлениеяслӧн уджӧн.

Иван Давыдович (тадзи сійӧс шуӧны коллективын) бура справитчис аслас могӧн. 27 во бухгалтерӧн уджалӧм бӧрын сійӧ пыдісянь вермӧ анализируйтны быд лыдпас. Воркутаын 36 во олігӧн сійӧ бура тӧдӧ карысь став объектъяссӧ. Нелямын во — та мында сылӧн стажыс Коммунистическӧй партия радъясын. И, дерт жӧ, коммунист-ветеранлы оз сет спокойсӧ сійӧ, мый унаысь на оз колана ног рӧскодуйтны государственнӧй средствояс, частӧ на позьӧ аддзыны бесхозяйственность.

Иван Давыдович медводз тӧдмасис жилищно-коммунальнӧй конторалы грузъяс новлӧмӧн, автомобильнӧй транспорт уджӧдӧмӧн. Регыдӧн сійӧ казяліс, мый тані зэв

уна нелючкитор, торъя нин, автохозяйствояслы мынтысьӧмын. Сідз, шофёр Имярек нуӧма груз сэтшӧмтӧ посёлоксянь сэтчӧдзтӧ, вочӧма сы мындатӧ рейс. Ставсӧ тайӧс пасйӧма путевӧй листӧ. Иван Давыдович артыштіс гӧгӧрбок да артмис, мый Имярек суткинас уджалӧма 26 час. Та бӧрти Генш вочис автотранспортлӧн уджлы тӧлысся итог. И мый жӧ? Автохозяйстволы мынтӧма 271 рейсысь, сы пиысь 113 рейссӧ путевӧй листъясӧ содтӧма. А ӧд став документъясыс мунісны домоуправлениеяс, жилищно-коммунальнӧй конторалӧн бухгалтерия да руководство пыр, кодъяс и пуктісны мынтысьӧм вылӧ кырымпассӧ. Татшӧм лыдпасъясӧн да мӧвпъясӧн и воис народнӧй контроль комитетӧ Иван Давыдович, пасйӧдъяса бумагасӧ сетіс инспекторлы. Пӧрысь бухгалтерлӧн арталӧмъясын эз вӧв некутшӧм ӧшыбка. Буд путёвкаысь лишнӧй мынтӧма матӧ 25 шайт.

— Аттьӧ, Иван Давыдович,— медбӧрти шуис инспектор.— Зэв серьёзнӧй материал. Ме ставсӧ юӧрта председательлы и кутам примитны мераяс.

— Мыйла аттьӧ...— шӧпкӧдіс пӧрысь бухгалтер.— Тайӧ прӧстӧ партийнӧй сӧвесть...

Председатель кывзіс инспекторӧс, частӧ видзӧдлывліс Геншӧн вайӧдӧм таблица вылӧ, думыштчыліс.

— Да, ставыс тайӧ вермас лоны комитет вылын сёрнитанторйӧн.

— Мыйла вермас лоны?— дӧзмискодь инспектор.— Тайӧ нин вопрос, кодӧс быть колӧ видлавны. Видзӧдлӧй, сӧмын ӧти январын рейсъяссӧ содтӧма 722 шайт дон! А мыйта артмӧ уроныс во чӧжӧн? Кӧкъямыс тысяча сайӧ шайт...

— Сійӧтӧ сідз, босьтны кӧ вочӧжсяӧс,— председатель тільыштіс мудзӧм синъяссӧ.— Оз позь вӧчны выводъяссӧ ӧти тӧлысся итогъяс серти. Гӧгӧрвоан? Январь — тӧвся тӧлысь, медсьӧкыд пӧраыс миян войвылын.

— Сідзкӧ, январын позьӧ содтавны отчётъясын лыдпасъяс, а гожся тӧлысьясӧ — оз?

— Лыдпасъяс содтавны некор оз позь. Но вермасны лоны кутшӧмкӧ помкаяс, кор позьӧ и прӧститны кӧзяйственникъясӧс. А накажитны сӧмын сэк, кор мортыс збыль вылӧ мыжа.

— Ме гӧгӧрвоа тадз: содтін лыдпасъяс — сідзкӧ, мыжа нин,— асланьыс синіс инспектор.

— Ладнӧ, корлы ещӧ Иван Давыдовичтӧ, мед вӧчас татшӧм жӧ анализъяс август да ноябрь тӧлысьясса уджлы. Колӧ кыскыны сійӧс миян активӧ. Став сертыс, тӧлка старик...

Да, Иван Давыдович Генш жилищно-коммунальнӧй конторын пукаліс ещӧ некымын лун, бура видлаліс став путевӧй листъяс да бухгалтерскӧй документъяс сійӧ тӧлысьясысь, кодъяс колісны народнӧй контроль комитетлы. Пröверка бӧрын тыдовтчис, мый и гожся тӧлысьясӧ отчётъясын лыдпасъяссӧ ёна содталӧма. Помкаыс, тыдалӧ, абу вӧлӧма удж условиеясын.

— Ӧні гӧгӧрвоана, мый лыдпасъяс содталӧмыс пырӧма нин модаӧ,— Геншлӧн выль материалъясӧн тӧдмасьӧм бӧрын инспекторлы шуис председатель.— Ӧні жӧ пуксьы машинаӧ и тӧдмась тайӧ конторасса став домоуправлениеяслӧн уджӧн, ӧд найӧ первойӧн кырымалӧны путевӧй листъяссӧ, пасъялӧны вочӧм уджъяссӧ. А ме кора татчӧ «Печоршахтострой» комбинатысь Давыдов ёртӧс да жилищно-коммунальнӧй контораысь начальникӧс главбухыскӧд ӧтлаын.

Первой домоуправлениеса начальник, код дорӧ воис инспектор, пыр жӧ висьтасис:— Да, содтӧд пасъялам зэв уна рейс. Гӧгӧрвоа, мый ме мыжа, но... мӧд ногыс эг вермы. Талун кӧ, шуам, ог пасйы лишнӧй рейс, аскинас шофёрыс вермас и не локны, а мунас мӧд домоуправленнеӧ. А ӧд миянлы и ёг колӧ новлыны быд лун, и из шом ваявны...

Кымын водзӧ, сымын ясыдджык лои инспекторлы, мый тайӧ нывбабаыс, первой домоуправленнеӧн веськӧдлысьыс, век жӧ честнӧй морт. Ӧд лыдпасъяс содталӧмыс начальниклы важӧн нин эз сетны покойсӧ. И сійӧ эз дорйысь, зілис висьтавны ставсӧ сідз, кыдзи вӧлі. Тыдовтчис, мый автохозяйствоясса водительяс, кодъяс уджалӧны коммунальникъяслы, контроль абутӧм вӧсна лоисны тырвыйӧ кӧзяеваӧн. Шофёрлы мынтӧны вочӧм уджысь и сылы колӧны сӧмын рейсъяс. Но домоуправленнеясын оз тырмыны сӧвтчысьяс и шофёрлӧн уна кад вошӧ весьтӧрӧ. Вошӧ оз сылӧн мыж вӧсна. Кӧть и эм, шуам, кык сӧвтчысь, кынмӧм ёг сӧвтны сьӧкыд да дыр. И водитель бара вошӧ уна кад, и бара оз аслас мыж вӧсна. Та вӧсна и сме-

на чӧжӧн 5—6 рейс пыдди шофёр вермӧ вӧчны сӧмын 2—3 рейс. Сэки сійӧ шыӧдчӧ домоуправ дінӧ: «Ме верми вӧчны и квайт рейс, но вӧчи сӧмын куимӧс, ачыд гӧгӧрвоан — мыйла. Гиж квайтӧс, компенсируйтны колӧ. Скупитчан кӧ — аски кута уджавны мӧд домоуправлениелы, сэні пасъясны мыйта колӧ». И честнӧй мортлы быть лоӧ кырымавны путёвка, кӧні джынйыс — лӧж, ылӧдчӧм.

— Тi босьтчылiнныд тышкасьны татшӧмторъясыскӧд?— юалӧ инспектор.

— Дерт жӧ! Кымынысь нин сёрнитлiм общӧй собраниеяс вылын — и ме, и домоуправлениеясса муκӧд начальникъяс... А Виктор Андреевич ставсӧ лэптӧ серамвыв.

— Коді сійӧ Виктор Андреевичыс?

— Загинайлов, жилищно-коммунальнӧй конторaса начальник. Ме, шуӧ, лыдпасъяс содталӧмысь тiянкӧд видчыны ог кут — вот и уджалӧй. Ме, шуӧ, кырымала удждон мынтӧм вылӧ документъяссӧ, ме и кыв кута. Государствоыд, шуӧ, таысь оз гӧльмы.

— Водзӧ вылӧ мед эз вӧвны путёвкаясӧ некутшӧм содталӧмъяс,— чорыда шуис инспектор.— Сiдзи и висьталӧй шофёръяслы: тайӧ вопроссӧ кутас видлавны народнӧй контроль. Думайта, мый найӧ гӧгӧрвоасны тiянӧс.

— Ладнӧ, кутам ыстысьны тiян вылӧ. Мӧд ног немтор оз артмы,— кыдзкӧ конiджык лои сьӧлӧм вылас домоуправлы.

Инспектор тайӧ лунас воліс «Печоршахтострой» комбинатлӧн жилищно-коммунальнӧй конторaса нёльнан домоуправлениеӧ, ремстройучастокӧ. И быдлаын вӧлі ӧти и сійӧ жӧ серпас.

Сійӧ жӧ кадас председатель кабинетын пукалiсны конторaса начальник В. А. Загинайлов, сэтысь главнӧй бухгалтер С. А. Трубицина да «Печоршахтострой» комбинатса начальникӧс вежысь А. А. Давыдов. Председательысь ӧтдор тані некод эз тӧд инспекторлӧн домоуправъяскӧд сёрни йылысь. Та вӧсна и Загинайлов быд ногыс дорйысис.

— Некутшӧм лыдпас содталӧмъяс абу и оз вермы лоны,— эскӧдiс сійӧ председательӧс.— Да, вӧвліны татшӧм фактъясыс сизимдас квайтӧд воын. Но пыр жӧ найӧс вӧлі эрдӧдӧма, мыжаяссӧ накажитӧма. А ӧнія фактъясыс менӧ прӧстӧ шензьӧдӧны, тiян прöверяйтысьыд абу прав.

— Сiдзкӧ, кыдзи позьӧ гӧгӧрвоны татшӧмтор...— председатель визьнитiс гӧрд карандашӧн Геншӧн вайӧм таблицаысь ӧти строчка.— Со, коймӧд автоколоннаса водитель Медведев ӧти лунӧ вӧчӧма Монтажный посёлоксянь шыблас ректанiнӧдз 12 рейс, да тасянь жӧ Воргашорӧдз кык рейс. Та мында рейссӧ позьӧ вӧчны сӧмын реактивнӧй машинаӧн...

— Тайӧ лыдпасъяссӧ кӧ пасйӧма менам документъясын, сiдзкӧ, ставыс правильнӧ,— водзӧ дорйысис Загинайлов.

— Ладнӧ, Виктор Андреич,— сёрнiӧ сюйсис Давыдов,— тані колӧ гӧгӧрбок думыштны и ставсӧ веськыда висьтавны...

— Лӧньыштлӧй, Давыдов ёрт,— ӧлӧдiс председатель.— Тiян жилищно-коммунальнӧй конторaса начальник, тыдалӧ, оз тӧд, кӧні Монтажный посёлокыс, и кӧні Воргашорыс.

— Кыдзи оз тӧд?— шензьыштiс Давыдов.— Сійӧ прöстӧ абу дась вочавидзны тiян юалӧмъяс вылӧ, ӧд ті водзвывсӧ эн висьталӧй, мыйла коранныд народнӧй контроль комитетӧ.

— Медым вӧчны став уджсӧ, мый тані пасъялӧма, водитель Медведевлы ковмис эскӧ эз ӧти смена, а этша вылӧ 27 час!— гӧлӧссӧ кыпӧдыштiс председатель.— Сӧмын туяс тайӧ дас нёль рейссӧ вӧчигӧн прöйдитӧ дас куим часысь дырджык. Да содтӧй та дінӧ сӧвтчӧм-ректысьӧм. Ӧд ставыс тайӧ прöстӧй арифметика. Кыдзи тайӧс гӧгӧрвоны, Загинайлов ёрт?

— Да, збыльысь мыйкӧ тані неладнӧ...— лӧня вочавидзис начальник.— Делӧыс сыын, мый транспортлӧн удж вӧсна кыв кутӧ менӧ вежысь, Бойченко ёрт.

— А коді кырымавліс тайӧ документъяссӧ уджсон мынтӧм вылӧ? Ті али тiянӧс вежысь?

Загинайлов киас босьтiс таблицасӧ, лыддис юргижӧдсӧ:— Да, январын ме пыдди кольччыліс Бойченко. Сійӧ и кырымавліс.

— Августын да ноябрын?— председатель мыччис Загинайловлы ещӧ кык таблица.

— Сэки ме вӧлі места вылын. Но, век жӧ, тайӧ арталӧмъясыд немтор на оз висьтавны. Ті лыддянныд, мый оз позь вӧчны сы мындатӧ рейс, а ме лыддя — позьӧ! Кӧсьянныд прöверитны — вӧчӧй хронометраж.

— Тiян ног гӧгӧр пӧрадок. Сiдзкӧ и, водзӧ кутанныд уджавны тадзи жӧ?

— Виктор Андреичлы талун жӧ колӧ тӧдмасьны став путевӧй листъясӧн, а аски

доложитны народнӧй контрольлы,— водзджык шыасис Давыдов.— Гӧгӧрвоин?

— Да,— дӧзмӧмпырысь нурбыльтіс Загинайлов, коді помӧдз гӧгӧрвоис, мый вензьыны ӧні весьшӧрӧ.

Тайӧ сёрни дырйиыс конторасa главнӧй бухгалтер эз шыӧдчыв ӧтарӧ ни мӧдарӧ.

Председатель сӧмын на кывзіс инспекторлысь домоуправъяскӧд сёрни йылысь доклад, и ӧні чукӧртіс да ӧткодяліс фактъяссӧ.

— Ме некыдз ог вермы эскыны, мый Загинайлов эз кырымавлы документъяс,— шуис сійӧ.

— Тӧдӧмысь, ылӧдлӧ. Став мыжсӧ кӧсйӧ вештыны аслас заместитель вылӧ.

— Но ӧтиторйын начальник прав,— думыштчис председатель.— Ми огӧ тӧдӧй ущербыслысь стӧч суммасӧ. Огӧ тӧдӧй и сійӧс, кутшӧм рейс содтӧма и кутшӧмӧс збыльысьсӧ вӧчӧма. Лыдпасъяс содтӧмыс явӧ тыдалӧ, но тайӧс колӧ докажитны документъяс отсӧгӧн.

— Позьӧ и тайӧс вӧчны,— шуис инспектор.— Шофёръяс новлӧны оз сӧмын шыблас, но и котельнӧйясӧ из шом. Вот и ӧткодявны: уна-ӧ из шом пӧлучитӧма шахтаяссянь и уна-ӧ нуӧма транспортнӧй документъяс серти.

— Зэв бур мӧвп,— ошкана шуис председатель.— Пыр жӧ мӧдӧд пröверка вылӧ комиссия. Веськӧдлысьнас инды вот талысь авторсӧ.— Председатель гогнитіс юрнас Геншлӧн таблицаяслань.

Пröверка бӧрын бара чукӧртчывліс народнӧй контрольлӧн комитет. Контроль да требовательность воштӧмысь, лыдпасъяс содталӧмысь, государстволы тӧдчана материальнӧй ущерб вӧчӧмысь народнӧй контрольлӧн комитет шуис кутны Загинайловлысь тӧлысся удждон, сувтӧдіс вопрос сійӧс удж вылысь мездӧм йылысь.

Тайӧ решение бӧрас Загинайлов нораcис народнӧй контрольлӧн республиканскӧй комитетӧ, мый бӧрын став фактъяссӧ вӧлі пröверитӧма выль пӧв. Первой да мӧд пröверкадырся став лыдпасъяс ӧткодясисны. Сӧмын куим тӧлысьӧн (февральын, мартын, апрельын) транспортнӧй документъясӧ лишнӧй пасйӧма 1078 тонна из шом. Лӧжнӧй документъяс серти конторaӧн мынтӧма незаконнӧя 2932 шайт. Став тайӧ документъясыс бухгалтерияӧ мунісны Загинайловлӧн кырымпасӧн. Сійӧс вежысь Бойченколӧн кырымпасыс пröверитӧм документъясын эз вӧв.

Народнӧй контрольлӧн комитет взыскание сетіс и «Печоршахтострой» комбинатса начальникӧс вежысь А. А. Давыдовлы.

Кад кольӧм мысти, Загинайловтӧг нин, «Печоршахтострой» комбинатлысь жилищно-коммунальнӧй контора вӧлі сетӧма «Воркутауголь» объединениелӧн коммунальнӧй овмӧслы. Выльмисны конторасa веськӧдлысьяс, но колисны домоуправлениеяс, кӧні ӧнӧдз казьтывлӧны народнӧй контроль комитетлысь заседаниесӧ. Ни ӧти содтӧд рейс, ни ӧти содтӧд тонна-километр оз пасйыны домоуправъяс водительяслы, кодъяс сьӧлӧмсяньыс уджалӧны войвывса сьӧкыд условиеясын. Да и асьныс шофёръяс оз требуйтны содтӧдъяссӧ, ӧд заседаниеыс веськыда инмис и налы.

А Иван Давыдович Генш, радӧвӧй контролёр-учётчик, кодлӧн сюсь синъясыс да партийнӧй сӧвестыс отсалісны видзны государстволы уна тысяча шайт, лоис народнӧй контрольлӧн комитетын нештатнӧй инспекторӧн. Сылысь арлыдсӧ тӧд вылын кутӧмӧн, председатель мӧдӧдлывлӧ Иван Давыдовичӧс медся тӧдчана да кыв кутана пröверкаяс вылӧ. А Генш весиг лӧгасьыштӧ таысь:— Кымынысь нин ме висьталі, мый здоровьеӧй менам бур. Бензин рӧскодуйтӧмсӧ пröверитны колӧ вӧлі ыстыны менӧ. Найӧ вермасны сэні дзугны...

— Колӧ и томъясӧс велӧдны, Иван Давыдович,— нюмъялӧ председатель.— Гозмӧдысь дзугасны, а сэсся и велаласны.

Комитетлӧн нештатнӧй отделъясын ӧні 85 инспектор — олӧмаяс и томъяс, опытнӧйяс и сӧмын на уджӧ босьтчысьяс. Уджалысь йӧзлӧн сигналъяс серти контрольлӧн комитет 1978 воын нуӧдіс 65 пröверка, видлаліс 18 вопрос. И ставсӧ тайӧс веськӧдӧма сы вылӧ, медым бура да колана ног видзны быд народнӧй кӧпейка.

Иван ИЗЪЮРОВ

Важкуръясянь — Керӧсӧдз

„Войвыв кодзув“ журналлӧн редакция юӧртліс лыддьысьысьяслы, мый тӧвнас коми гижысьяс волісны Сторожевскӧ, кӧні лоі кырымалӧма Коми АССР-са писательяслӧн Союз да „Сторожевскӧй“ совхоз костын творческӧй йитӧдъяс ёнмӧдӧм йылысь договор.

Неважӧн коми гижысь Иван Изъюров ветліс „Сторожевскӧй“ совхозӧ. Улынджык ми сетам писательлысь очерк, кӧні авторыс висьталӧ совхозса уджалысьяскӧд аддзысьлӧмъяс йылысь, кыпӧдӧ сёрни овмӧслӧн ӧткымын нуждаяс йылысь.

Быд во войвылӧ вайӧ уна сьӧкыдлунъяс: тӧлын — кӧдзыд, тулыс-арын — шляча, гожӧмын — гудыр лунъяс, кор, кажитчӧ, писькӧ енэжыс да лун-лун киссьӧ зэр. Кольӧм вося гожӧм, да и арыс да тӧлыс эз жӧ вӧвны бурджыкӧсь. Кузь тӧвбыд декабрь заводитчӧмсянь ыджыдалісны веж морозъяс — нелямын градус да унджык. Ёна сьӧкыд лоі кольӧм тӧв скӧт видзысьяслы, уна содтӧд удж сійӧ корис: скӧт дорын уджалысьяс восьтасны силос гу, а аски кежлас сійӧ кам кынмас да непӧштӧ зырйӧн-вилаӧн, весиг экскаваторӧн кӧрымсӧ он перйы, унаысь ковмывліс электропилаӧн пилитны. Кын силостӧ скӧтыд оз сёй, сывдыны колӧ. Вот и чинтылісны йӧв сетӧмсӧ «сюрукъяс» да «серукъяс».

Чайтісны, матысмысь тулыс вежас ставсӧ. Лунъяс нюжалісны, лоины югыдджыкӧсь, а тӧв эз кӧсйы сетчыны: быттьӧкӧ шашаритчӧма кын муас крепыд гыжъяснас, торйӧдчыны оз кӧсйы. Кыткӧ ыліті кытшлалісны гажа да шондіа тувсовъя лунъясыс.

Но кадыд век жӧ босьтӧ ассьыс, колӧ сӧмын лоны дасьӧн сы воигкежлӧ. «Сторожевскӧй» совхозса механизаторъяс, мыйӧн сӧмын косьмыштісны муяс, петісны гӧрны. А ыбъяс тані ӧні гырысьӧсь — дас вит гектар, дас, а эмӧсь и пластъяс 120—140 гектарӧдз. Медся водз таво гӧрны петісны вына ДТ-75 трактораъясӧн Вомынса механизаторъяс — Борис Афанасьевич да Анатолий Петрович Каракчиевъяс. На бӧрын петкӧдіс ассьыс техникасӧ и Сторожевскса нималысь механизатор Владимир Егорович Латкин. Медводдза луннас жӧ сійӧ гӧрис матӧ кӧкъямыс гектар, вит гектар норма дырйи. Петісны вынсьӧдны уна вося турунъяс минеральнӧй удобрениеясӧн. А выль гӧрӧм муяс вылӧ, косьмыштасны да, лоӧ кӧдзӧма и ӧти вося турунъяс, анькытш сора зӧр.

Тувсовъя страда Эжва бокса сиктъясын заводитчис.

Чайтсис, тадзи мунас делӧыс водзӧ. Но июнь тӧлысь заводитчӧм бӧрын бара чорыда ыркнитіс. Ӧти лунӧ кыпӧдчыліс бушков, жугліс

керка вевтъяс, вайис кӧдзыд, и войнас паськыд керӧсъяс вевттис еджыд эшкынӧн — лымйыс уси ки вомлӧс судта. Эз сет татшӧмторйыд покойсӧ совхозса директор Григорий Афанасьевич Михайловлы, кор асывводзнас, аслас квартираын на, ӧшиньӧдыс аддзис лымйӧн вевттыысьӧм мусӧ, коді тӧрыт на вӧлі веж. Ӧшинь улас неылын, крут берег горулын, гыясӧн нӧйтчис рудӧдӧм Эжва. Ывла вылас быттьӧ и збыльысь ар, абу июнь тӧлысь.

«Да, ставсӧ бара дзугис...— думыштіс Григорий Афанасьевич.— Пӧжалуй, талун телефонӧн оз мӧдны ёна дӧзмӧдны!»

Мича лунъяснад телефоныд коставлытӧг звӧнитӧ. Юасьӧны, кыдзи мунӧны уджъяс. Татшӧм поводдя дырйиыд ӧдвакӧ кодкӧ лысьтас делӧяс йылысь юасьны. Быдӧн гӧгӧрвоӧ — лёкӧсь делӧясыс. Кыдзи шуласны, гӧрны ни кӧдзны. А шулывлӧны ӧд: тувсовъя луныд во вердӧ.

Вердас вот татшӧм луныд, морыс мед сійӧс лыяс, виччысьтӧмӧс да ковтӧмӧс!

Ыджыд овмӧс

«Сторожевскӧй» совхоз — ыджыд овмӧс, коді Эжва ю пӧлӧн паськӧдчӧма 26 тысяча гектар вылӧ Важкурскӧй сельсӧветсянь Керӧсскӧйӧдз. Совхоз конторасянь медся катыд помӧдзыс 30 километр, кывтыд помӧдзыс — 24. Совхозсӧ пӧшти шӧри пӧв юкӧ Висер ю: ӧтарас куим отделение — Керӧсскӧй, Подъельскӧй да Вомынскӧй, и увланьыс куим — Сторожевскӧй, Нёбдинскӧй, Важкурскӧй. Коркӧ тайӧ сиктъясас вӧлі эз ӧти дас колхоз. Совхоз котыртчис 1960 вося апрель 1 лунӧ.

— Ӧні миян совхоз — паськыда механизируйтӧм овмӧс,— висьталӧ совхозса главнӧй экономист Иван Иванович Ивашов.

Татчӧс морт, Иван Иванович велӧдчывліс Ухтаын горно-нефтянӧй техникумын, сэсся служитіс Сӧветскӧй Армияын, бура дыр вӧлі офицерӧн. Демобилизуйтчӧм бӧрын сиктын быдмӧм мортӧс кыскис гортланьыс. Воис гортас 1960 во заводитчигӧн. Сторожевскын буретш котыртчис совхоз. Иван Иванович пырис уджавны директорӧс хозяйственнӧй часть кузя вежысьӧн. Сэсся пырис велӧдчыны заочнӧя Сыктывкарса сельхозтехникумӧ, кодӧс помалӧм бӧрын ещӧ велӧдчис Ленинградса сельхозинститутлӧн экономика факультетын, заочнӧя жӧ. Бура велӧдчӧм бӧрын босьтіс экономист-плановиклысь диплом. Армияад дыр служитӧмыд Ивашовлӧн быдторйын тӧдчӧ: сійӧ дисциплина тӧдысь да кутысь, абу уна сёрниа. Сійӧ и тӧдмӧдіс татшӧм лыдпасъясӧн: кольӧм во совхоз вузалӧма государстволы 6360 центнер яй, 40000 центнер йӧв, 4123 тонна картупель. Яйсӧ да йӧвсӧ вузалӧмаӧсь кык миллион 500 тысяча шайт дон.

«Сторожевскӧй» совхоз уна вояс нин рентабельнӧй, босьтӧ прибыль. Сідз, кольӧм во прибыльсӧ босьтіс 225 тысяча шайт.

Дерт, медся ыджыд озырлуныс овмӧслӧн — йӧз. Татчӧс олысьяс кужӧны уджавны. Ӧткымын доярка яс быд мӧслысь лысьтӧны нин йӧвсӧ во чӧжнас 4000 килограмм, весиг унджык. Уна дас доярка вуджисны йӧв лысьтӧмын 3000 килограмм сайӧ. Эмӧсь картупель вӧдитысь мастеръяс, кодъяс быд во босьтӧны урожай 200 центнер да унджык.

Государство сетіс и водзӧ сетӧ совхозлы уна выль да бур техника. Муяс да видзьяс вылын уджалӧны 80 сайӧ трактор, на пиысь 20-ыс гусеничнӧйяс, тракторъясӧн ытшкан 64 машина, картупель пуктан 12 машина, картупель идралан 9 комбайн, мӧс лысьтан установкаяс — 20. Став мӧссӧ лысьтӧны машинаясӧн. Овмӧсын уджалӧ 500 саяс электродвигатель, на пиысь 206-ыс скӧт видзан фермаясын.

Совхозын уджалӧ 870 морт, на пиысь скӧт дінын 186, трактористъяс да комбайнёръяс — 87, шофёръяс — 27, электромонтёръяс — 10. Инженерно-технической уджалысьясыс лыддьысьӧ 48, на пиысь кызь кыкӧн помалісны сельскохозяйственнӧй институтъяс да техникумъяс — агрономъяс, зоотехникъяс, бригадир-механикъяс.

Главнӧй агроном

Сикт шӧрын совхозлӧн мастерскӧй да гаражъяс дорын кузьтаног и вомӧнног паськӧдчӧма ыджыд му пласт. Пласьтвидзӧ ылын сьӧдӧдысь вӧр визьӧдз, быттьӧкӧ и помыс абу ӧтарӧ ни мӧдарӧ. Эм кӧні бергӧдчыны машинаяслы. Матӧ сёӧн джынйӧн гектар. Эз тӧдлыны татшӧм му пластъястӧ войвылад войдӧр, торъя нин коми сиктъясын. Ме помнита, нюжӧдчылісны тані водзті векньыдик визьӧн му торпыригъяс, бӧрӧздаясӧн да гуранъясӧн юклӧмӧн. Шойнатыӧ волігъясӧн аддзывлі, кыдзи пессьывлісны сэні пу гӧръясӧн. И вот локтісны сикт бокас мелиораторъяс, вына машинаясӧн шыльӧдісны ставсӧ помысь помӧ, тыртісны гуранъяс, небзьӧдісны боръяс, шыльӧдісны мылькъяс, восьтісны тувсовъя валы туй, сюйисны, кыті колӧ, дренажнӧй трубаяс, и артмис паськыд да ыджыд му. Синмыд и сьӧлӧмыд радлӧ тайӧс аддзигӧн. Мыйта кӧрым скӧтлы ӧні босьтӧны татысь!

Ылынджык, вӧр дорланьыс, шыалӧ гӧрд рӧма ДТ-75, кыскалӧ вит амыся сьӧкыд плуг, да ещӧ кык кӧрт агас. Вит гектар гӧран нормаыс вына машинаыслӧн, но руль сайын кызь во саяс пукалысь тракторист Владимир Егорович Латкин оз мун гортас сизим-кӧкъямыс гектар му бергӧдтӧг да шыльӧдтӧг. А мукӧд лунас и унджык на вӧчӧ да и бур качествоӧн. Велалӧма тадзи уджавны Владимир Егорович. И весиг медся шуда лунъясас, кор сійӧ пукавліс Кремльын странаса Верховнӧй Сӧветлӧн сессияяс вылын, кыдзи народнӧй депутат, Владимир Егорович, кажитчӧ, эз вунӧдлыв аслас сикт бокысь веж гыясӧн гыалысь быдтасьяссӧ. Абу прӧстӧ орденъясӧн да медальясӧн пасйӧма уна вося уджсӧ республикаса знатнӧй трактористлысь!

Тракторист казяліс сы дорӧ котӧртысь мортӧс и ылысянь тӧдіс отделениеса томиник агроном Ольга Макогонӧс. Тайӧ косӧдіник нывкаыс любӧ Владимир Егоровичлы аслас тэрыблунӧн, зільлунӧн, том нюмӧн, коді сылӧн пыр ворсӧ чужӧм вылас. Неважӧн на нылыс воис сиктӧ, кольӧм воын, Сыктывкарын техникум помалӧм бӧрын. Ачыс Украинаысь, мам-батьыскӧд воӧмаӧсь уджавны Ухтаӧ, и нывка бӧрйӧма видз-му овмӧсса уджъясӧ велӧдчан школа. И оз жалит сійӧ ӧні бӧрйӧм туй вылас сувтӧмсӧ. Юаліс коркӧ нарошнӧ та йылысь Латкин, и Оля пыркнитіс юрсияснас:

— Мыйла жалитны!.. Тані сӧстӧм сынӧд, бур удж. Ог кӧ нянь, то скӧтлы кӧрым быдтам!

Латкин сувтӧдіс тракторсӧ, юаліс:

— Кутшӧм мог суис, агроном ёрт?

— Ӧбед бӧрад, Анатолий Алексеевич, управляющӧй корис здук кежлӧ кежавны,— гажаа вочавидзис агроном.— Уна нин гӧрин талун, Владимир Егорович?

— Со тай!.. Син водзад руалӧ муыс,— кинас шеныштіс тракторист.

Агроном дыр на видзӧдіс трактор бӧрся, коді пыр ылысмис сы дінысь, сэсся копыртчыліс мулань, босьтіс киас неыджыд му кӧмӧк, топӧдіс чуньяс костас. Тайӧ мусӧ Владимир Егорович гӧрис анькытш сора зӧр улӧ. Муыс небыд, вынсьӧдӧма, шоналыштас да пыр жӧ позяс кӧдзны. Бӧръя лунъяснас поводдяыс бара ыркӧдліс тӧдчымӧнъя, муыс кӧдзалыштіс, дерт, но ӧд тулысыд век жӧ тулыс, мыччысяс шонді, и ӧдйӧ шонтас мусӧ. Агроном бӧр мӧдӧдчис мастерскӧйяслань, кодлӧн еджыд кородинаыс тыдаліс зэв ылӧдз.

Тайӧ жӧ луннас сикт катыд помын МТЗ-50 тракторӧн уджаліс картупель вӧдитысь звеноӧн веськӧдлысь Владимир Серафимович Микушев: вӧчаліс «гребеньяс» гӧрӧм му вылӧ, ӧттшӧтш сюйис минеральнӧй удобрениеяс. Прицепыс бур, ӧтпырйӧн вӧчӧ ӧти и мӧд уджсӧ. Бӧръя вояснас пыр тадзи дасьтас мусӧ бура, зыръясӧн инмӧдчывтӧг да кипом удж пуктытӧг, вежас прицепсӧ картупель пуктысь вылӧ, и новлӧдлы сӧмын МТЗ-тӧ гребеньяс кузяыс. Ӧти луннас мыйта пуктан! Йӧзыд колӧны сӧмын картупель мешӧкъясӧн вӧдитчыны, бун-

керъясӧ кӧйдыссӧ кисьтавны. Быдсяма машинасӧ тай ӧні, майбыр, дасьтӧма.

Кольӧм воын Микушевлӧн звено быд гектар вылысь босьтіс картупельсӧ 222 центнерӧн, кӧть и гожӧмыс эз вӧв бур. Ёна зілисны звеноын уджалысьяс, торъя нин ачыс: кымынысь культивируйтіс, ёгсӧ весаліс, чунь судта эз лэдзлы кыпӧдчыны. И весиг ӧбиднӧ лои, кор тӧдмалісны: найӧс панйӧмаӧсь Важкуръяса картупель вӧдитысьяс, Владимир Николаевич Гудыревлӧн звено. Первой во на и веськӧдлӧ звенонас Гудырев, и медся водзӧ совхозын петіс. Тыдалӧ, тырмӧма кужанлуныс и зільӧмыс. Дерт, Гудыревыс звеноас во вит нин уджаліс, трактористаліс, а кольӧм во сійӧс индісны звеньевӧйӧн. И эз ӧшыбитчыны важкуръясяяс. Гудыревлӧн звено шедӧдіс ещӧ ӧти зэв тӧдчанатор: быд центнер картупель быдтӧм да идралӧм вылӧ налӧн мунӧма 2,7 морта-лун. Микушевлӧн звеноын — 5,7 морта-лун. Торъялӧмыс зэв тӧдчана. Быттьӧкӧ, Микушев звеноын лишнӧйсӧ эз жӧ лышкыдавны, ковтӧм уджъяссӧ эз жӧ вӧчны. Тыдалӧ, кӧнсюрӧ кипом удж унджык лои вӧчӧма: мешӧкъяс чукӧртігӧн да картупельсӧ машинаясӧ сӧвтігӧн, овощехранилищеӧ картупель мешӧкъяссӧ пыртлігӧн.

— Ничего, ми таво бӧр панъям,— нюмъялӧ Владимир Серафимович.— Сы вылӧ и ордйысьӧм.

Микушев абу нин том, локтан во тырӧ 50 арӧс. Тайӧ МТЗ-50 трактор вылас уджалӧ дас ӧтикӧд во. Кужӧ сійӧс радейтны кӧзяиныс, чиститны-весавны, и машинаыс бура жӧ служитӧ Микушевлы. Дас ӧтиӧд во со вӧдитчӧ ӧти тракторӧн, и пыр на мича, кольӧм тӧлын эз ковмы весиг сувтӧдлыны ремонт вылӧ. Бур уджысь, картупельлысь гырысь урожайяс быдтӧмысь государство наградитіс Владимир Серафимовичӧс Октябрьскӧй Революция орденӧн, медальясӧн.

— Волід эськӧ мияно сэк, кор петасъяс мыччысясны!— шуӧ Владимир Серафимович.— Любӧ сэки видзӧднысӧ. Ӧні со гажтӧм на. Сьӧд му.

Но вермас ӧмӧй гажтӧмӧн лоны му, кодӧс шыльӧдӧма-мольӧдӧма тӧждысян киясӧн, пуктӧма вын, сетӧма сылы сьӧлӧм, и визьӧн-визьӧн нюжӧдчӧм гребеньяс кыссьӧны кузя-кузя да вошӧны чойгорулын, кӧні небзьӧдӧм муыс воӧ Эжва юлӧн крут да джуджыд кыркӧтш йылӧдз.

Мӧдысь тайӧ жӧ му вылас ме веськалі вежон мысти. Сэтчӧ менӧ нуӧдіс Сторожевскӧй отделениеса управляющӧй Анатолий Алексеевич Королев.

— Ветлам Владимир Серафимович дінӧ,— шуис сійӧ.— Кӧсйысис талун культивация заводитны.

Муыс некыт на вежоннад абу вежсьӧма. Но Микушев бара нин пысалӧма тракторыслы выль прицеп, кыскалӧ сійӧс «гребеньяс» костӧд. Ме видзӧдлі му вылас, и некутшӧм петасъяс эг казяв. Шуи та йылысь Микушевлы.

— Улӧдз копыртчыв!— серӧктіс звеньевӧй.— Со мыйта чепӧсйӧма туруныс. Найӧ ӧд медся ӧдйӧ писькӧдчасны, и сетан кӧ вӧля — здукӧн вевттясны мусӧ, он мынтӧдчы сэки. Виталий Васильевич, миян главнӧй агроном, тӧрыт воліс, шуис: эн пӧ нюжӧдӧй, ас кадӧ вӧчӧй культивациясӧ.

Владимир Серафимович эз весьшӧрӧ казьтышт главнӧй агроном Даньщиковӧс. Тайӧ неыджыд тушаа да крепыд тэчаснога, варов сёрниа мортсӧ тӧдӧны совхозлӧн быд отделениеын. Гашкӧ и сы вӧсна, мый В. В. Даньщиков абу сӧмын главнӧй агроном, но и совхозса директорӧс вежысь.

Даньщиковлы ветымын сайӧ арӧс, комын саяс во коммунист.

Том дырйыс Даньщиков заводитліс велӧдчыны Сыктывкарын, кӧсйис лоны строительӧн, но босьтісны армияӧ. Армия бӧрын воис гортас, заводитіс уджавны совхозын, заочнӧ помаліс Сыктывкарса сельхозтехникум. И эз сувт та вылӧ: пырис велӧдчыны Ленинградса сельскохозяйственнӧй институтӧ, помаліс сійӧс сӧмын отлично оценкаясӧн, лоис ученӧй агрономӧн.

Ми сёрнитам В. В. Даньщиковкӧд.

— Веськыда шуа: кадыс оз судзсьы,— висьталӧ Виталий Васильевич.— Мукӧд дырйиыс думыштчылан: колӧ мыйкӧ вӧчны ыджыдджыкӧс, наукаӧ, гашкӧ, пырыштлыны, но коді тані талунъя уджсӧ мӧдас вӧчны!..

— Кутшӧм могъяс эськӧ ті петкӧдінныд медся водзӧ, кодъясӧс талун-аски колӧ решитны?— юалі ме.

— Веськыда висьтавны? Қытшлӧдлытӧг?— серӧктыштіс Даньщиков, и менсьым воча кыв виччысьтӧг шуис:— Мелиорация да капитальнӧй строительство. Мый вӧлі позяна талунъя подувъяс вылын, кызсӧ ми вӧчим, лоим пыр водзӧ ёнмысь овмӧсӧн. Ӧні колӧ мунны водзӧ, выль тшупӧдъяс босьтны, медым сетны государстволы воысь-во унджык йӧв да яй. Ме — агроном-полевод, ог скӧт дінын бергав, но уджала овмӧслысь кӧрым базасӧ бурмӧдӧм вылын.

Даньщиков висьталіс: мелиораторъяс, дерт, вӧчӧны ыджыд удж. Пӧшти быд во сдайтӧны совхозлы косьтӧм муяс 150 гектар. Но тайӧ этша на. Қоліс эськӧ быд во косьтыны 250 гектар, а то и унджык. Ӧні муяссӧ бурмӧдӧны-косьтӧны да культурно-техническӧй уджъяс вӧчӧны сӧмын на Важкуръяса да Сторожевскӧй отделениеясын, мукӧдлаас нинӧм на оз вӧчсьы. А коліс эськӧ. Нёбдінлы да Вомынлы проектъяс ӧні вӧчӧма либӧ эштӧдсьӧ, но кор на Пезмӧгса ПМҚ заводитас уджъяссӧ.

— Ми лыддям, мый Сторожевск миян матысса воясӧ медся перспективнӧй,— тӧдчӧдӧ Виталий Васильевич.— И ми эськӧн кӧсйим, мед миянлы стрӧитісны комплекс 600 лысьтан мӧс вылӧ. Чайта, тайӧ лоӧ миян аскиа лунӧн.

Да, Сторожевскӧй отделениеын скӧт картаяс важӧсь, киссьӧмаӧсь. Ӧткымынъяс важӧн спишитӧмаӧсь, а сэні пыр на видзӧны мӧсъясӧс и куканьясӧс. Эм сиктын «Комисельстрой» трестлӧн неыджыд участок, но уджалӧ жебиника, йӧз оз тырмыны: быд стрӧйба кыпӧдӧм да эштӧдӧм нюжӧдӧны. Қымын во нин сиктса олысьяс син водзын строительяс эштӧдӧны телятник, а помыс оз тыдав. Шуӧма помавны тавося сентябрь 1-ӧд лун кежлӧ. Ӧдвакӧ тайӧ збыльмас.

Совхозлӧн аслас строительяс абуӧсь, некодлы нуӧдны весиг ремонтнӧй уджъяс. Бӧръя вояснас строительяс кыпӧдісны 200 мӧслы ӧти выль карта, стрӧитісны вит во чӧж. Сійӧс ӧні колӧ дасьтыны тӧв кежлӧ, а дзик некодлы. Сторожевскын общӧй уджъяс вылын уджалӧны вит мужичӧй. Зато сиктын некымын котельнӧй, пӧрнӧй мужичӧйяс уджалӧны ҚБО-ын, пывсянын, электростанцияын, дорожнӧй участокъясын. Водзті быд во совхозӧ волісны морт 6—7 средньӧй школа помалысьяс лыдысь, кольӧм воын ни ӧти морт сиктӧ эз кольччы.

Даньщиков шуӧ:

— Совхозыд талун абу сӧмын гӧрӧм-кӧдзӧм, урожай идралӧм, мӧсъяслысь йӧв лысьтӧм содтӧм, сійӧ талун тшӧтш и вына машинаяс, агрономическӧй наука бура гӧгӧрвоӧмӧн-тӧдӧмӧн му бердӧ матыстчӧм, и йӧз вӧсна — му вӧдитысьяс да скӧт дӧзьӧритысьяс вӧсна быд лунъя тӧждысьӧм, и ещӧ уна да унатор.

Шуӧма зэв веськыда!

Йӧв вӧсна тыш

Кольӧм тӧлыс бура петкӧдліс, кыдзи миян совхозъяс тышкасьӧны государстволы унджык йӧв сетӧм вӧсна. Қыдзи и быдлаын, тайӧ тышас «Сторожевскӧй» совхоз шедӧдіс тӧдчана вермӧмъяс, и сэки жӧ эз на вӧч став позянасӧ. Скӧт дорын уджалысьяс пиысь дасъясӧн водзын мунысьяс, и сэки жӧ бӧрӧ кольччысьяс лыдын эмӧсь на быдса фермаяс.

Быдӧнлы тӧдса: миян совхозъяс медся гырысь доходъяс босьтӧны скӧт видзӧмысь. «Сторожевскӧй» совхоз та боксянь оз торъяв мукӧдысь. Кольӧм во яй вузалӧмысь да йӧв сдайтӧмысь овмӧс босьтіс доходсӧ кык миллион да джын шайт гӧгӧр. И сэки жӧ йӧв вӧчӧм овмӧслы вайис убытка 154 тысяча шайт. И тайӧ сэки, кор кызвынсӧ йӧв сдай-

тӧма первой сортӧн. Зэв на дона сувтӧ йӧв вӧчӧмыс. Выль восянь государство кыпӧдіс йӧвлысь сдайтан донсӧ, и тайӧ, дерт, содтас овмӧслысь доходсӧ, сетас позянлун кутшӧмакӧ вештыны воддза воясся убыткаяссӧ.

Яй да йӧв сдайтӧм кузя планъяс да обязательствояс кольӧм воын совхоз вевтыртіс. Пӧжалуй, та мында йӧв овмӧсъясын некор на эз лысьтывны. Скӧтӧс сдайтісны бур вердасаӧн. Тайӧ бара жӧ сетіс содтӧд доход. Ӧткымын дояркаяс босьтісны асланыс уджын выль рубежъяс. Сідз, Пӧддельнӧйса дояр Василий Петрович Лобанов лысьтіс быд мӧслысь 4392 килограмм йӧв. Тані колӧ шуны: Лобанов кольӧм воӧдз уджаліс фермаын скӧтникӧн, пыр зілис тӧдмасьны зіль нывбабаяслӧн уджӧн, торъя нин коммунистка Римма Филипповна Ветошкиналӧн уджӧн. Кольӧм воын Василий Петрович шуис лоны доярӧн. И первой вонас быдӧнӧс панйис.

Кольӧм во помланьын зоотехникъяс кутісны казявны: фермаясын заводитісны лунысь-лун чинтыны йӧв лысьтӧм.

Мыйла тадзисӧ артмис? Быттьӧкӧ кӧрым вӧлі тӧвбыд тырмымӧн, мӧсъяслы сёянсӧ пыр сетлісны рационъяс серти. Зоотехникъяс да скӧт видзысь бригадиръяс костын кыптіс вен. Ӧтияс шуисны, мый мӧсъяс куканясисны сёрӧн, тулысладорыс, торъя нин первойысь вайсьяс. Мӧдъяс ыстысисны кӧдзыдъяс вылӧ, омӧль скӧт картаяс вылӧ. А водзті ӧмӧй кӧдзыдъясыс эз вӧвлыны? Али скӧт картаяс вӧліны бурджыкӧсь?

Дерт, мӧскыдлӧн йӧлыс кыв йылас. Тайӧ кадас кӧрымӧн озырджык отделениеяс сетісны отсӧг налы, кӧні турунӧн да силосӧн вӧлі дзескыджык. Отсӧг вылӧ воисны и Висер вожса скӧт видзысьяс. Сэтчӧс совхоз сетіс кӧрым нёбдінсаяслы, Вомынса животноводъяс юксисны силосӧн пӧддельнӧйсаяскӧд.

Сьӧкыд вӧлі скӧт дорын уджалысьяслы, но делӧыс тулысладорыс заводитіс вежсьыны. Кор рабочком да совхозлӧн дирекция артыштісны первой кварталын скӧт видзысьяслысь уджсӧ, то тыдовтчис: матӧ кызь лысьтысьысь тайӧ сьӧкыд кадас мунісны «плюсӧн», лысьтісны асланыс мӧсъяслысь йӧвсӧ унджык кольӧм вося тайӧ жӧ кадын серти. Водзӧ петісны уна выль йӧз. Вермысьясӧн лоины Нёбдінса да Пӧддельнӧйса лысьтысьысьяс — Латкина Мария Афанасьевна да Латкина Нина Семеновна, Зюзева Ираида Александровна да Ширяева Зинаида Афанасьевна. Ираида Зюзевалӧн вермӧмыс вӧлі торъя дона: сійӧ лысьтіс первойысь вайсьысь том мӧсъясӧс, «раздой» кужӧмӧн нуӧдӧмӧн вермис сетны йӧвсӧ медся уна — куим тӧлысьӧн быд том мӧслысь лысьтіс 1050 килограммӧн.

Сьӧкыда шедӧ вермӧмыд! Ыджыд вын да уна зільӧм колӧ пуктыны. Эз вермы кутчысьны водзын мунысьяс лыдын и дояр Василий Лобанов: выль воын муніс «минусӧн», и сӧмын май тӧлысь заводитчигӧн сылы вӧлі сетӧма фермалысь гӧрд вымпел: дас лунӧн сійӧ лысьтіс быд мӧслысь 132 килограмм йӧв.

Совхозса главнӧй зоотехник М. А. Латкина июнь тӧлысь заводитчигӧн чукӧртліс став зоотехникъясӧс Пӧддельнӧйӧ тӧдмасьны сэтчӧс фермалӧн уджӧн, сёрнитыштны кольӧм тӧлын скӧт видзӧмын тырмытӧмторъяс йылысь, гожся кадӧ уджалӧм йылысь.

Пӧддельнӧйын оз жӧ ошйысьны бур скӧт картаясӧн. Медся бӧръя стрӧйба фермаын кыптыліс во квайт сайын. Заводитчӧ гожӧм, а скӧт пыр на картаын. Пӧскӧтинаяс кызвыннас ва улынӧсь вӧліны.

Гӧстьяслы воис сьӧлӧм выланыс Пӧддельнӧйса фермаыс аслас сӧстӧмлунӧн. Пемӧсъяс мичаӧсь жӧ. Синмад пыр и шыбитчӧ отделениеса зоотехник Альбина Ивановна Худяевалӧн тӧждлуныс, кодлы уна вося бур уджысь сетӧма РСФСР-са заслуженнӧй зоотехниклысь ним.

Клубӧ зоотехникъяслысь сёрнисӧ кывзыны локтісны вель унаӧн. Сёрни муніс дыр.

— Ӧні медся кыв кутана удж — первойысь вайсьысь мӧсъясӧс унджык йӧв вайны велӧдны,— сёрнитіс совхозса главнӧй зоотехник, сэсся висьталіс Пӧддельнӧйса доярка

Ираида Зюзевалӧн удж опыт йылысь, коді кужӧмӧн велӧдӧ том мӧсъясӧс йӧвсӧ сетны, и шедӧдіс ыджыд вермӧм.— А вот Керӧсса скӧт видзысьяс тайӧс вӧчны оз кужны,— водзӧ нуӧдіс сёрнисӧ Латкина.— Кольӧм вося тайӧ кад серти найӧ таво лысьтісны быд мӧслысь этшаджык кыксё килограмм саяс, кыскӧны бӧрӧ став совхознымӧс. А мыйла тадзи лоис? Первойысь куканясьӧм мӧсъяс налӧн медся том лысьтысьысьяс киын. Налӧн опытыс абу на, со и тшыкӧдӧны том мӧсъяссӧ. Алла Витальевна Кутяевалы, Керӧсса зоотехниклы, та вылӧ колӧ бура видзӧдны, отсавны том уджалысьяслы, велӧдны найӧс...

Нёбдінса зоотехник Валентина Семёновна Попова висьталіс, кыдзи налӧн выль скӧт картаын нёльӧн босьтісны дозьӧритны 200 лысьтан мӧс — 50 мӧскӧн морт вылӧ. Налы отсасьӧны кык кормач (выль кыв паськалӧма фермаясын уджалысьяс пӧвстын). Кӧрым локтӧ мӧсъяслы конвейер кузя, став лысьтӧм йӧлыс чукӧрмӧ ӧтлаӧ трубопровод пыр.

Тайӧ тадзи и эм. Но механизируйтӧм выль фермаын йӧв лысьтӧмыс оз сод, а чинӧ. Сідзкӧ, эм мый йылысь думайтны и зоотехниклы, и лысьтысьысьяслы, медым уна йӧв лысьтӧмын не кольччыны водзын мунысь ёртъясысь. Май тӧлысся итогъясыс петкӧдлісны, мый йӧв лысьтӧмыс дзоньнас совхоз пасьта содӧ, скӧт видзысьяс матысмисны кольӧм вося рубежӧ.

* * *

Сторожевск — ыджыд коми сикт. Татысь петӧм йӧзыс унаӧн тӧдсаӧсь Коми му пасьта. Учитель Ефим Михайлович Мишарин лои революциялӧн салдатӧн, кыпӧдчис губпродкомиссарӧдз. Трӧшысь Ӧньӧ Ӧльӧшлӧн ӧти пи лои Нёбдінса Витторӧн — поэтӧн, драматургӧн, композиторӧн, коми сӧветскӧй литературалы, музыкальнӧй культуралы подув пуктысьӧн.

И уна муköд нималана йӧз петісны татчӧс сиктъясысь. Вомынысь, Пӧддельнӧйысь...

Сторожевскын помнитӧны Петр Никифорович Моторинӧс — сиктын медводдза механизаторӧс. Оз вунӧдны Иван Никифорович Осиповӧс, врач-хирургӧс, коді мездіс смертьысь уна дас мортӧс. Пыдди пуктӧмӧн тані казьтылӧны коммунист Николай Герасимович Микушевӧс — республика пасьта нималана изобретательӧс да конструкторӧс, коді аслас киӧн вӧчис ытшкан машина, сійӧ вӧлі партиялӧн XXII-ӧд съездвывса делегатӧн.

Елена Александровна Королева, Пӧддельнӧйса доярка, уна вояс чӧж республикаса знатнӧй лысьтысьысь. Сійӧ медводдзаяс лыдын петкӧдліс, мый и татчӧс мӧсъяс вермӧны сетны кык тысяча да унджык килограмм йӧв. Талунъя доярка яс лысьтӧны 4000 да унджык килограмм. Тадзи киысь киӧ вуджӧ эстафета, бурсянь ещӧ бур вылӧ, рекордсянь выль рекордъяс вылӧ. Вермӧмысь вермӧмӧ вуджӧмас ыджыд пайыс сиктса коммунистъяслӧн.

«Сторожевскӧй» совхозлӧн партийнӧй организацияын 141 коммунист, КПСС-са членъяс да кандидатъяс. Партийнӧй комитет ӧтувтӧ 8 партийнӧй организация. Коммунистъяс уджалӧны медся кыв кутана уджъяс вылын — отделениеясса управляющӧйясӧн, животноводствоса да полеводствоса бригадиръясӧн, зоотехникъясӧн, механизаторъясӧн, доярка ясӧн.

Совхозлӧн кадръяс томмӧны: локтӧны велӧдчӧм том йӧз. Ираида Зюзева, коді некымын во сайын локтіс Пӧддельнӧйса фермаӧ дас класс помалӧм бӧрын, пыдди пуктана лысьтысьысь, социалистическӧй ордӧнысьӧмын оз кольччы олӧмаджык ёртъясысь, унаысь петлывлӧ и водзӧ. Том лысьтысьысьяслы унатор сетіс коммунистка Римма Филипповна Ветошкина, кодлысь велӧдчис Ира.

Совхозса став уджалысьяс пӧвстын 30 арӧсаысь томджыкыс талун 113 морт. Дерт, ставныс найӧ велӧдчылісны Сторожевскса школаын.

Тайӧ ыджыд школаас, коді вошӧма веж кыдзьяс пӧвстӧ, бӧръя ветымын вонас босьтісны тӧдӧм-

лунъяс эз ӧти тысяча нывка да зонка. Первой сизим да кӧкъямыс вося, а сэсся и дас во велӧдчан школаӧ котралісны не сӧмын Сторожевск сиктса, но и матіӧгӧр сиктъясса челядь. Бӧръя кадас тані быд во сё нывка да зонка босьтӧны зрелостьлысь аттестатъяс, петӧны ыджыд олӧмӧ бур тӧдӧмлунъясӧн, мунӧны велӧдчыны институтъясӧ, техникумъясӧ, ГПТУ-ясӧ, и унаӧн бӧр локтӧны сиктӧ учительясӧн, инженеръясӧн, механизаторъясӧн.

Сикт ёна вежсис ӧти поколениелӧн син водзын. Талун некодӧс нин оз шензьӧд сиктын ӧзйысь югыд би, радио, телевизор, совхозса уджалысьяслӧн мотоцикл либӧ «Москвич» машина, сиктса сцена вылын ворсысь оркестр, пианино. Магазинъясын тӧваръяс дзик жӧ карса магазинъясын кодьӧсь, аддзывлан и бурджыкӧс да унджыкӧс на. Сиктса магазинъяс волывлӧны вузасьны карӧ. Кутасны волыны карӧ вузасьны и сторожевсксаяс. Кӧрткерӧссянь Помоздиноӧдз вӧчӧны туй, коді дженьдӧдас да кокньӧдас кара-сикта кост вӧлӧксӧ.

— Мелиорация да капитальнӧй строительство! Вот мый миянлы ӧні медся ёна колӧ!— шуис совхозса директор, Социалистическӧй Уджвывса Герой Г. А. Михайлов.— Деньга государство сетӧ, а вот строительяс оз тырмыны... Стрӧйбасӧ панӧмсянь сійӧс эштӧдӧмӧдз кольӧ зэв кузь кад. Да асланым бур удж колӧ. Сэки и делӧяс миян лоасны ёна бурджыкӧсь.

Овмӧс восьлалӧ водзӧ, вынсялӧ. КПСС ЦК-лӧн Нечерноземьеын гырысь уджъяс йылысь, сэні олысьяслысь олӧмсӧ бурмӧдӧм йылысь бӧръя шуӧмъясыс сетӧны надея сы вылӧ, мый матысса воясӧ войвывса сиктъяс да овмӧсъяс ещӧ ыджыд ӧдӧн мӧдасны вежны чужӧмбансӧ.

Л. Т. РОССОХИН,

КПСС обкомысь наука да учебнӧй заведениеяс отделӧн веськӧдлысь

Сикт талун да аски

Миян общество — ӧтувъя социальнӧй организм, кӧні кар да сикт ӧта-мӧдыскӧд топыда йитчӧмаӧсь. Да и карса йӧз пӧвстысь унаӧн водзті вӧвліны сиктса олысьясӧн, кодъясӧс сиктыскӧд йитӧны социально-экономическӧй, социально-психологическӧй да рӧдственнӧй гӧрӧдъяс. Быд вит сӧветскӧй гражданин пӧвстысь кыкыс олӧ сиктын. 1978 вося январь 1 лун кежлӧ миян республикаса сиктъясын оліс 313,9 тысяча морт — став йӧз лыдысь 29 процентыс. Кутшӧм жӧ талунъя сикт, кутшӧм туйвизьӧд кутас сӧвмыны водзӧ и кутшӧм сылӧн аскиа луныс? — ставыс тайӧ интересуйтӧ миян пиысь быдӧнӧс.

КПСС-лысь аграрнӧй программасӧ олӧмӧ пӧртӧмӧн, сӧветскӧй йӧз пыр зільӧны кыпӧдны видз-му овмӧс, ӧнмӧдӧны сылысь материально-техническӧй подувсӧ. Водзӧ бурмӧ сиктса войтырлӧн олӧмыс, найӧс культурно-бытӧвӧя обслуживайтӧмыс.

Коммунистическӧй партия ставсӧ подулалӧмӧн да зумыда нуӧдӧ аграрнӧй политика, эрдӧдӧ партийнӧй, хозяйственнӧй да государственнӧй органъяслӧн уджысь тырмытӧмторъяс, индӧ водзӧ мунӧм вылӧ туйяс. Тайӧ яръюгыда петкӧдчис КПСС ЦК-лӧн июльскӧй (1978 во) Пленум вылын, коді видлаліс страналысь видз-му овмӧс водзӧ сӧвмӧдӧм йылысь вопрос. Пленумлӧн решениеясын индӧма уна мероприятиеяс, кодъясӧс веськӧдӧма видз-му овмӧсӧ индустриализация паськыдджыка пыртӧм да сиктын научно-техническӧй прогресс ӧддзӧдӧм вылӧ, уджлысь качество бурмӧдӧм вылӧ. Ыджыд тӧдчанлун сетӧма сиктын строительстводы.

Партия ЦК-лӧн мартовскӧй (1965 во) да июльскӧй (1978 во) Пленумъяс костын миян республикаса видз-му овмӧсӧ капитальнӧй вложениеяс содісны 80 миллион шайтсянь 360 миллион шайтӧдз. Основнӧй производственнӧй фондъяс тайӧ жӧ кадыас содісны 5,3 пӧв. Тырвыйӧ выльмис совхозъяслӧн машинно-тракторнӧй парк, пасьналіс видз-му овмӧсын химизация, лӧсьӧдӧма став сикас мелиоративнӧй уджъяс нуӧдӧм вылӧ подув.

Унатор вӧчӧма и сиктын социальнӧй вопросъяс кузя. Дас кык воӧн видз-му овмӧсын удждоныс содіс 2,1 пӧв. 1977 воын тӧлысся шӧркодь удждоныс быд мортлӧн шӧркодя вӧлі 192 шайт.

Видз-му овмӧс сӧвмӧдӧм кузя примитӧм мероприятиеяс Коми республикаса муяс вылын отсалісны содтыны урожайяс, а сідз жӧ животноводствоса продукция вӧчӧм. 1971—1977 воясӧ став валӧвӧй продукцияыс вонас воӧдчис шӧркодя 148 миллион шайтӧдз. КПСС ЦК-лӧн мартовскӧй (1965 во) Пленум водзвывса воясӧ вӧлі 103 миллион шайт.

Гырысь вежьӧмъяс лоисны видз-му овмӧслӧн социально-экономическӧй структураын. Видз-му овмӧс продукция вӧчӧм содтӧм да йӧзлысь корӧмъяссӧ тырвыйӧджык могмӧдӧм могыс мартовскӧй Пленум бӧрын колхозъяс пыдди заводитісны котыртавны совхозъяс. Тайӧ уджыс помасис 1973 воын. 1960 воын кӧ Коми АССР-ын вӧліны 129 колхоз да 27 совхоз, то ӧні видз-му овмӧс производствосӧ ӧтвывтӧма 56 совхозӧ (татчӧ пырӧны и птицефабрикаяс) да промышленнӧй предприятиеялӧн 19 ыджыд подсобнӧй овмӧсӧ. Тайӧ реорганизацияыс отсаліс тӧдчымӧн бурмӧдны видз-му овмӧсын концентрация да специализация.

Вежсис республикаса населениелӧн социально-классӧвӧй структураыс: зз ло колхознӧй крестьянство. Промышленнӧй рабочӧйяскӧд орччӧн котыртчис сиктса рабочӧй класслӧн отряд (совхозъясса, подсобнӧй предприятиеясса, сиктъясысь промышленнӧй предприятиеясса рабочӧйяс), а сідз жӧ непроизводственнӧй юкӧнса (торговляса, бытӧвӧй обслуживаниеса да с. в.) рабочӧйяс. Видз-му овмӧсса рабочӧйяс лоисны сӧветскӧй рабочӧй класслӧн торйӧдны позьтӧм юкӧнӧн да партиялысь аграрнӧй политика нуӧдӧмын медыджыд вынӧн.

Выль совхозъяс, сиктъясын выль промышленнӧй да мукӧд предприятиеяс котыртчӧмкӧд тшӧтш сиктса рабочӧй класслӧн лыдыс пыр содӧ. 1973 воын кӧ республикаса совхозъясын вӧлі 15,5 тысяча рабочӧй, то 1978 воын — 25 тысяча сайӧ нин. Лыд содӧмкӧд тшӧтш вежсьӧ сылӧн качествоыс — пыр унджык лоӧны квалифицированнӧй механизаторъяс. 1978 вося

январь 1 лун кежлӧ видз-му овмӧсын уджалісны 6.080 механизатор: на лыдын — 3.540 тракторист, 1.390 шофёр. Сиктӧ воӧ вынйӧра техника. Дасӧд пятилеткалӧн куим воӧн совхозъяс пӧлучитісны 1.388 трактор, 452 автомашина, 1.495 тракторнӧй прицеп да мукӧд техника.

Трактористъясысь да шофёръясысь ӧтдор чужисны механизаторъяслӧн выль профессияяс — пультъяс отсӧгӧн найӧ веськӧдлӧны фермаясын, теплицаясын, птицефабрикаясын уна сикас уджъясӧн. Но оз ков вунӧдны, мый квалификация, образование да культура серти, удж условиеяс да быт серти видз-му овмӧсса рабочӧйяс кольччӧны на индустриальнӧй рабочӧйясысь. Сикт кольччӧ на и уджъяс механизируйтӧм да автоматизируйтӧм боксянь. Сэк жӧ, сиктса йӧз пӧвстын рабочӧй класслӧн содӧмыс, сыӧн общеобразовательнӧй, профессиональнӧй да политическӧй тӧдӧмлунъяссӧ кыпӧдӧмыс зэв ёна тӧдчӧ сиктын олӧмсӧ водзӧ бурмӧдӧм вылӧ. Рабочӧйяс пыртӧны сиктӧ уджлысь индустриальнӧй культура, водзмӧстчӧны социалистическӧй ордйысьӧмын. Ставыс тайӧ ёнмӧдӧ сӧветскӧй народлысь социально-политическӧй да идейнӧй ӧтувъялунсӧ, вынсьӧдӧ положение сы йылысь, мый рабочӧй класс ворсӧ юрнуӧдан роль сиктлӧн не сӧмын политическӧя, но и экономическӧя сӧвмӧмын.

Ӧнія видз-му овмӧсын гырысь механизируйтӧм да специализируйтӧм предприятиеяс котыртӧм ӧтарӧ содтӧ лыдсӧ сиктса интеллигенциялысь. 1978 воын республикаса видз-му овмӧсын уджаліс высшӧй да шӧр квалификацияа 3,4 тысяча специалист, на пӧвстысь 75 процентыслӧн вӧлі видз-му овмӧсса специальность. Найӧ ыджыд удж вӧчӧны сы могысь, медым водзӧ бурмӧдны видз-му овмӧсӧн веськӧдлӧм да кыпӧдны уджлысь эффективностьсӧ.

Социальнӧй структураын вежсьӧмъяс йылысь сёрнитігӧн колӧ пасйыны, мый видз-му овмӧсса рабочӧйяслӧн да интеллигенциялӧн лыдыс содӧ, а сиктса населениелӧн общӧй лыдыс чинӧ. Дасӧд пятилеткалӧн куим воӧн сійӧ чиніс 24 тысяча морт вылӧ (7 процент). Но видз-му овмӧсӧ индустриализация пыртӧм, социальнӧй могъяс олӧмӧ пӧртӧм кутасны тӧдчыны сы вылӧ, медым унджык йӧз кольччысны рӧднӧй сиктъясӧ да деревняясӧ.

Медым водзӧ сӧвмӧдны видз-му овмӧс, колӧ дугдывтӧг бурмӧдны йӧзлысь удж условиеяссӧ да бытсӧ, тырвыйӧджык могмӧдны налысь духовнӧй корӧмъяссӧ. Со лыдпасъяс, кодъяс висьталӧны сы йылысь, кыдзи пӧртсьӧны олӧмӧ тайӧ могъясыс миян республикаын. Государственнӧй капитальнӧй вложениеяс тшӧт весьтӧ сиктын общественнӧй олан фондыс 1978 вося январь 1 лун кежлӧ вӧлі 1,8 миллион квадратнӧй метр — пӧшти кык пӧв унджык 1960 воын серти. Пыр этшаджык кутасны стрӧитны пу керкаяс. 1960 воын кӧ сиктса быд мортлӧн оланіныс шӧркодя вӧлі 5,8 квадратнӧй метр, то 1977 воын — 7,3 квадратнӧй метр.

Паськалӧ товарооборот. Дасӧд пятилеткалӧн куим воӧн, сиктса быд морт вылӧ артыштӧмӧн, сійӧ содіс 111 процент вылӧ (карса олысьяслӧн 104 процент вылӧ). Кольӧм во быд мортлы тӧваръяссӧ вузалӧма 1.100 шайт вылӧ. 1965 воын вӧлі вузалӧма 512 шайт дон.

Сиктъясын котыртӧма став условиеяссӧ том йӧзӧн средньӧй образование босьтӧм могысь: уджалӧны 363 лунся общеобразовательнӧй школа, на лыдын 139 восьмилетньӧй да 80 средньӧй, кӧні велӧдчӧны 51 тысяча школьник. Быд школаысь ӧні позьӧ аддзыны киноаппаратъяс, магнитофонъяс, челядьӧс уджӧ велӧдӧм вылӧ оборудование, механизаторъяслысь правояс босьтӧм вылӧ автомашинаяс да трактортъяс. Уджалысь том йӧз, кодъяслӧн абу средньӧй образование, велӧдчӧны 27 рытъя да 6 заочнӧй школаясын. Татшӧм велӧдчӧмнас шымыртӧма 8,2 тысяча мортӧс.

Партиялысь политикасӧ йӧз пӧвстӧ пыртӧмӧ, сиктын культура кыпӧдӧмӧ ыджыд пай пуктӧны культурно-просветительнӧй учрежденияс. 1978 во кежлӧ сиктъясын вӧлі 455 клуб, 538 киноустановка, 338 библиотека. Воысь-во бурмӧ наӧн нуӧдан уджлӧн содержаниеыс да формаыс. Сӧмын кольӧм во клубъясын да культура керкаясын вӧлі нуӧдӧма 35 тысяча сайӧ массӧвӧй мероприятие, кытчӧ волісны матӧ куим миллион морт.

Пыр унджык стрӧитсьӧны дошкольнӧй учрежденияс. Быд сё челядьысь, сизим арӧдз артыштӧмӧн, 75,5-ыс олӧны яслиясын да садъясын.

Йӧзлысь дзоньвидзалунсӧ видзӧм могысь сиктъясын уджалӧны 75 больница, 85 амбулаторнӧй поликлиника, нёльсёысь унджык фельдшерско-акушерскӧй пункт. Быд дас тысяча морт вылӧ воӧ 12 врач да 67 средньӧй медперсонал.

Партияӧн нуӧдӧм социальнӧй политика отсалӧ дугдывтӧг кыпӧдны сиктса йӧзлысь культура, образование, бурмӧдны оланінъяс да быт, пыр ӧтарӧ быръӧдны сиктса да карса население костын торъялӧмсӧ.

Алексей ОДИНЦОВ

ВӦР-ВА ЙЫЛЫСЬ ВИСЬТЪЯС

Ошъяс

Став кӧдзаяс да град выв пуктасъяс грездын войдӧр вӧдитлісны бур потшӧсъяс сайын. Скӧт эз письтлывлы сэтчӧ. Та вӧсна пемӧсъяс олісныйирсисны пастуктӧг. Асывнас лэдзам гидъясысь, а рытнас — сӧмын йӧртан удж. Некутшӧм маитчӧм. Гожӧмбыд эг тӧдлӧй скӧтӧн ноксьӧм. Асьныс локтӧны гортӧ.

Но аръявыв мӧсъяс велавлісны тшак дінӧ. Турун чӧскыдтӧммӧ да йирсьӧм пыдди мӧсъяс «вотчӧны». Мунасны ылӧджык да, он кӧ вайӧд, сэні и узьмӧдчасны.

Тайӧ вӧвлісны шудтӧм рытъяс. Ӧд йӧвтӧм ужыныд — челядьлы тшыгйӧн водӧм кодь. Сы вӧсна мӧсъясӧс корсьлім став гездӧн, гырысьяс и посняс. Ми, зонпосни, полім ошъясысь да ветлӧдлім йӧрпомъясса эрдъяс вылын, а верстьӧ йӧз — вӧрті, шор йывъясті, йӧнӧдъясті.

Ӧтчыд, питшӧгас нянь торйӧн, мам кытшовтӧма став шорбокъясса видзьяс, но мӧсъяс абу сюрӧмаӧсь. Пемдӧма нин. Туйыс мамӧс вайӧдӧма зӧр му вылӧ. Сэтысь сійӧ и аддзас мӧсъясӧс. Йирсьӧны, яндысьтӧмъясыд, оз тӧдны горт.

— На, Сюрук, на, вердысьӧй, на,— нянь торсӧ чургӧдӧмӧн кутӧма матыстчыны мам.

Мӧсъясыд, локтӧм пыдди, лётіктӧмаӧсь вӧрлань. Мамӧ, джӧмдалігтырйи — на бӧрся. Но он на косӧд — вельмӧмаӧсь, тыдалӧ. Му помас мӧсъясӧс корсьысь ныр на ныр паныдасяс орчча сиктса вӧралысь Илля Ванькӧд.

— Но-о, Любава, м-мез-дін менӧ ыджыд страстьысь, смерть гыжысь,— мыкталӧмӧн кутас аттьӧавны Илля Ваньыд мамӧс.— Рытгорувсӧ кытшовті ӧзим муяс. Пемдандорыс на вылӧ петавлӧны кӧчьяс. Локта гортӧ, а туй бокын этайӧяс, нёль ош. Кӧлысь налӧн тайӧ каднас, стадитчӧны. Ёна и повзи. Мый эськӧ кӧч зарадъяснад вӧчи! Налы сійӧ оз мӧрччы. Сідзи и сулалі, кын нисьӧ сыв. Аттьӧ, ош гыжъяс улысь мездӧмсьыд... Мӧсъястӧ, шуан, корсян? Аддзылі найӧс Пронь нӧвина дорысь. Ныръӧді грездланьыд. Ӧні, кӧнкӧ, гортадӧсь нин.

Тайӧ воясас ошъяс шӧйтісны-вердчисны миян грездорса вӧръясын гожӧмбыд. Но сюсь зверьяс некор эз веськӧдчывны йӧз синъяс улӧ. На йылысь висьталісны сӧмын кок туйясыс, эрдъяс вылысь кульӧм эжа, ӧтка-ӧтка пузувтӧм кодзувкоткаръяс да понъяслӧн войбыдъясӧн вӧрлань увтӧмыс. Ошъяс эз вӧчлыны йӧзлы шог.

Колисны уна вояс. Ме ачым лои вӧр-ва радейтысьӧн. Аръясын тшӧкыда ветлывла пармаӧ. Унджыкысьсӧ — ӧтнам, кыдз шуласны, зычиттӧг-сёрниттӧг. Но ошъясӧс аддзывны удайтчыліс сӧмын кык-куимысь. Ӧтчыдысьсӧ, медводдзаысь на — воськов дас вит сайысь, пиянаӧс.

Юрси вӧрзьыштіс шапка улын. Ӧд сы мында страстьяс висьтавлісны на

йылысь! Кöть пельпом сайын вöлі ружье, но сійö весиг эз усьлы дум вылö. Пармаса кöзяин видзöдліс ме вылö смоль сьöд синъяснас, чушнитіс, воча-воча чаж шарснитіс гыжъяснас. Сэсся öдйö бергöдчис быдтасъясланьыс да пач чышкан лыс кодь лапанас морт öтикысь шлапнитіс налы боканыс. Ошшиян мачьяс моз тутісны понольяс пöвстö. Сы бöрын мамыс тыр тöждлуна синъясöн ещö öтчыд видзöдліс мелань, кыдзкö аслысног рукöстіс — эн пö лысьт вöрзьöдны менсьым муса челядьöс — да кыкысь чеччыштömöн воши синъяс водзысь. Ме садь быртöдз повзьылі пияна ошкысь, а сійö страститчис меысь.

Бöръяджык аддзысьлömъясыс лоисны ёна ылісяньджык. Зверьяс, кöть вöліны кык-куимöн жö, гырысьöсь, сömын вуджöртісны синъяс водзын.

Тайö вунöдлöм нин вöвлömторъясыс воисны вежöрö, кор кывлі норасьömъяс, мый ошъяс медся опаснöй, уна вред вайысь зверьяс. Найö пö мырддялöны вотчысьяслысь падъянъяссö, парсалöны йöзöс, джагöдлöны скötöс, куталöны сьöла-тарöс, кочьясöс.

Да, ош — миян вöръясын медся вына зверьясысь öти. Но öбидиттöм, дойдтöм, сійö оз лöсьöдчы синъяс улас весиг вотчысьлы.

Öні йöзлöн киясын лоисны бур ружьеяс, вынйöра техника. Дерт, абу сьökыд öбидитны ошъясöс. Жаль, но кын сьölöма татшöм войтырыс паныдасьлöны на. Найö мырддялöны зверьяслысь пиянсö да гортса немöсöс моз видзöны гиданыс.

«Мамыс коньöрлöн, ловъя кö на, сідзи и пышйис, нуис сьölömас ыджыд дойсö,— домöда ошпиöс аддзöм бöрын волö юрö мövп.— Пармаса кöзяин, а морт водзын полöм вöсна лоис эновтны весиг муса челядьöс».

Ошъяс йылысь небылича висьтавлысь, ме ногöн — пармаö гежöда волывлысь морт. Сійö оз töд вöр-васö, сэтчöс зверь-пöткалысь оласногсö, полö быд сьöд мырйысь. Со и лöсьöдлö быдсямасö, повзьöдлö тшötш мукöдъясöс. Эскынысö сэтшömъясыслы...

Ласича

Öти пöраö миян некыдз эз овмöдчы кань. Быдтам ичötсяньыс, лелькуйтам. Верстьöммас, сömын на заводитас кыйны шыръясöс, мыйыськö висьмö да кулö.

Тьöткалысь, кор сійöс тöлын ыстылісны колхозсянь лэдзны сортовка, кык ыджыд кань вайöдлім. Помыс öти. Сömын йöртлім гöбöчö — висьмисны.

Воссьыліс, чайта, тайö кадас шыръяслы да крысаяслы праздник, ыджыд пир. Йирöны кышöдзыс картупель, джынъявлöны сёркни, пежöсьтöны йöв тыра кринчаяс. Гöбöчын эг кутöй лысьтны видзны нянь. Сёйöны, пышйöдлöны.

Веськыд мат лоис весиг скötлы. Мам лэччöдас налы гидö ведра помöй — удзöдöны. Мöс ныр улысь пышйöдлöны медся чöскыдторъяссö. Наянöсь. Оз, небось, повны весиг кölач кодь крукыля сюръяса люкасьыс межысь. Веськыда сакасьöны нырас, вötлöны вор дінсьыс. Ыжъяс омöльтчисны, лыясыс кучик улас гольвидзöны.

Дивö босьтö — мегур гожömын миян, зонпоснилы, туй оз сет, люкавны кыйöдö, а картаын полö весиг крысаясысь, сетö удзöдны асьсö, ыжъясöс. Мам лэччöдас скötлы помöй, а ме, кок улöдз пася, кыйöдча лясни розьöд, повзьöдла крысаясöс. Пельöсса розьысь петас öти, дзик кань ыджда, да кок шыöн локтö вор дінö. Мöс чушъялö, а ыжъяс сюв-сяв гузьмунöны стен боклань. Кышнитла — ыжъяс повзьöны, а крысаяслы веськодь. Немтор пö миянкöд, этатшöм тэрыб кокаяскöд, тэ он вöч.

Яндысьтöм синъяс. Пуктывлі налькъяс, капканъяс — эз отсав. Гашкö, кылöны капканъяссьыс сім дуксö, казялöны дзебаса налькъяс.

Öтчыд тадзи дыркодь кыйкъялі. «Вугырöн, ичötик гостор самалömöн, гашкö, видлыны кыйсьыны?»— мövпала.

Друг пемыд пельöссянь вор дінö ньöв моз визьнитіс ичötик зверь. Лым еджыд. Сömын синъясыс, бытьö кык дрöб тусь, сьödöсь. Сійö варс курччис сьыліödыс медся ыдж-

ыд крысасӧ да петалан розьӧдыс пыртіс сійӧс гид джодж улӧ.

— Кутшӧм повтӧм, пельк да вына аддзывлытӧм на зверь!— висьталі сы йылысь мамлы.

— Вӧрса кань, сідзкӧ, локтӧма,— нюмдіс сійӧ.— Ласича тайӧ. Пармаысь, тыдалӧ, бырӧма кӧрымыс, воис кӧ гидӧ. Медъя, медъя. Тэ, пиӧ, эн повзьӧд сійӧс. Капканъястӧ, налькъястӧ босьтав, мед кӧть кыйсигас оз жӧ шед сэтчӧ.

Помӧйтӧ скӧтлы ог на вӧлі вермы лэччӧдлыны, но сы пыдди луннас скӧтӧс куті сёдны, гашкӧ, дасысь. Мед сӧмын ылӧдлыны крысаясӧс, сетны ласичалы кыйсян лад. И аддзылі ӧд. Уна крысаӧс кутіс менам синъяс водзын тайӧ пельк зверыс.

«Вот эськӧ поздысяс кӧ миян гидӧ ласичаыс?»— юрӧ волывліс мӧвп. Гусьӧн куті петкӧдлыны да шыблавны гид джоджӧ, пельӧсъясас ичӧтик яй торъяс. Но ласича эз ыштыв на вылӧ. Кыйсис ачыс.

«Со ӧд, ещӧ кутшӧм тшап,— быттьӧ лӧгасьла ме, кор еджыд пася зверь юрсӧ лэдзлытӧг котӧртліс яй торъяс дінті.— Пуктӧ пыдди сӧмын ассьыс кыйдӧссӧ.

Вежон-мӧд мысти ласича кытчӧкӧ муніс. Немтор, тыдалӧ, лои сылы вӧчны миянын.

Еджыд зверӧс асланыс гидъясысь бӧрынджык аддзывлӧмаӧсь и суседъяс. Сідзкӧ, сійӧ тӧвсӧ кыйсис и мукӧд ордын, грездын вайис пӧльза быдӧнлы, мездіс войтырӧс шыръясысь, крысаясысь.

Вӧрті мунігӧн кӧ аддза ласичалысь кок туйяссӧ, бур кывйӧн казьтышта еджыд пася ичӧтик пельк зверӧс да сетча боквыв. Мед ветлӧдлӧ аслас туйӧд, корсьӧ кынӧмпӧтсӧ, бырӧдӧ шыръясӧс.

Вок пыдди

Арыс сулаліс зэра. Асывводзсянь рытӧдз, войбыд бӧрдісны ӧшиньяс. Ывла вылын тырисны канаваяс да гӧпъяс. Кизьӧрмӧма, нёдздӧма му. Но енэжсянь пыр кисьтіс, койис, быттьӧ косӧдіс жар гожӧмыслысь водзӧс. Тадзи колис сентябрь, октябрь джын. Сэсся кӧдздӧдыштіс. Ывлавывса гӧпъяс быттьӧ вевттьысисны стеклӧӧн. Асывводзьясын колипасьлісны шоръяслӧн да Немыд юлӧн берегъясыс. Енэжын пыр тшӧкыдджыка мыччысьлісны еджыд бобувъяс. Он и тӧдлы, кыдз миян войвывса му вылӧ воас тӧв.

Тайӧс казялӧмӧн, кузь туйӧ петісны посни лэбачьяс, эновтісны чужан местаяссӧ турияс, уткаяс, дзодзӧгъяс да лунвылын тӧвйысь мукӧд лэбачьяс. Ыджыд кельӧбъясӧн найӧ шойччисны ыбъяс, вадъяс да ойдлан видзвывса тыяс вылын. Тэрмасисны тыртны зобъяснысӧ, веськӧдыштны мудзнысӧ, медым нюжмасьтӧг лэбны водзӧ, шоныд море берегъяс дорӧ.

Лунвылӧ, рытыввывса кынмывтӧм мореяс дорӧ лэбысь кельӧбъяслӧн туйыс муніс миян грезд весьтті. Ми, зонпосни, колльӧдлім найӧс, видзӧдім да ӧвтчим киясӧн, кытчӧдз уна дас гӧлӧсъясӧн варовитысь ловъя клин эз вошлы синъяс улысь вӧртас сайӧ.

Татшӧм колльӧдчӧмъясас пройдитліс лун дас. Сэсся утка-дзодзӧгъяс, тыдалӧ, ставныс нин лэбӧмаӧсь шоныд местаясӧ, оз нин петкӧдчывны грезд весьтын.

Зэра арыс быттьӧ кватитчис, мый вунӧдіс прощайтчыны жар гожӧмыскӧд. Кытчӧкӧ вешйисны кымӧръяс. Енэжын лунтыръясӧн кутіс дзирдавны шонді.

Ӧти татшӧм асылӧ ми, челядь, ветлім Шежамка ягӧ вотны пув. Лун шӧр бӧрын тырӧм кузов-падъянъясӧн ми бӧр нин восьлалім вӧрса туй кузя гортланьь.

Друг кӧнкӧ веськыдвылын кутісны кывны нора кливксан шыяс.

— Юсьяс лэбӧны,— ыджыда ышловзис Веня другӧй.— Регыд лымъялас. Юсьяс, дед шулывлӧ, бордъяс выланыс вайӧны тӧв.

Венялӧн дедыс вӧралысь. Тӧдӧ быд зверь-пӧткалысь оласногсӧ, приметаяс кузя висьталӧ поводдя, сёрнитӧ пӧслӧвичаясӧн. Со и внукыс велалӧма. Лэбӧны юсьяс да бордъяс выланыс пӧ ещӧ и тӧв вайӧны. Сідзкӧ, шоныдінӧ лэбысь медбӧръя пӧткаяс.

Юсьяслӧн шыыс пыр ӧтарӧ матысмис.

— Со нӧ, со нӧ!— нимкодя городіс Веня.— Ӧти, кык, куим...

Юсьяс лэбисны уліті. Кӧнкӧ матын, тыдалӧ, шойччӧмаӧсь. Кутшӧм мича, лым еджыд лэбачьяс! Со найӧ юр весьтынӧсь нин. Но мый тайӧ? Кельӧб помын лэбис кутшӧмкӧ сьӧдруд ичӧтджык пӧтка.

Быттьӧ гыяс вылӧ шыбитӧм еджыд шарп, юсьяс ньӧжйӧ кывтісны юръяс весьтті. Помас, быттьӧ абу тырмӧма еджыд сунисыс, шлывкъяліс сьӧд туг.

— Дзо-дзӧг!— гораа шӧпнитіс Веня.— Найӧ важӧн нин лэблісны. Кыдзи тайӧ веськалӧма боковӧй кельӧбӧ?

Збыльысь, юсьяскӧд, наысь кольччытӧг, медбӧрас лэбис дзодзӧг. Кузь туйӧ петӧм юсьясысь сійӧ пӧшти кык пӧв ичӧтджык, но на ӧдъяӧн жӧ шенасис бордъяснас, лэбис костсӧ дзугтӧг. Туй вылысь босьтӧм ичӧтджык вына воксӧ гӧгӧрвоӧмӧн юсьвожак эз тэрмась. Сійӧ тшӧкыда сетліс бӧрас локтысьяслы ассьыс гора нор гӧлӧссӧ. Сёрниыс воліс и дзодзӧгӧдз. «Го-го-го,— быд пӧрйӧ вочавидзліс сійӧ,— вӧтча пӧ, вӧтча кольччытӧг».

Мудзас кӧ дзодзӧг, чайтам, сетас отсӧг коран шы. Сэки вожак ещӧ на ньӧжмӧдас лэбан ӧдсӧ да кутас сюся видзӧдны, корсьны шойччан места.

Вӧр-валӧн аслас законъяс. Ми дыр вензим, кыдзи дзодзӧг веськаліс юсьяслӧн семьяӧ, но эг воӧй ӧти кывйӧ. Дзодзӧгъяс пӧ зэв видзчысьысь пӧткаяс, но вермис мам-батьсӧ суны кутшӧмкӧ неминуча. Ӧткӧн кольӧм лэбач аддзис чой-воксӧ, ӧтлаын быдмис наköд и со, петӧма кузь туйӧ. Эскыссьӧ, юсьяс лючки-бура вайӧдасны руд дзодзӧгӧс шоныд море дорӧ. Сэні сійӧ аддзас ассьыс рӧдвужсӧ да, окотитас кӧ, стадитчас наköд.

Коли кузь тӧв. Тулысын миян войвылӧ бӧр локтісны быдтысьны юсьяс. Но на пӧвстын эз вӧв руд дзодзӧг. Сійӧ, дерт, бӧрсӧ воис аслас рӧдвужкӧд, пӧлыскӧд нин. Кутас быдтысьны. Мӧд ногӧн эз вермы лоны.

Любовь АГОШКОВА,
искусствовед

ВОЙВЫВЛӦН РӦМЪЯС

Тавося июль 10 лунӧ Сыктывкарын воссис художникъяслӧн зональнӧй выставка «Сӧветскӧй Войвыв-5». Коми республика олӧмын тайӧ зэв тӧдчанатор, изобразительнӧй искусство сӧвман-кыптан туй вылын — тыдалана пас. Выставкаыс сетіс позянлун тӧдмасьны Европаса Войвылын олысь живописецъяслӧн, графикъяслӧн, скульпторъяслӧн, декоративно-прикладнӧй да мукӧд сикас искусствоса мастеръяслӧн творчествоӧн. На лыдӧ, дерт, пыröны и миян республикаса художникъяс. Карелияса, Архангельскӧй, Вологодскӧй, Кировскӧй, Мурманскӧй, Новгородскӧй да Псковскӧй областьясса художникъяскӧд ӧтвылысь найӧ тшӧтш жӧ водзӧ сӧвмӧдӧны искусство.

Медводдза зональнӧй выставкаыс вӧлі 1964 воын, Архангельскын. Сэкся нь и пансис индӧм областьясса художникъяслӧн ӧтвывъя ордйысьӧмыс, вермасьӧмыс. Мыйӧн нӧ локтісны витӧд зональнӧй выставка кежлӧ Коми АССР-са художникъяс?

Коми республикаса художникъяслӧн Союз, колӧ шуны, уна вӧчис сы могысь, мед и миян художникъяс вермисны тырвыйӧ петкӧдчыны выставка вылас. 69 авторлӧн 291 произведение — тайӧ висьталӧ ыджыд удж йылысь. Петкӧдлан уджъяссӧ, налысь темаяс индіс Коми мулӧн талунъяыс. Эз ӧд весьшӧрӧ коми художникъяс зэв тшӧкыда петавны сэтчӧ, кӧні олӧны да уджалӧны налӧн геройяс. Налысь тӧждлун да нимкодьлун аддзӧмӧнказялӧмӧн художникъяс зілисны петкӧдлыны олӧмсӧ, сылысь шӧр визувсӧ. Ас му дінӧ пӧсь муслун — со ӧтвывъя визьыс, коді синмӧ шыбитчӧ выставка вылын петкӧдлӧм уджъясысь. Выставкаыс єідз жӧ петкӧдліс, мый авторъяслӧн профессиональнӧй культураыс, идейно-образнӧй аслыспӧлӧслуныс быдмис, содіс. Ас, зумыджык кок йылӧ сувтісны унаӧн и том художникъяс лыдысь. Изобразительнӧй искусстволӧн быд жанрын петкӧдчис Войвылӧн озырлуныс, лышкыдлуныс, сійӧс выльмӧдысьяслӧн чужӧмбаныс.

Выставка вылӧ волысьяс медводдзаысь аддзисны Рем Ермолинлысь ыджыд картина «Усть-Цильмаын фестиваль». Ми бура тӧдам сылысь «Усть-Цильмаса горка» удж, мыйысь авторыслы сетісны Всероссийскӧй выставка вылын СССР-са художествояс Академиялысь диплом (1974 во). Выль уджыс художниклӧн хоровод йылысь жӧ, но мӧд ногӧн восьтӧ темасӧ. Выль картинаын тыдовтчӧ Печора дорса войтырлӧн, йӧзкостса творчестволӧн аслыссикас фестиваль.

Дас воысь дырджык нин Р. Н. Ермолинлӧн творчествоыс йитчӧма Усть-Цильмакӧд. Сэтчӧс войтырысь унаӧн лоисны сы полотноясса геройясӧн. Тырмымӧн нимтыны «Казьтылӧм» («Сӧветскӧй Союзса Герой М. А. Бабиков Усть-Цильмаын»), «А. И. да А. И. Булыгин гозъя», «Л. И. Комаровлӧн портрет», «Чупровъяслӧн семья» уна йӧза портрет да с. в. Произведенияссӧ композиция боксянь вӧчӧма зэв аслысногӧн и öттшӧтш найӧ абу öтсямаӧсь, художник пырӧдчӧ йӧз характеръясӧ, зільӧ восьтыны налысь этшсӧ. Татшӧмъяс лыдӧ позьӧ пыртны и наукаясса, искусствоса деятельяслысь портретъяс — СССР-са наукаяс Академиялӧн Коми филиал президиумысь председатель В. П. Подоплелovлысь, художникъяс Валентина Авдышевалысь, Евгений Лебедкинлысь, Елена Ермолиналысь.

Р. Н. Ермолинлӧн уджъяс пӧвстын торйӧнмоз видзӧдсьӧ «Коми лыжникъяс» группӧвӧй портрет (СССР-са сборнӧйысь членъяс — Л. Мерк, олимпийскӧй чемпионъяс Р. Сметанина, Н. Бажуков, международнӧй класса мастеръяс В. Рочев, Н. Рочева, тренер Н. Гвардин).

Графика юкӧнын Р. Н. Ермолинлысь петкӧдлӧма сизим удж пастель жанрын — «Бӧръя тӧня», «Бурӧвикъяс Вуктылын», «Печора ойдіс» да мукӧд. Руд да кельыдлӧз рӧмъяссӧ кужӧмӧн петкӧдліс художникыс, та вӧсна быттьӧкӧ и сынӧдсӧ да югыдсӧ аддзам-кылам серпасъяссьыс.

Сергей Добряковлы важӧн мусмис Заполярье тема. Сылы жӧ сиӧма художникыс ассьыс выль картина «Полярнӧй гид-

роплан», кӧні восьтӧма войвывса авиаторъяслысь уджсӧ. Паськыд творческӧй диапазона мастер С. А. Добряков оз этша кад да сям сет и гобеленлы. Сылӧн куим панно — «Эжваса рейд», «Кӧр видзысьяслӧн йӧктӧм» да «Сыктывкар» — мичмӧдісны декоративно-прикладнӧй искусство юкӧн.

Станислав Торлоповӧс Коми му ышӧдіс войвывнымӧс мичаа петкӧдлӧм-восьтӧм вылӧ. И со художник век водзӧ и водзӧ писькӧдчӧ войвылӧ. Сійӧ эз ӧтчыд ветлыв экспедициясӧ, кодъясӧс котыртліс СССР-са наукаяс Академиялӧн Коми филиал. Живописецлӧн уна во чӧжӧн артмис цикл «Коми — менам войвыв му». Тайӧ циклас ӧні художник содтіс выль уджъяс — «Гожся вой. Скалаа хребет», «Пай-Хой. Юсь ты», «Вой саридз йылысь поэма» триптих. Тайӧ картинаясас тӧдчӧ С. А. Торлоповлӧн асшӧр сямлуныс, кыдзи и водзынджык, но серпасалӧмыс лоис ёсьджык.

Триптихлӧн шӧр юкӧныс — «Нэмӧвӧйся», уна важсятор и талунъяӧс уськӧдӧ тӧд вылӧ серпасыс, морт кокӧн тувччывтӧминыс. Нырдӧсь берегын куим ыджыд гӧгрӧс из. Гӧрдов нитшӧн туӧмаӧсь изъясыс. Гыалысь Карскӧй море да лэбалысь каляяс шызьӧдӧны и найӧс. Шуйгаладорса серпасыс — «Ылі діяс вылын». Миян водзын маяк, радиомачтаяс, самолётъяслы ангаръяс, метеостанциялӧн вевт. «Кӧдзыд саридз дорын» — лирическӧя петкӧдлӧм ас чужан му пельӧс. Мӧвпыс триптихлӧн — быдлаӧ писькӧдчӧ морт, мед выльмӧдны мусӧ, кольны бур пас.

Войвывса художникъяслӧн мӧд муясӧ, странаясӧ ветлӧм подув вылын лӧсьӧдӧма интернациональнӧй юкӧн — рубежсайса олӧм йылысь картинаяс. Сэтчӧ пырисны С. А. Торлоповлӧн пейзажъясысь серия — «Вьетнамӧд». Уджъясыс артмисны 1975 да 1976 воясӧ ДРВ-ӧ творческӧй командировка бӧрын. Ыджыд реалистическӧй вынӧн художник восьтӧ Вьетнамлысь ылӧ бӧрӧ кольӧмсӧ и ӧніясӧ, петкӧдлӧ тайӧ мусӧ пелькӧдысьясӧс да дорйысьясӧс. «Ханой. Игок Шон храм», «Войнаса казьтанторъяс», «Чери кыян джонкаяс» да мукӧд серпасъяс оз кольны веськодьӧн выставка вылӧ волысьясӧс и талун, кор вьетнамсаяс венӧны выль сьӧкыдлунъяс.

Ыджыд, гражданскӧй темаысь оз ӧтдортчыны и том художникъяс. Ӧткымынъяс на пӧвстысь зональнӧй выставка вылын петкӧдчисны медводдзаысь. Шуам, Анатолий Колотин, Владимир Иванов, Татьяна Васильева, Юрий Руднев, Владимир Ермолин, Сергей Асташев. Налы ёна отсаліс, тӧдӧмысь, томъяслӧн творческӧй объединение, коді йитіс-ӧтувтіс том художникъясӧс, содтіс активностьсӧ, сетіс колана удж визь. Колӧ аттьӧ кыв шуны и ВЛКСМ Коми обкомлы, коді тшӧкыда мӧдӧдліс том авторъяссӧ республикаса гырысь стройкаяс вылӧ — Печорскӧй ГРЭС вылӧ, Усинскӧ, Вуктылӧ, «Вой кыа» газопровод строитанінӧ. И томъяслӧн творчествоын шӧр визьнас лоис олӧмсӧ, сылысь выль петасъяс пыдісянь тӧдмалӧм, вежӧртӧм, асалӧм. Пример пыдди позьӧ пасйыны Федор Вдовинлысь «Пармалӧн вежтасъяс» да «Приполярьеын корсьысьӧмъяс» нима пейзаж-картинаяс.

Произведениеяс серия вылын дыркодь уджаліс В. Иванов. Медбура сійӧ сяммис асьсӧ петкӧдлыны «Республикалӧн зарни» картинаын, кодӧс сиӧма ЛПК-ын уджалысьяслы.

Колӧ быть пасйыны, мый 70-ӧд вояслӧн мӧд джынъяс коми изобразительнӧй искусствоын портрет жанр ёна сӧвмис. Петкӧдлӧм образъяс, типъяс лоисны уна пӧлӧсджыкӧсь, серпасалӧм серти ассямаӧсьджык.

Мортлысь быд лунъя сер-этшсӧ, ортсыса да пытшкӧсса мичлунсӧ зільӧ петкӧдлыны «Печорскӧй ГРЭС-са комсомольскӧй организацияысь секретарь Люба Исакова» да «Печорскӧй ГРЭС строитанінын комсомольско-молодёжнӧй бригадаса бригадир Виталий Корецкий» портретъясын А. Колотин. Та дырйи авторыс, тӧдчӧ, зільӧ корсьны выль визьяс, рӧмъяс. Ӧти произведениеясын сійӧ тӧдчӧдӧ персонажлысь видзӧдлассӧ чужӧм да синъяс пырыс, мӧдъясын йитӧ характерсӧ ортсысаторкӧд — ывлакӧд, стройбакӧд.

Морт характерысь медшӧрсӧ казялӧм, эмоциясӧ петкӧдлӧм — со мый синмӧ шыбитчӧ Борис Лейферлӧн «СССР-са народнӧй артист И. И. Аврамов», «Пӧрысь большевик М. Н. Харапов», «Художник С. Асташев» портретъясын. Но сылӧн эм, шуам, и «Леночка мӧвпалӧ» произведение, кытысь аддзам образ-тип, мелі небыд визь-серъяса портрет.

Он сорлав Б. Лейферлысь аслыссяма пейзажъяссӧ — «Рӧмдӧ» да «Гажтӧм лун». Абу и унатор наын серпасалӧма, но ловнад-сьӧлӧмнад кылан чӧв-лӧньсӧ, ывла лов шысӧ.

Пейзаж дінӧ кутчысьӧны унаӧн худож-

никъяс пиысь. Строг, ыджыд, зумыд — татшӧмӧн сетӧ ывлавывсӧ аслас «Коми му» картинаын Александр Безумов.

Мӧд визьӧд сӧвмӧ талун творчествоыс республикаса олӧма нин пейзажист Николай Лемзаковлӧн. Водзтi кӧ художник син улӧ медсясӧ веськавліс вӧрзьӧдлытӧм на вӧр-ва, ӧнi сы картинаясысь («Ирта сикт» да «Куратово сикт дорын») аддзам коми сиктлысь вылымӧдӧм бансӧ.

Натюрморт жанр выставка вылын, нималысь мастеръяс Елена Ермолина, Александра Куликова, Вячеслав Куликов кындзи, петкӧдчӧны и том художникъяс — Вячеслав Маслов («Важ кӧлуй»), Татьяна Васильева («Сибдан йӧна натюрморт», «Пелыся натюрморт»), мукӧд. Кыдзи олӧмаджыкъяс, сiдзи и том художникъяс, пондiсны уджавны визувджыка, корсьны выль сер и тайӧ жанрас. Аслыспӧлӧс гаж петкӧдӧ выль уджыс Е. Ф. Ермолинаlӧн — «Победа лун» натюрморт. Меліджыкӧсь, лирическӧй визяӧсь выль полотноясыс В. Куликовлӧн («Чай турун», «Тшака натюрморт»), А. Куликовалӧн («Рӧсада», «Том пелысь пу», «Праздникса асыв»). А. Куликова сiдз жӧ и пейзажын видліс сямлунсӧ, олӧм вылас зэв аслыспӧлӧс видзӧдлас мыччӧдчис сылӧн «Сиктын рыт» произведениеын.

Выставкалӧн графика юкӧнӧ пырисны 23 коми художниклӧн 106 удж. Миян республика олӧмысь паськыд серпас тыдовтчӧ тайӧ произведениеясас, ӧтвывтны кӧ ставсӧ. И композиция боксянь, и творческӧй могъяс информация-репортажкӧд йитӧм боксянь лоис унатор шедӧдӧма. Идейно-художественнӧй образ лоис тыр виряяджык, джуджыдджык.

Аслысногӧн, шуам, восьтӧ уджвывса водзмӧстчысьяс И. В. Прохоровлысь да В. Н. Мишаковлысь портретъяс Евгений Борисевич. Производство кытшолыс налы ас, матыс — татшӧмӧн петкӧдлӧ Ухтаса том художник землякъяссӧ.

Анатолий Бухаровлӧн гравюраяс (картон вылын вӧчӧм), кодъясӧс сиӧма кӧр видзысьяслы, абу уна серпасаӧсь, а форма серти, петкӧдланног сертиыс монументальнӧйӧсь. Буретш сэтшӧмӧсь сылӧн «Томлун», «Кӧр видзысьяслӧн мам», «Пӧрысь кӧр видзысь» гравюраясыс.

Вадим Краевлӧн линогравюраясысь аддзам и вӧр пиӧ вӧйтчӧм-саймовтчӧм лӧнь сиктъяс («Эжва дорса грезд», «Ю дорын керка»), визув юлысь ойдӧм-шевкнитчӧм («Джуджыд ва»), вӧр-валысь пыдi пельӧсъяс («Кыйсян угоддьӧ», «Лӧнь пристань»).

Миян кадся тӧдчанаторъясӧ сюся видзӧдчӧмӧн республикаса графикъяс оз кежны-вешйыны быд лунъя олӧм-вылӧмысь. Буретш тайӧ тӧдчӧ и Воркутаса том художник Александр Шевченколӧн произведениеясын («Ученицаяс», «Штукатурщик»).

Содiсны и иллюстраторъяслӧн радъяс. Не сӧмын зональнӧй, а миян пырся выставкаяс вылын дзик медводдзаысь участвуйтӧ Виктор Порохня (Воркута). Зэв уджач, мӧвпалысь, корсьысьысь автор. Нимкодь видзӧдлыны иллюстрацияяссӧ Давыдовлӧн «Нёль тополь» книга дiнӧ, «Гундыр», «Рудзӧг тусь вӧсна кось», «Педот-стрелеч» мойдъяс дiнӧ.

Александр Гриншпунӧс (сiйӧ сiдз жӧ дебютант, медводдзаысь петкӧдчӧ выставка вылын) кыскис Шолом Алейхемлӧн повестьясын, висьтъясын драматизмыс, ёсьлуныс, кодӧс художник сяммис петкӧдлыны графика пыр.

Художник Аркадий Мошев аслас иллюстрацияясын быттьӧкӧ ас бӧрсяыс нуӧдӧ миянӧс В. Журавлев-Печорскийлӧн «Заливень» да И. Тороповлӧн «Муыс шусьӧ пармаӧн» книгаяс лист бокъясті.

Республикаса скульпторъяс кызвыннас уджалісны портретъяс вылын. Йӧзлӧн пытшкӧсса пӧсьлуныс, налӧн уна пӧлӧс визувлуныс ышӧдіс Владислав Мамченкоӧс, коді артмӧдіс образъяс коми гижысь В. А. Савинлысь, искусствовед Э. Поповцевалысь, токарь С. Богдановлысь.

Бура асьсӧ мыччӧдліс тайӧ жанрас и Виктор Безумов. Пластическӧй формасӧ сiйӧ зэв аслысногӧн бергӧдӧ. Скульптор петкӧдлӧ тайӧ выставка вылын куим портрет — «Александр Тренев», «Ирина Лотова» да «Переславльса зон».

Ичӧт формаа композиционнӧй пластикаын сямӧ восьтіс Игорь Пылаев аслас «Горноспасательяс», «Воркута весьтын» да «Шойччысь шахтеръяс» произведениеясӧн.

Символӧн йиджтысьӧм образъяс топыда йитчисны Владимир Рохинлӧн «Лавaын» произведениеын. Куим скульптура-юр (найӧс вӧчӧма эпоксиднӧй сирысь) быттьӧ вурыштӧма ыджыдкодь кыдз пу йӧгӧ, коді аснас петкӧдлӧ из шом штрек.

В. Рохин жӧ вӧчліс монументальнӧй памятник коми йӧзлӧн героиня Домна Каликовалы. Сiмтӧм стальысь сварка отсӧ-

гӧн вӧчӧмторйыс сылӧн мичмӧдӧ республика столицалысь пельӧс.

Унатор лоис вӧчӧма декоративно-прикладнӧй искусствоса мастеръяслысь кадръяс ӧтвывтӧм кузя, налысь удж бурмӧдӧм кузя. Водзті кӧ зональнӧй выставкаяс вылын 1—2 татшӧм автор петкӧдчыліс, ӧні 12 художник-прикладниклӧн 55 удж вайӧма выставка вылӧ. Важджык мастеръясысь колӧ индыны Валерий Лыюровӧс, Игорь Тютюнникӧс, Владимир Павловӧс.

Творчество дінӧ босьтчисны и томъяс, кодъяс уджалӧны республикаса художество промыселъяс предприятиеясын. Художествоа модельяс вайис выставка вылӧ Лариса Лобатая, кыӧмӧн да дӧра вундасъясысь вурӧмӧн петкӧдчисны Лидия Фиалкова да Галина Шаня, а сідз жӧ йӧзкост мастеръяс А. В. Базарова да Г. П. Букарева.

Зонаса кӧкъямыснан творческӧй организация йылысь, налӧн удж йылысь позьӧ шуны уна бур, ошкана кыв. Тайӧ быдмысь-сӧвмысь коллективъяс, кодъяслысь уна на бурӧс, сьӧлӧм ышӧданаӧс позьӧ виччысьны. «Сӧветскӧй Войвыв-5» выставка ясыда петкӧдлӧ тайӧс. Выставка вылын участвуйтысь 536 мортлысь ӧтвывтӧма 2912 произведение. Миян выльмӧдӧм войвывлӧн уна рӧма-сера мичлуныс, озырлуныс, лышкыдлуныс, тӧрытъяыс и талунъяыс воссис быттьӧкӧ.

Киров карса художникъяс уджысь артмӧ-тэчсьӧ паськыд, уна гӧлӧса сьыланкыв налӧн муса вятскӧй му йылысь. Сылысь вынйӧрсӧ казялам И. С. Вершигоровлӧн полотноясысь, визувлунсӧ — И. Широковалӧн картинаясысь, мӧвпавны корӧны А. М. Колчановлӧн графическӧй листъясыс.

Архангельск — кар-порт. Сылысь важсӧ и выльсӧ аддзам В. С. Вежливцевлӧн, Н. да В. Тарганскийяслӧн, Н. П. Мирошниковлӧн произведениеясысь. Аслас землякъяс йылысь пӧся висьтасьӧ В. Саков (портретъяс). Сьӧлӧм вылӧ воӧны З. Шадруновалӧн полотнояс, Г. А. Рябоконьлӧн да Л. Елфимовалӧн серпасъяс.

Став пӧлӧс жанрнас воисны выставка вылӧ Вологдаса художникъяс. Нимкодьӧдӧны полотноясыс заслуженнӧй мастеръяслӧн В. Корбаковлӧн, А. Пантелеевлӧн, Д. Тутунджанлӧн да талантливӧй том йӧзлӧн — Я. Крыжевскийлӧн, Ю. Петровлӧн, Г. Асафовлӧн.

Суровлун, зумышлун, войвывлысь ыджда сӧ тӧдчӧдӧма Мурманскса художникъяс Н. М. Морозовлӧн, М. А. Киринлӧн, В. Бубенцовлӧн серпасъясын.

Важ Новгородскӧй да Псковскӧй муяс быттьӧ томмисны Д. Журавлевлӧн произведениеясын, тӧрытъяыс и талунъяыс сувтӧ син водзад Б. Непомнящийлӧн, Н. Локотьколӧн уджъясын. Ас мулысь зумыдлунсӧ ас ногыс восьтӧма В. С. Рябов.

Миян Войвывлысь ӧтласа серпасӧ содтӧны ассьыныс тӧдчана пай Карелияса художникъяс — Б. Поморцев, С. Х. Юнтунен, В. Чекмасов, Т. Юфа, Л. Давидян.

Олӧмысь быд рӧм-сер, сяммысь войтырлысь лышкыдлун петкӧдлісны декоративно-прикладнӧй да народнӧй искусствоса произведениеяс. Зональнӧй выставкалӧн тайӧ медыджыд юкӧн, ӧд сэні 175 мастерлӧн 1414 удж.

Выставка вылӧ волысьяс пӧвстысь унаӧн медводдзаысь аддзывлісны аслыспӧлӧс чачаяс, кодъясӧс вӧчалісны архангельскса яс чагйысь, лӧсасысь. Архангельскӧй областьса жӧ Ломоносово сиктысь мастеръяс, кодъяс уджалӧны художественнӧя серлӧдлан-вӧлалан фабрикаын, вайисны зэв мича изделиеяс лыысь.

Вологда му важӧн нималӧ прӧшви кысьясӧн. Коркӧся нималанлунсӧ вынсьӧдӧны выставка вылӧ вайӧм ӧнія вӧчӧмторъяс.

Сідз шусяна дымковскӧй чачасӧ 500 кымынӧс мӧдӧдісны Киров карса художникъяс. Синмӧ шыбитчӧны вӧччӧдӧм барыняяс, ва вайысь нывъяс, бравӧй гусаръяс, кузь сорса индюкъяс. Югыд рӧмныс, тешкодь форманыс аслысног бурмӧдӧ сьӧлӧмтӧ, ловтӧ лэптӧ.

Чайнӧй, кофейнӧй, сёян-юан сервизъяс, стеклӧысь, хрустальысь, фарфорысь да керамикаысь кубокъяс, вазаяс вӧчалӧмаӧсь Новгородса да Псковса мастеръяс. Эзысьысь, дона изъясысь ювелирнӧй изделиеяс петкӧдлӧны выставка вылын Мурманскса да Петрозаводскса художникъяс. Прикладнӧй искусство юкӧнын эмӧсь и кыӧм джодж дӧраяс, кузь чышъянъяс, вышивка, кысянторъяс. Нерпа куысь да уна рӧма нойысь вӧчӧм ненецкӧй куклаяс зэв жӧ мичаӧсь. Кӧр куысь вӧчалӧм куклаяс вайӧма выставка вылӧ Л. Фиалкова (Сыктывкар), коді важ традицияссӧ бергӧдӧ миян кадлы лӧсялӧмӧн.

Письмӧяс висьталӧны...

Олӧмаджык войтыр бура на помнитӧны, кыдзи кызьӧд вояс шӧрын миян странаса комсомол зілӧ ёнмӧдны интернациональнӧй йитӧдъяс капиталистическӧй странаясса том йӧзкӧд. ВЛКСМ ЦК-лӧн индӧд серти Коми областнӧй комсомольскӧй организацияӧс вӧлі тшӧктӧма кутны йитӧдъяс Чехословакияса Годонинскӧй окружнӧй комсомольскӧй организациякӧд. Усть-Сысольскса комсомолецъяс Годонинӧ мӧдӧдісны письмӧ. Регыд мысти воис воча кыв. Чехословакияса ёртъяс гижисны: **«Ыджыд кыпыдлунӧн тӧдмасим тіян письмӧӧн, аттьӧалам моральнӧй отсӧгысь».**

Комиын босьтчисны паськыда тӧдмӧдны том йӧзӧс Чехословакияса том войтырлӧн олӧмӧн. Годонинӧ мунісны пыр унджык письмӧяс, кӧні юӧртлісны коми нывъяслӧн да зонъяслӧн удж да олӧм йылысь, областын социалистическӧй вежсьӧмъяс йылысь.

Годонин карса комсомоллӧн комитетса секретарь Р. Филипп 1926 во май 22 лунся письмӧын пасйыліс:

«Эскӧдам тіянӧс, ёртъяс, мый ми вынъяс жалиттӧг кутам уджавны Чехословацкӧй буржуазнӧй республикаын капиталистическӧй режим быръӧдӧм вӧсна, мед и миян улича вылӧ воис праздник».

Письмӧясысь ӧтдор, Коми областъысь заводитісны мӧдӧдавны и денежнӧй средствояс. Найӧс чукӧртавлісны сиктса комсомолецъяс, вӧр участокъясса том рабочӧйяс. Тайӧ уджас босьтчисны и Осоавиахимлӧн ячейкаяс, художественнӧй самодеятельность коллективъяс. Спектакльяс да концертъяс петкӧдлӧмысь босьтӧм деньгасӧ вуджӧдісны комсомоллӧн обкомӧ Чехословакияӧ мӧдӧдӧм могысь.

Кык странаса том йӧз костын дружбаыс пыр ӧтарӧ ёнмис. Шефскӧй отсӧгысь Годонинсянь Коми областьӧ мӧдӧдісны весиг знамя, кӧні вӧлі гижӧма: «1925—1928 воясӧ Сыктывкарса комсомольскӧй организация кутіс йитӧдъяс Чехословакияса комсомольскӧй организациякӧд». Тайӧ знамяыс эм фотоснимок вылын, кодӧс аддзис Коми республиканскӧй краеведческӧй музейса сотрудник В. Ф. Паршуков музейса фотографияяс чукӧрысь. Снимокъяссӧ музейӧ вайлӧма 1972 воын комсомолса ветеран В. Тюрнин. Кутшӧмджык вӧлі Годонинса комсомолецъяслӧн знамяыс? Тайӧс тӧдмалӧм могысь Паршуков шыӧдчис Серафим Алексеевич Корелин дінӧ — коммунист, комсомолса ветеран дінӧ, коді сійӧ воясас уджавліс ВЛКСМ Коми обкомын информаторӧн да вӧвлі Интернациональнӧй комиссияса членӧн. Сійӧ висьталіс: «Годонинсянь воӧм знамя вӧлі зэв мича, гӧрд, шӧрас серпасалӧма КИМ значок. Меным тшӧктісны дасьтыны Чехословакияса комсомолецъяслы мӧдӧдӧм вылӧ знамя. Вурим сійӧс гӧрд шӧвкысь, вышивайтім КИМ значок да комиӧн гижӧд: Чехословакия, Годонин карса комсомолецъяслы Сыктывдін карса комсомолецъяссянь.

Годонин карса комсомолецъяслы мӧдӧдӧм знамя (снимокыс Коми республиканскӧй краеведческӧй музейса фондъясысь).

Первой кадсö кö Чехословакияса том йöзкöд йитöдъяссö кутісны Коми областнöй комсомольскöй организациялöн куим ячейка — Кирульса, Нювчимса да Ыбса, то бöрынджык тайö уджас босьтчисны автономнöй областьса став ячейкаяс. Кутшöм жö ötувъя могъяс решайтісны Коми да Чехословакияса комсомолецъяс? Со Нювчимсянь мöдöдöм письмö:

«Завод, кöні ми уджалам, абу ыджыд, ставыс 150 рабочöй, на пöвстысь 33-ыс том йöз. Миян квайт часа уджалан лун, удждонсö мынтöны верстьöяслы моз жö. Ичöтджык арлыдаяслы вонас сетсьö квайт вежон отпуск. Заводса став учреждениеясын да организацияясын миян коллективсянь эмöсь представительяс. Пröст кадö нуödам культурно - просветительнöй удж, а сідз жö комсомольскöй политшколаясын занятиеяс. Миян рабочöй клуб бердын уджалöны хорöвöй, драматическöй, физкультурнöй, военнöй да радиокружокъяс, кытчö волывлöны тшöтш и беспартийнöй том йöз. Ячейка бердын ми быдтам-воспитывайтам пионеръяслысь отряд, кöні нелямын квайт пионер да дас öкмыс октябрята.

Пыдісянь эскам, мый и тіян лоöны татшöм шедöдöмторъясыс да пыр лоöны миян костын вок сяма йитöдъяс.

Ёнмöдöй ассьыныд радъяс капитал пасьвартöм могысь! Мед оласны Чехословакияса тышкасьысь комсомол да Том йöзлöн Коммунистическöй Интернационал!

Комсомольскöй чолöмöн, Нювчим заводысь ВЛКСМ коллективлöн общöй собрание».

И со кутшöм воча кыв воис Чехословакиясянь:

«1927 вося июль 22 лун, Гединг (Годонин). Зырянскöй областьса комсомольскöй организациялы.

Дона ёртъяс! Медводз ыстам большевистскöй чолöм став нывъяслы да зонъяслы. Тайö письмöын ми тödмödам тіянöс асланым уджön да олömön.

Миян карын, кöні олысьыс 14 тысяча морт, эмöсь уна заводъяс да фабрикаяс. Но предпринимательяс коммунистъясöс да комсомолецъясöс удж вылö оз примитны, мый вöсна унаöн тшыгъялöны. Торъя нин сьökыд том йöзлы. Собраниеяс позьö нуödны сömын сэк, лэдзас кö полиция. Миян карса организацияын 50 комсомолец, на пиысь 24-ыс нывъяс. Том йöзлöн удждоныс зэв ичöт — вежоннас шöркодя 60 крон, а быдтор сулалö зэв дона: кило яй — 16—20 крон, köм — 100 крон, гач — 20 крон, а костюм — 200 крон. Профсоюзынöсь сömын 17 комсомолец. Производство вылын и мастерскöйясын уджыс зэв сьökыд. Уналаын ученикъяс уджалöны суткинас 16 час некутшöм жалованньöтöг. А лысьтас кö сійö шуны паныд кыв, вötлöны производство вылын велödчанінысь...

Ми эскам, мый миян костын йитöдъяс пыр кутасны ёнмыны. Миянöс, рабочöйясöс, кодъяслöн ötувъя могъяс, оз вермыны торйödны некутшöм границаяс.

Большевистскöй чолömöн, Гединг карса комсомол».

Чехословакияö письмöясыс мунісны эз сömын комсомольскöй ячейкаяссянь. Карса либö областьса быд общественнöй мероприятие вывсянь коми том йöз шыöдчылісны Чехословакияса ёртъяс дінö. Со 1928 вося январь 18 лунö мöдöдöм письмö:

«Ми, Усть-Сысольск карса уджалысь том йöз, кодъяс чукöртчим интернациональнöй рыт вылö, областнöй комсомольскöй организация нимсянь сиам став медся бурсö тіян комсомоллöн VI съездлы. Том йöзлöн Коммунистическöй Интернационал пыр ми мödödam тіян делегациялы материальнöй отсög — 130 шайт. Водзö тышкасьöй буржуазиялысь подувъяссö жуглöм вöсна.

Öні ми тödмödам тіянöс областнöй комсомольскöй организациялöн составöн. Бöръя кадö сійö тödчымön быдмис да бурмис. 1925 вося июньын кö областьын вöлі 152 ячейка, то öні — 227 ячейка, кытчö шымыртöма 3567 членöс да 149 кандидатöс. Миян слаба на сövмö промышленность, та вöсна организацияын этша лыдыс рабочöйяслön — 127 морт; 124 батрак, 2443 крестьянин-бедняк, нёль ремесленник да с. в. Став письыс 826-ыс нывъяс.

Областьын 144 пионерскöй отряд, кöні 4167 пионер да 429 октябрята.

1927 во заводитчигӧн муніс комсомолӧн квайтӧд областнӧй съезд, сизимӧдсӧ шуӧма нуӧдны 1928 вося июньын. Ыджыд тӧдчанлун ми сетам ассыным политическӧй да общеобразовательнӧй тӧдӧмлунъяс кыпӧдӧмлы. Политшколаясӧн да кружокъясӧн шымыртӧма став комсомолецъяс пӧвстысь 77 процентсӧ.

Ыджыд удж ми нуӧдім комсомоллысь Ставсоюзса субботник нуӧдӧм кузя, кодӧс вӧлі сиӧма Октябрьскӧй революциялӧн дас вося юбилейлы. Унатор лоі вӧчӧма сиктъясын: пӧрадокӧ вайӧдӧма школаяс, изба-читальняяс, дзоньталӧма посъяс да с. в. Комсомол водзмӧстчӧ став сикас мероприятиеяс нуӧдӧмын, мый вӧсна сылӧн авторитетыс йӧз пӧвстын пыр содӧ. Усть-Сысольскӧй районын 497 комсомолец (найӧс ӧтувтӧма 13 ячейкаӧ), и унджыкыс отсалӧны разӧдны индустриализациялысь облигацияяс, да и асьныс гижсисны 5461 шайт дон.

Юӧртӧй, мый эськӧ ті кӧсйинныд ещӧ тӧдмавны миян уджысь да олӧмысь.

Коммунистическӧй чолӧмӧн, ВЛКСМ областнӧй комитетлӧн бюро да Усть-Сысольскӧй городскӧй организациялӧн собрание».

Сьӧкыд вӧлі уджавны сійӧ кадӧ Чехословакияса комсомолецъяслы. Со нӧшта ӧти письмӧ, кодӧс гижлісны Годонинса комсомоллӧн окружнӧй комитетсянь:

«Сентябрь 2 лунӧ вӧлі нуӧдӧма том йӧзлысь международнӧй лун. Миян округлы коліс котыртны кык митинг да нёль массӧвӧй собрание. Но митингсӧ и собраниеяссӧ полицияӧн вӧлі запретитӧма, а дасьтылӧм плакатъяссӧ мырддялісны. Некымын мортӧс арестуйтісны сыысь, мый найӧс вӧлі кутӧма плакатъяссӧ разнӧй местаясӧ ӧшлігӧн. Полиция вылӧ видзӧдтӧг, ӧткымынлаын собраниеяссӧ век жӧ лоі нуӧдӧма. Коричани карын лӧдзисны котыртлыны ӧти митинг, кытчӧ чукӧрмылісны витеё том рабочӧй...»

...Уна во коли сійӧ кадсяньыс. Историческӧй тӧдчанлуна уна событие вӧлі нэм джынйӧн. Но торъя лист бок босьтӧ Коми да Чехословакияса том йӧз костын вок сяма дружба, коді гӧрддзасис 20-ӧд вояс шӧрын на. Тайӧ дружбаыс ёнмӧ и ӧні, миян лунъясӧ.

Г. ТУРЬЕВ,
журналист.

●

ИСАКОВЫС КОМИ ОВ?

Ӧні коми йӧзлӧн нимъясыс сэтшӧмӧсь жӧ, кутшӧмӧсь и рочьяслӧн да СССР-ын олысь мукӧд йӧзлӧн. Шуам: Терентьев Степан Семенович, Хозяинова Вера Алексеевна, Сметанин Василий Алексеевич да с. в. Но тадзи комиясӧс нимтӧны официальнӧй гижӧдъясын либӧ торжественнӧй случайясын. Быд лунъя олӧмын коми войтыр ёрта-ёртнысӧ шуӧны, торйӧн нин син сайын, Яр Вань Сем Степанӧн, Трӧш Ӧль Вераӧн, Гриш Вань Оль Васьӧн да с. в. Татшӧм ногӧн коми мортӧс нимтігӧн казьтӧны тшӧтш сылысь батьсӧ, дедсӧ, прадедсӧ...

Но эз пыр вӧв тадзи.

Квайтсё во сайын, дас нёльӧд нэмын на, коми йӧзӧс пыртлісны христианскӧй вераӧ и сэсянь кутісны вичко пыр сетавны миян пӧльяслы да пӧчьяслы нимъяс, кодъяс воисны Византияысь, Грецияысь, мыйтакӧ сэтчӧ пырис и роч ним. Найӧс коми йӧз лӧсьӧдісны ас ногныс. Сыӧдз коми йӧз асьнысӧ шулісны кутшӧмкӧ мӧд нимъясӧн, кодъяс паныдасьлӧны сӧмын йӧзкостса преданиеясын: Райдаӧн, Туганӧн, Варышӧн, Ёкышӧн да с. в.

Быд сиктын да грездын ӧнӧдз на паныдасьлӧны йӧзлӧн прозвищеяс, син сайын торйӧдӧны ӧткодь нима йӧзӧс прозвищеяснас.

Прозвище олӧ морт нимкӧд орччӧн, и тшӧкыда сійӧ индӧ зэв важъя ним вылас, кодӧс новліс коми мортлӧн пӧльыс христианскӧй вераӧ пыртӧдз, вичкояс паськавтӧдз. И ӧні кӧ мортсӧ нимтӧны Кӧин Даньӧӧн либӧ Чукчи Мишӧӧн, ми вермам чайтны, мый Даньӧлысь либӧ Мишӧлысь зэв важъя пӧльяссӧ XIV нэмӧдз шулӧмаӧсь Кӧинӧн да Чукчиӧн, и некутшӧм мӧд ним сэки налӧн абу и вӧлӧма.

А. С. Кривощёкова-Гантман «Коми-пермяцкӧй кывйысь артмӧм роч овъяс» нима статьяын гижӧ: «Медводдзаысь коми-пермяцкӧй нимъяс казьтывсьӧны Ыджыд Пермь усьӧм йылысь 1472 вося летописьын, кӧні висьтавсьӧ, мый Изкар дорын сюрисны пленӧ нёль сэтчӧс воевода: Бурмат (Бур морт), Кача (Катша), Мичкин (Ми-

ча) да Зырян. Христианствоӧ пырӧм бӧрын на йӧз кост сёрниын бергалӧны важъя коми нимъяс прӧзвищеяс пыдди и весиг тайӧ нимъясыс веськавлӧны документъясӧ. Шуам, 1579 вося писцӧвӧй книгаын пасйӧмаӧсь коми нимъяс: Лунко (Лун), Тарко (Тар), Кычан Рака, Куш, Чукля...»

Бӧрынджык нин, XVIII-ӧд нэмын, кор Россияын кутӥсны пуктавны йӧзлы овъяс, коми войтыр сӥдз жӧ лоины оваӧсь.

Тшӧкыда овъяс пыдди кутӥсны мунны важъя прӧзвищеясыс — важ коми йӧзлӧн нимъясыс, сӧмын на дінӧ содтысисны роч суффиксъяс:— ов, ин, ских, их.

Татшӧм ногӧн лоисны Киневъяс (Кинь кывйысь), Пыстинъяс (Пыста кывйысь), Межогскихъяс (Межӧг нимысь), Римскихъяс (Ремья сикт нимысь) да с. в.

Кор, кутшӧм кывъясысь да кыдзи артмисны коми йӧзлӧн нимъясыс, висьталӧ филологияса кандидат, Москваса языкознание институтысь старшӧй научнӧй сотрудник Т. И. Тепляшина. Сійӧ лэдзис книга, кодӧс дзоньнас сиӧма коми да удмурт кывъясын морт нимъяс туялӧмлы.

Автор видлалӧ 162 удмурт да 168 коми ним, туялӧ, кутшӧм вежӧртас водзвыв кутӥсны сійӧ кывъясыс, кодъяс вочасӧн вуджисны морт нимъясӧ.

Удмуртъяс сёрӧнджык лоисны христианаӧн, а ӧткымынлаын (Башкирияын да Татарияын) олысь удмуртъясӧс сӥдзи эз и пыртлыны. Та вӧсна удмуртъяс пӧвстын ёнджыка бергалӧны важ нимъясыс, кодъяс коркӧ вӧліны ӧткодьӧсь комиякӧд.

Т. И. Тепляшина воӧ сэтшӧм мӧвпӧ, мый войдӧр йӧз, челядьнысӧ нимтӧм могысь, бӧрйывлісны турун, гут-гаг, лэбач, пемӧс, чери нимъяс, босьтлывлісны сэтшӧм кывъяс, кодъяс тӧдчӧдлісны мортлысь оласногсӧ, вир-яйысь мыйкӧ синмӧ шыбитчанаӧс, сямсӧ.

Вочасӧн тайӧ нимъясыс вежсисны вичкоӧн сетӧмаясӧн, но ӧткымын кывйысь артмисны коми овъяс: Расов — расысь, Турьев — туриысь, Исаков — исакысь (Эжва горулын тадзи шуӧны юрсигусьӧс), Чужмаров — чожмарысь (сьӧдбӧж) Кочев — кӧчысь, Люосев — люӧсьӧвысь (Удораын тадзи шуӧны йӧршӧс. Йӧршыд век вевттьысьӧма дуль кодь улимӧн. Удорасаяс дульсӧ шуӧны люӧн, тайӧ чериыс, удорасаяс ногӧн, люӧсь (дульӧсь). Татысь, буракӧ, артмӧма Люосев нимыс. Тадзи жӧ и артмисны Жебовъяс — жеб прилагательнӧйысь, Родевъяс — рӧдны (повны) глаголысь, Бобков — бобӧ, бобук — лелькуйтан кывйысь...

Коми кывйын зэв уна ов, кодлӧн этимологияыс вошӧма нин. Книгаын найӧ сӥдз жӧ видлавсьӧны. Автор корсялӧ налысь ӧткодь суффиксъяс:— эг, уш, эй, ыш, ысь — тӧдчӧдӧ налысь вежӧртассӧ и ас ногыс гӧгӧрвоӧдӧ. Сӥдз, ук, уш, чи суффиксъяслысь тӧдчӧдӧ ичӧтлун лелькуйтан вежӧртас: Мартюшев — Мартюш — Мартемъянысь, Микушев — Микуш — Микулайысь, Панюков — Панюк — Пантелеймонысь, Семенчин — Семенча — Семенысь да с. в.

Муköд дырйи коми овъяслысь да нимъяслысь этимологияясӧ вайӧдігӧн автор озджык ёна сёрнит. Шуам, Чаланов гӧгӧрвоӧдӧ кыдзи чӧл-чӧв, лӧнь, ан — суффикс. Коми кывйын эм чӧлан — гӧгрӧс шӧрӧм, гӧгыль вежӧртаса торъя кыв, кытысь вермис артмыны тайӧ овыс. Турубановсӧ сӥдз жӧ артмӧдӧ турӧб кыв вужйысь да ан суффиксысь.

Инаджык лоӧ мӧд этимология: тури да бан кывъясысь. Тури кывъяс И-ыс вуджас У-ӧ водзын сулалысь У тӧдчӧм улын — аскодяссьӧ.

Сылашыдов — артмӧма сола да шыд кывъясысь, тані колӧ тӧд вылын кутны сійӧтор, мый уна финн-угор кывйын эм кыв СЫЛ, СІЛ — яй вежӧртасӧн (шуам, удмурт СІЛЬ, марийскӧй ШЫЛ, финскӧй silava — гос.). Сӥдзкӧ, Сылашыдов ним артмис яя шыд, госа шыд кывъясысь.

Лыско ним петкӧдӧ лыс-хвоя — кыв вужйысь да -ко суффиксысь. Но пемӧсъяслӧн кличкаяс: Лысань, Лысень, Лысук, Лысан, Лысанка, Лыска — ставыс артмӧмаӧсь лысны — усьны гӧнлы, юрсилы, перӧлы кывъясысь, а абу лыскысь.

Ӧткымын тырмытӧмтор вылӧ видзӧдтӧг, колӧ ошкыны Т. И. Тепляшиналысь книгасӧ. Сійӧ зэв пыдісянь видлалӧ коми нимъяслысь артмӧмсӧ. Тайӧ книгаыс унатор йылысь висьталӧ медводзысь на, сы вылӧ мыджсьӧмӧн позьӧ водзӧ туявны, кыдзи артмисны да сӧвмисны коми йӧзлӧн нимъясыс важ кадсянь талунӧдз.

Е. ИГУШЕВ.

МЫЙЛА ТАДЗИ ШУӦНЫ?

Вежа ю

Коми АССР-ын эм ӧкмыс татшӧм нима ю. Лыддьӧдлам найӧс: Вежавож (кузьтаыс 51 км) — Изьва басейнын; Вежай (кузьтаыс 95 км) — усьӧ Яренгаӧ; Вежа ю (кузьтаыс 19 км) — Висерса Лымвалӧн вож; Вежа ю усьӧ Емваса Пасъян-Кедваӧ (кузьтаыс 16 км); Вежа ю усьӧ Емваӧ, кузьтаыс 48 км; Вежа ю (кузь-

таыс 12 км) — усьӧ Емваса Коинӧ; Вежа ю усьӧ Мозынӧ, кузьтаыс 12 км; Вежа ю — Эжва йылын, кузьтаыс 43 км.

Топонимистъяс пиысь кодсюрӧ шуӧны, мый тайӧ нимъясыс вӧлӧмаӧсь коркӧ священнӧйясӧн, «вежа»-ясӧн, либӧ артмӧмаӧсь вежай кывйысь. Подулалӧны татшӧм артмӧдӧмсӧ сыӧн, мый юыслы быттьӧкӧ колӧ лоны морт дінас бурӧн да тӧждысьны сы вӧсна вежай моз жӧ. Татшӧм артмӧдӧмыс оз могмӧд, сы вӧсна мый «вежаяснас» найӧс чайтӧмысь нинӧм абу кольӧма. Да эмӧсь на муköд местаяс, кодъяслӧн нимъясыс «Вежа»-яс жӧ. Сыктывса Ыб дорын эмӧсь Вежа вад, Вежа кӧдж, Вежа яг; Волся дінын — Вежа ты яг; Палаззяын — Вежа яг.

Веж («зеленый») кывйысь найӧ оз жӧ артмыны, сы вӧсна мый татшӧм вежӧртаса веж кывсьыс артмӧм нимъясыс сідзи и кольӧмаӧсь. Эм Веж ю (усьӧ Локчимӧ, кузьтаыс 26 км) подулалам ним артмӧдӧмсӧ сыӧн, мый сійӧ усьӧ кык Нюдз ю костын (Улыс да Вылыс), кодъяслӧн вежӧртасыс сідз жӧ виж; эм Веж Ёль, усьӧ Ыджыд Визинӧ, кузьтаыс 10 км; эм Веж ю, усьӧ Сыктывса Лопьюӧ, кузьтаыс 11 км (сэн жӧ поселок Веж), эм Вежью — поселок (Ужгаса сиктсӧветын), и эм Зеленеч сикт, Веждин грезд (вӧвлӧм Слӧбӧдскӧй сиктсӧветын), эм Вежва (шор Ужгаын), Виж шор (Помӧсдінын), Веж шор (Емваса Кони дінын) да с. в.

Оз лӧсяв Вежа-юяслы и веж кывлӧн муköд вежӧртасыс: туй веж, веж петкӧдлыны, веж петны, и веж (диал.— желтый).

Вежа ю нимъясыслысь вужсӧ аддзим коми-пермяцкӧй кывйысь: налӧн вежанас шуӧны кыйсян, вӧралан места, кытчӧ октaлӧны сьӧлаяс вылӧ пезинъяс. Войвывса комияс сёрниысь татшӧм вежӧртаса вежа кывйыс вошӧма, но кольӧма топонимикаын. Ми юасьлім и кывлім, мый збыльысь тайӧ юяс вылас (бассейнъясас) ёна кыйлӧмаӧсь сьӧлаясӧс, таръясӧс да кӧчьясӧс.

Бур Кӧм да Лёк Кӧм

Татшӧм нима юясыс Коми АССР-ын эм кыклаын. Ӧти гозйыс Эжва йылын. Бур Кӧмыс усьӧ Воль юӧ, кузьтаыс сылӧн 29 км; Лёк Кӧмыс зэв дженьыд, сӧмын 12 км, и усьӧ ю вомсяньыс нёльсё метраӧн катыджык.

Мӧд гозйыс — Изьвалӧн вылыс вожъяс. Лёк Кӧмыслӧн кузьтаыс 69 км (Лёк Кӧмас усьӧны ещӧ: Кемыштасъёль, кузьтаыс 15 км да Сускин Ёль — 17 км.) Лёк Кӧм вомсянь 7 км улӧджык Изьваӧ усьӧ Бур Кӧм (картаяс вылын паныдасьлӧ Ворком формаын), кузьтаныс 62 км, вожъясыс сылӧн: Джынтуяёль — 12 км, Ягъёль — 13 км да Кыквож — 21 км.

Картаяс вылын и документъясын кыкнан гозыс гижсьӧны тадз: Бур Кем, Лёк Кем. «Кӧм»-нас шуӧмыс да картаяс вылын Кем-ӧн гижӧмыс ёна сьӧктӧдӧ ю нимъяс гӧгӧрвоӧмсӧ. Сьӧктӧдӧ сы вӧсна, мый «кӧмыс» ӧні гӧгӧрвосьӧ кыдз нинкӧм либӧ гынкӧм, комиа-роча словарын кӧм-ыс — «обувь». Татшӧм вежӧртаса кывйыс кыдзкӧ оз йитчы Бур Кӧм-лӧн да Лёк Кӧм-лӧн вожъяскӧд, кодъяслӧн нимъясыс кокниа гӧгӧрвосьӧны коми кывйысь. Документъясын да картаяс вылын Кемъяснас гижӧмыс уськӧдӧ тӧд вылӧ Сибирса Кемь-яс, но йитны найӧс ӧта-мӧдыскӧд оз позь.

А сэсся кор тӧдмасим коми топонимъясыскӧд да коми диалектъяскӧд матӧджык, тыдовтчис, мый Кӧм-Кемъясыс артмӧмаӧсь коми кывъясысь жӧ.

Коми АССР-ын эм зэв уна ю, кодъяслӧн нимъясыс артмӧмаӧсь ком (хариус) кывйысь. Некымынӧс на пиысь индам. Тайӧ: Ком>Воктым>Сыктыв, кузьтаыс 55 км; Кома>Мезень, кузьтаыс 40 км; Комаёль>Мезень, кузьтаыс 11 км; Комавож>Юр-Яга>Лая (кык вож, ӧтиыс 19 км, мӧдыс 16 км кузьта); Кома ты (вит), Уса да Колва йывъясын; Комашор (нёль) — сэн жӧ да с. в.

Сэсся тыдовтчис, мый важ формаыс вöлöма буретш кöм, а абу ком. Татшöм формасö пасйöма финскöй ученöй Эркки Итконен 1954 воын печатайтöм книгаын Сыктыв йывса диалектысь. Сыктыв йывсаясыс ассьныс Ком-сö öні на шуöны Кöмöн. Сідзкö, Изьваса да Эжваса ю нимъясас кольöма кывйыслöн важджык формаыс. Та вöсна жö Мезеньö усьысь Комысь-яс удорасаяс шуöны Кöмысь-ясöн.

А Кемъяс-нас тайö юясыс лоисны сы вöсна, мый коми ö-ыс рочас тшökыда вуджö не сöмын о-ö, но е-ö. А «Бур»-нас ötиясыс шусьömаöсь, тыдалö, сы вöсна, мый найö визувджыкöсь и югыдджык ваабсь, (комъясыс радейтöны овны буретш татшöм юясын), мöдъясыс, «Лёкъ»-ясыс,— ньöжмыдджыкöсь, гудырджыкöсь да вöлömаöсь лöптаджыкöсь.

Помöсдін

Помöсдін сикт сулалö Эжва дорын, Помöс ю бердын. Помöс ю абу ыджыд — кузьтаыс 53 километр, сылöн куим вож: (йывсяньыс) Нимтöм (10 км), Вой-Вож (22 км), Дінёль (11 км). Переписнöй книгаяс серти кö, Помос сиктыс артмöма сёрöн, коркö 1606 да 1648 вося переписьяс костын.

Но историческöй документъясын тайö юыс казьтывсьö ёна водзджык. Пермско-Вычегодскöй летописьын индöма, мый 1455 воö Емдінса епископ Питирим ветлöма Пермь Великаяö, Чердыньö, мед вуджöдны Кристос вераö чердынсаясöс. Но буретш сійö воас йöгра уськöдчылöма Пермь Великая вылö. Епископ Питирим пышйöма наысь да дзебсьöма Помöс вывса Кафедриал нима местаö. Йöграыс вöтчömаöсь сы бöрся, кутömаöсь да виömаöсь. Кафедриалыс казьтывсьö и мöд документын, 1490 вося Иван III-лöн жалованнöй грамотаын. Епископ Филофейлы сетöм муяс лыдын казьтывсьö: «да река Кафедриал на левые стороны Вычегды». Стöча индыны, кутшöм ю, кутшöм места шусьыліс Кафедриалöн, ми огö на вермöй. Вермам шуны сömын, мый сійö кöнкö Эжва катыдын, сы вöсна, мый Пермскöй епископъяслöн владениеясыс вöлömаöсь Воль-öдз (гашкö, Гиблеч шор?— Пожöга-Помоса костын).

Мыйла епископ Питирим корсис дзебсянінсö Помöс ю вылын, а эз Емдінын? Эз жö öд Питиримыс дзебсясь дзик овтöм местаясын? Та боксянь зэв интереснöйтор ми аддзим «Домонгольскöй Русьлöн схематическöй карта» вылысь, кодöс сы кадся документъяс вылö мыджсьömöн лöсьöдöма академик Б. А. Рыбаков. (Видзöд «История культуры Древней Руси», т. I, 1951 во, стр. 30). Тайö карта вылас Эжва йылын индöма «Помöсдін погост», и сы кындзи став öнія Коми АССР пасьтала ньöти кар ни погост абу. Пасйöма ещö Юг ю вылысь «Устюг Великöй».

Аслас Помöс юыслöн, сідзкö и Пömöсдін сиктыслöн, нимыс артмöма «помны» кывйысь. Мый тайö буретш тадз, вайöдам Помöсдінса олысь 72 арöса М. И. Игнатовалысь Д. А. Тимушевöн 1945 воö гижöм неыджыд висьталömысь юкöн (Эжва катыдса диалектнöй формаын): «Помес юис вöлöм зэл лöптöсь да лöптісла помсе. Оз весиг вöлэм позь пос доредзыс пыжен пырні. Пыжсö вöлэм сувтэдэні улэджык. Сэті öнэдз на шувені пыжа öзінöн».

Ф. Плесовский.

●

ГУТ-ГАГЪЯСЛÖН НИМЪЯС

Паськыда тöдса, мый словарнöй составын сэтшöм кывъясысь öтдор, кодъяс отсögön серпасалöны быд лунъя олömын лоöмторъяссö, эмöсь и сідз шусяна профессионализмъяс, кодъяс паныдасьлöны сömын торъя йöз чукöръяслöн сёрниын,— шуам, чери кыйысьяслöн, вöралысьяслöн, кылöдчысьяслöн, дöра кыысьяслöн, вур-

сьысьяслӧн, видз-му вӧдитысьяслӧн, кипом удж вӧчысьяслӧн, бурдӧдчысьяслӧн сёрнин. Казытылӧм сёрнисикасъясыс артмӧдӧны отраслевӧй лексика.

Отраслевӧй лексика быд юкӧнлӧн аслас чужӧмбан, и торъялӧны найӧ ӧта-мӧдсьыс не сӧмын чужӧм-артмӧм да тэчасног сертиыс, но и серпасалан подувъяснас, мӧд ногӧн кӧ, пытшкӧсса вежӧртаснас. Сідз, быдмӧгъяслы нимъяс лӧсьӧдігӧн пырджык мыджсьӧны быдмӧгъяс за, кор, дзоридз да вужъяслӧн аслыспӧлӧслун вылӧ **(гартчан турун** «повилика», **лапкор** «подорожник», **куим вужъя турун** «лапчатка гусиная»), налӧн уна сикас рӧм вылӧ **(гӧрд бобӧнянь, сьӧд сэтӧр, еджыд бобӧнянь, зарни турун** «василисник желтый», **лӧз тӧзь** «аконит»), сокъяс да шыяс лэдзӧм вылӧ **(йӧла турун** «одуванчик», **дзуртан турун** «очиток пурпуровый», **чипсан турун** «пикульник»), быдман места вылӧ **(ва кушман** «кувшинка», **нюр льӧм** «крушина ольховидная», **ӧрса шыранькытш** «вика лесная»), а сідз жӧ турунъяслӧн да вотӧсъяслӧн кӧр вылӧ **(шомкор** «щавель кислый», **юманянь** «клевер», **курыд турун** «горчак»), бурдӧдан вынъяс вылӧ **(пыкӧс турун** «подорожник», **сьӧлӧм турун** «фиалка кочкарная», **вир кутан турун** «тысячелистник»), морт овмӧсын шогманлун вылӧ **(лудіктурун** «багульник», **пывсян купальнича** «лютик едкий») да с. в.

Гырысь пемӧсъяслы нимъяс сеталӧны нин эньяс либӧ айяс лыдӧ налӧн пырӧм серти **(кыр кань, ай пон),** пемӧслӧн верстьӧлун серти **(кутюпи, нёнь пом чань),** овмӧсын тӧдчанлун серти **(вайтӧм кукань** «яловица», **кодз меж),** ортсыса аслыспӧлӧслун серти **(сьӧд руч, визяорда),** кутшӧмкӧ мӧд пемӧскӧд орччӧдӧм подув вылын **(бордъя шыр** «летучая мышь», **вӧр порсь** «кабан»), серпасаланторйыслӧн оласног серти **(чирас ур, кодзувкот ош)** да с. в.

Гут-гагъяслӧн нимъясыс пытшкӧсса вежӧртас боксяньыс абу жӧ ставныс ӧткодьӧсь. Вель уна нимлӧн серпасаланногыс ӧнія коми йӧзлы абу ясыд. Колӧ пасйыны, мый кызвын чусмӧм пытшкӧсса вежӧртаса кывъясыс чужлӧмаӧсь зэв нин важӧн — общепермскӧй кадӧ (сэтшӧм кадколастӧ, коді помасьлӧма 1500 во сайын кымын), налӧн шусянногыс пӧшти ӧткодь коми да удмурт кывъясын: **гаг** — удм. **гаг, гут** — удм. **кут, номыр** — удм. **нумыр, пытш** — удм. **пытш, черань** — удм. **чонари, нидзув** — удм. **нізили, бобув** — удм. **бубыли.** А татшӧмъяслӧн, кыдзи **геб, той** да **ном,** «арлыдыс» нӧшта на ыджыдджык (3000 во кымын) — лӧсялана весьтаса нимъяс сюрӧны пӧшти быд финно-угорскӧй кывйысь: **ном** — удм. **нымы,** саамъяслӧн **намек** «разновидность мелкого комара»; **геб** — удм. **кибы** «насекомое», саамъяслӧн **гобьба** «вид насекомого круглой формы»; **той** — удм. **тэй,** марийскӧй **тий,** финъяслӧн **таі,** мансилӧн **тааким,** венгръяслӧн **тэтвет; лӧдз** — удм. **лузь,** венгръяслӧн **лэздь** «муха». Медся важъяс лыдӧ пырӧны уральскӧй кадся нимъяс, кодъясӧс позьӧ орччӧдны не сӧмын финно-угорскӧй, но и самодий (ненецкӧй, энецкӧй, селькупскӧй да мук.) кывъяскӧд: **ков** — удм. **кӧл,** хантылӧн **кул** «ленточный червь», ненец. **халі** «дождевой червь».

Сьӧкыд тӧдмавны серпасаланногсӧ куш коми кыв вылӧ мыджсьӧмӧн и йӧзысь локтӧм нимъяслысь: **лулік**<финъяслӧн **лутікка,** карелъяслӧн **лутикка; липун** «бабочка»<финъяслӧн **лііппоо; тӧрӧкан**<рочьяслӧн **таракан.**

«Томджык» нимъяслӧн пытшкӧсса вежӧртас да серпасалан подувъяс костын йитӧдыс веркӧсас. Серпасалан подувъяс сертиыс став ясыд, гӧгӧрвоана пытшкӧсса вежӧртаса нимъяссӧ позьӧ юклыны торъя чукӧръяс вылӧ.

1. Нимъяс, кодъяс индӧны гут-гагъяслӧн оласног вылӧ: **вир юысь гаг, вир кыскан гаг** «пиявка», **курччасьысь гут** «жигалка», **чушканзі** «оса», **номыр керысь гут** «мясная муха», **лэбалан лотшак** «майский жук», **вой мазі** «майский жук», **мазі** «пчела», **нюгыль, нюглей** «минога», **печласян гаг** «жуг-щелкун», **воз бобув «моль».** Ӧткымын нимъяс чужӧмаӧсь гут-гагъяслысь оласногсӧ мӧдарӧ гӧгӧрвоӧм подув вылын: **юрсигусь, юрсигуысь, пернагуська, пель вундан гаг** — вежӧртасыс «стрекоза», коді матыстчӧ йӧз дінӧ оз сы могысь, медым мыйкӧ гусявны либӧ вундыны налысь пельсӧ, кыдзи тӧдчӧдӧма лыддьӧдлӧм нимъясыслӧн пытшкӧсса вежӧртасас, а медым ӧктыны да сёйны морт юр вылӧ пуксялӧм посньыд гебъясӧс да номъясӧс.

Вой тӧв бобувлысь нимсӧ йӧз кост сёрниын йитӧны **вой тӧв** кыптӧмкӧд, но збыль вылассӧ тайӧ бобувъясыс петкӧдчӧны керкаясын не сӧмын **вой тӧв** кыптӧм водзын, а любӧй кадӧ, кор найӧ пуктасны ассьыныс колькъяссӧ, кодъясысь артмӧны **воз гагъяс** — кӧлуй тшыклӧдлысь номыръяс.

2. Гут-гагъяслӧн олан места, чужанін, пӧткӧдчанін либӧ номыр пуктанін серти сетӧм нимъяс:

а) чужан места серти сетӧм нимъяс: **мӧс сіт ув гаг, сіт выв гаг, сіт ул гаг, куйӧд гаг** «навозник обыкновенный»; **сіт выв гут** «мезембрина»; **сісьгаг, сісьпугаг** «ящерица»; **пызь номыр** «личинка мучного хрущака»; **тшак номыр; яй номыр; чери номыр; сіт номыр; пучӧй** «короед». Бӧръя нимсӧ ӧні вежӧртӧны кыдзи ӧтторъя кыв, но водзынджык гӧгӧрволӧмаӧсь сылысь кыкнан юкӧнсӧ: **пу** «дерево»+**чӧй** «насекомое, короед» (орччӧд венгерск. **суу,** марийск. **шыгы** «короед»).

б) косӧдінын олысьяслӧн нимъяс: **сир сёй нидзув** «земляной червь»; **му кодзыв** «луговые муравьи»; **му пучей, му пытш, му той** «земляная блоха»; **му выл гаг** «кузнечик»; **вӧрса лудык** «тля земляничная»; **вӧрса тӧрӧкан** «лесной таракан»;

в) васӧдінын олысьяслӧн нимъясыс пырджык артмӧны **ва** да **ты** юкӧнъяс отсӧгӧн: **ва гаг** «жук-плавунчик»; **ва лотшак** «плавунец»; **ва вир гаг, ва нидзув** «пиявка»; **ва лудык** «гребляк»; **ва пытш** «дафния»; **ва тӧрӧкан** «водомерка»; **ты клотшкан** «плавунчик»; **паськыд юра ты гаг** «головастик»;

г) мукӧд местаясын оланін серти сетӧм нимъяс: **стен зі, пач выв чирык** «домовый сверчок»; **турун чирк** «кузнечик»;

д) чери да пемӧс гагъяслӧн нимъяс: **налим той** «сосальщик»; **сир мус гаг** «волосатик»; **порсь той; утка той** «пухоед»; **вӧв зі, вӧв лӧдз, мӧс зі, мӧс лӧдз** «подкожный овод»; **кӧр лӧдз** «подкожный овод северного оленя»;

е) быдмӧг гагъяслӧн нимъяс: **капуста гаг, капуста пытш** «капустная тля»; **капуста лёльӧ, капуста сёйысь пучӧй** «гусеница моли капустной»; **корӧсь гаг** (березовая улитка»; **льӧм той, пу той** «тля древесная»; **ӧзим гаг** «майский жук».

3. Гут-гагъяс вывтырлӧн аслыспӧлӧслун йылысь висьталӧны татшӧм нимъяс: **юранӧш, даръюр** «головастик»; **сюра гаг** «дровосек; жужелица»; **сюра лотшак** «жук-рогач»; **шырана рак** «рак речной»; **бӧжа, ёсь бӧж, ёсь дзодзул, ёсёв** «ящерица»; **уна кока лёльӧ** «мокрица»; **уна кока гаг, уна кока той** «многоножка»; **дас кык кока той** «лобковая вошь»; **кыша гаг** «обыкновенный навозник»; **сигаг, вӧвси** «волосатик»; **паськыд юра ты гаг** «головастик»; **бордъя тӧрӧкан; гӧгрӧс ков.**

4. Зэв уна лыда чукӧрыс рӧм серти нимтӧм гагъяслӧн:

а) сьӧд рӧма гагъяслӧн нимъяс: **сьӧд гаг** «жужелица»; **сьӧд лӧдз** «ктырь», **сьӧд тӧрӧкан** «черный таракан»;

б) сера да еджгов гагъяслӧн нимъяс: **сера лӧдз** «слепень»; **сера бобув;**

в) виж да веж рӧма гагъяслӧн нимъяс: **веж гаг** «капустная тля»; **веж лӧдз** «слепень»; **виж зарниа гаг** «божья коровка»;

г) гӧрд рӧма гагъяслӧн нимъяс: **гӧрд нидзув** «красный дождевой червь»; **гӧрд тӧрӧкан** «пруссак»;

д) лӧз рӧма гут-гагъяслӧн нимъяс: **лӧз гут, лӧз сітана гут** «мясная муха»; **лӧз стрелеч** «синяя стрекоза».

5. Гут-гагъясӧс серпасалігӧн важ йӧз босьтлӧмаӧсь тӧд вылас и налысь ыдждасӧ:

а) посньыдик гагъяслӧн нимъяс: **бус ном** «мошкара», **пӧим ном** «мелкая мошкара»; **шой геб** «вид самой мелкой мошки»; **шой лӧдз** «мелкий слепень»; **чутік** «головастик»;

б) гырысьджык гагъяслӧн нимъяс: **кузь бӧж, кузь дзоджыл, кузьӧй** «ящерица»;

6. Ӧткымын гагъяс артмӧдӧны шыяс, вермӧны дзуртны, шлочкыны, сьывны: **горзан тӧрӧкан, зільган тӧрӧкан, дзиксан тӧрӧкан, сьылысь тӧрӧкан, тюрзан тӧрӧкан.**

7. Донъялана нимъяс: **енбобув, енгаг, енкукей, вежаньгаг, кожегаг, чожынегаг** «божья коровка»; **зарни борд** «стрекоза»; **лёкгаг, пежгаг, дзодзув** «ящерица»; **лёктой** «лобковая вошь».

Татшӧм сяма нимъяс отсӧгӧн ми вермам тӧдмавны, кутшӧм гагъясӧс важ йӧз пыдди пуктылӧмаӧсь, а кутшӧмъясӧс лыддьылӧмаӧсь зывӧктӧданторъясӧн.

Кывкӧртӧд вӧчигмоз пасъям, мый миян пӧч-пӧльяс бура тӧдлӧмаӧсь быд гут-гаглысь оласногсӧ, бура кужлӧмаӧсь торйӧдны найӧс ӧта-мӧдсьыс олан места да чужанін серти, аслыспӧлӧслун да рӧм серти, сетлӧмаӧсь лӧсялана нимъяс кыдзи пыдди пуктана, сідзи и зывӧктӧдан гагъяслы.

А. РАКИН

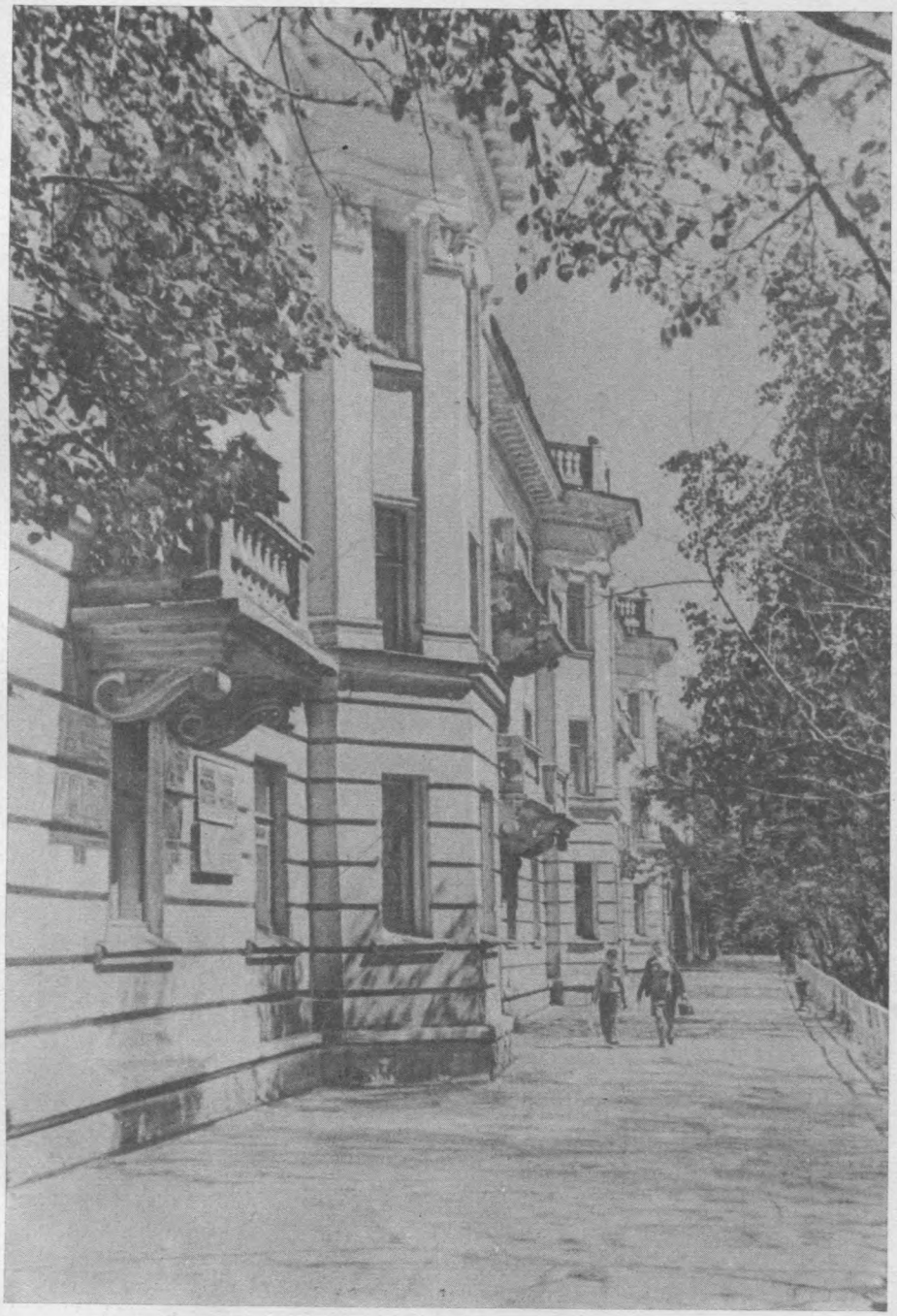
Техн. редактор *И. Оплеснин.*

Адрес редакции: 167610 г. Сыктывкар, Дом печати, комн. 26.

Телефоны редакции: 2-47-52 (редактор), 2-51-52 (отв. секретарь).

Сдано в набор 22/VI-79 г. Подп. к печати 13/VII-79 г. 70×108 1/16. Печ. лист. 4+0,125 п. л. вклейка. Приведенных печ. листов 5,6. Тираж 6064 экз. Ц00786. Заказ № 4399. Цена 20 коп.

г. Сыктывкар, Республиканская типография Управления по делам издательств, полиграфии и книжной торговли Совета Министров Коми АССР.

Сыктывкарса Орджоникидзе нима улича вылын керка. Тані И. А. Куратовлӧн литературно-мемориальнӧй музей.

Снимайтіс В. Вежев.

20 көп.

Индекс 73069

КОНКУРС

Коми АССР-са культура кузя министерство восьтö пьесаяс вылö, операяслöн, опереттаяслöн, мюзиклъяслöн да балетъяслöн либреттояс вылö конкурс, кодöс сиöма Коми республика котыртöмсянь 60 во тыригкежлö. Гижöдъясын колö петкöдлыны республикаса уджалысь йöзлысь уджсö да олöмсö мирнöй лунъясö, гражданскöй да Отечественнöй война воясö, народлысь революцияöдзса классöвöй тышсö.

Медбур гижöдъяслысь авторъяссö лоö премируйтöма.

Гижöдъяссö колö мöдöдны культура кузя министерствоö куим экземплярöн 1980 вося октябрь 1 лунöдз, девиз улын.

Авторлысь тыр ним, вич, овсö юöртны торъя конверт пытшкын.